

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΤΟΣ Α΄

30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1877

ΤΕΥΧΟΣ 9

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗ 4 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΕΝ Τῷ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙῷ ΛΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΙ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

ΥΠΟ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΚΚΙΝΟΥ

«Φοβηθήσονται με ἀκούσαντες τύραννοι φρικτοί,
» ἐν πλήθει φανοῦμαι ἀγαθός, καὶ ἐν πολέμῳ
» ἀνδρείος».

(Σοφία Σολομ. κεφαλ. η΄ στίχ. ιε΄).

Ὅταν ὁ ἀνήμερος θάνατος ἐπιθέσῃ τὴν σφραγίδα αὐτοῦ εἰς πολυτιμὸν τινα ὑπαρξίν ἐξ ἐκείνων, ὧν ὁ βίος τυγχάνει δόξα τε ἡμοῦ καὶ ἐλπίς τῆς πατρίδος, ἢ συναίσθησις τῆς κοινῆς συμφορᾶς συγκαλύπτει μὲν ἐκδηλουμένη τῶν προσφιλῶν οἰκείων τὸν ὄζυν θρήνον, μεθίστησι δὲ οὐχὶ μόνον τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐσταθεστάτων ἔτι ψυχῶν τοὺς λογισμοὺς εἰς ἄρρητον ἀμηχανίαν.

Νωπὴ εἶναι ἀκόμη ἢ πληγὴ, ἣν πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ἤνοιξεν ἡ τελευτὴ τοῦ μεγίστου τῆς Γαλλίας πολίτου εἰς τὴν καρδίαν τῶν χρηστῶν αὐτῆς τέκνων, καὶ ἰδοὺ ἀνηκεστότερον ἐκείνου πάθημα ἐνέσκηψεν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν πατρίδα, ἀπορφανιζομένην ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη τοῦ πρώτου αὐτῆς ἥρωος καὶ τοῦ μεγίστου ἐπίσης πολίτου.

Εἰς τὰ ἀρτιγενῆ πρὸ πάντων ἔθνη τῆς πολεμικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἢ ἔνωσις εἶναι πολυτιμότερον ἀλλὰ καὶ σπανιώτατον ἅμα τοῦ ὕψιστου δώρημα. Δὲν ἐνοῶ τοὺς ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τὴν ἀκράπολιν τῆς πολιτείας ἐπιπηδῶντας καὶ ἐκπορθοῦντας αὐτὴν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ

ὠφελεία· ἀλλ' ἐννοῶ τοὺς ἀληθῶς μεγάλους ἐκείνους ἀνδρας, οἵτινες ἀριστεύσαντες ἐν τοῖς πολέμοις ἠύξησαν τὴν ἀπ' αὐτῶν δόξαν καὶ διὰ τῆς τιμῆς τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου, ὑποστάντες τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τὴν διαχείρισιν ὡς λειτούργημα ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς ὑπὸ τῆς πατρίδος, καὶ προθυμηθέντες ν' ἀποδώσωσι τὴν ἱεράν αὐτῆς παρκαθήκη, ἅμα παρελθούσης τῆς μεγάλης ἀνάγκης, ἣτις ὑπηγόρευσε εἰς τὸ ἔθνος νὰ καλέσῃ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀρχήν.

Ἐν τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν αἱ Ἠνωμένοι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς Πολιτεῖαι εἶναι τῶν τοιούτων μεγάλων ἀνδρῶν ἡ προνομιούχος πατρίς. Ἡ εὐνοια τοῦ Ὑψίστου ἐπρόικισε καὶ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα μὲ τὴν εὐκλειαν τοῦ Κανάρη, οὗτινος καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἡ πολιτικὴ αὐταπάρνησις εἰσὶν ἐνάμιλλα πρὸς τὴν διπλῆν δόξαν τοῦ μεγάλου ἱδρυτοῦ τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὁ Κανάρης οὔτε προκατόχους ἔχει, οὔτε διαδόχους ἀφίνει ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς πολεμικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς. Εἶθε νὰ λάβῃ ποτὲ ἐν τῷ μέλλοντι ἀξίους τοὺς μιμητὰς τῶν μεγάλων πράξεων καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, διότι ἀληθῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν μεγίστην ἔχει τὴν ἀνάγκην τῆς διπλῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἵνα δι' αὐτῆς ἰδρυθῇ πραγμάτων τάξις ἀξία τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος καὶ τῆς νεαρῆς ἡμῶν βασιλείας.

Ἵπακούσας εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς σεπτῆς τοῦ ναυάρχου χήρας καὶ τῶν ἀγαπητῶν τέκνων, ἀνέλαβον νὰ προσφωνήσω τὸν τάφον αὐτοῦ. Συναισθανόμενος τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν δυνάμεών μου ἤθελον ἐκκλίνει τὴν τιμιωτάτην ἐντολήν, ἂν ἀπαραιτήτων εὐσεβείας καθῆκον πρὸς τὸν ἐκδικητὴν τῶν θυμάτων τῆς Χίου, καὶ τοῦ ἀνοσίου φόνου τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρός, δὲν μοι ἐπέβαλλε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς.

Ἐγενήθη τῶν θαλασσῶν ἡ ἥρωσ κατὰ Μάρτιον μῆνα τοῦ 1793 ἔτους ἐν τῇ ἱστορικῇ τῶν Ψαρῶν νήσῳ ἐκ πατρός Μιχαὴλ καὶ μητρὸς Μαρίας. Ὁ πατὴρ ἦτο ἐκ τῶν ἐγκρίτων τῆς νήσου ἀποδειχθεὶς πολλάκις καὶ δημογέρον. Ὁ πρόωρος τοῦ πατρός καὶ τῆς μητρὸς θάνατος ἠνάγκασε τὸν Κανάρην νὰ ἐπιδοθῇ ἐκ τῆς παιδικῆς ἔτι ἡλικίας εἰς τὸ ναυτικὸν στάδιον, ἵνα διὰ τῆς ἐργασίας καὶ καρτερίας αὐτοῦ δαμάσῃ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων τὴν δυσμένειαν. Τρεῖς πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῆς ἡμέρας ὠνειρεύθη ἡ μήτηρ ὅτι παρὰ τὴν θύραν ὠραίου τινὸς κήπου τρεῖς ἐφύλασσον λέοντες κατασπαράσσοντες πάντας, ὅσοι νὰ εἰσέλθωσιν ἐτόλμων, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτῆς Κωνσταντῆς προβαίνει εὐτόλμως καὶ τοὺς τρεῖς φοβεροὺς φύλακας ἐπὶ κεφαλῆς πατήσας εἰσέρχεται ἀβλαβῆς εἰς τὸν κήπον. Ἐν τῷ θνήσκειν διηγεῖται ἡ μήτηρ τὸ ὄνειρον πρὸς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν Γεώργιον καὶ συνιστᾷ αὐτῷ τὸν μικρὸν Κωνσταντῆν ὡς παιδα, ὅστις μέγας ἔμελλε ν' ἀποθῇ ἀνήρ.

Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἡ εὐτολμία καὶ ἡ κοσμιότης αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν συγγενῶν ἡ προθυμία τὸν ἀπέδειξαν πλοίαρχον πυρπολικῶν. Οὕτως

ἠνοιξε διὰ τὸν νεαρὸν ναύτην στάδιον, αἱ ἐπὶ τοῦ ὁποίου πράξεις ἔμελλον νὰ δικαιωνίσωσιν ἐν τοῖς ἀνθρώποις τὸ θεσπέσιον αὐτοῦ ὄνομα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπὶ τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἐκστρατεῖαν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, εἰς ἣν εἶχε παρκαλουθῆσαι τὸν ναύαρχον τῆς πατρίδος τοῦ Ἀποστόλην, ἐπελάβετο τοῦ πρώτου καὶ λαμπροτάτου τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ, τῆς πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος παρὰ τὴν Χίον.

Εἰσπλεύσας εἰς τὸ στενὸν ἐδίσταζεν ἐν τῇ ἀθλιᾷ τῆς νυκτὸς ποῖον ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἦτο ἡ ναυαρχίς, ἵνα παραδώσῃ αὐτὸ ὀλοκαύτωμα εἰς τὰς φλόγας. Αἴφνης μετῴρον τι ὥσει ἀερόλιθος ἀναφλεχθὲν καὶ διανύσαν τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐσβέσθη ἄνωθεν τοῦ ἰστού τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. «Εἰς τὸ ἀστέρι παιδιὰ», ἀνέκραξεν ἀμέσως ὁ Κανάρης, «εἰς τὸ ἀστέρι» ἀντεφώνησαν οἱ ἐπίλεκτοι τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ πυρὸς ἄνδρες, οἱ λεοντόθυμοι τοῦ πυρπολικῶν ναῦται. Τὸ ὑποδειχθὲν ὑπὸ τοῦ ἀστέρος πλοῖον ἦτο ἀληθῶς ἡ ναυαρχίς. Ἀμα πλησιάζαντες εἶδον τὴν φωταψίαν καὶ διέκριναν ἐξ αὐτῆς τὴν ναυαρχικὴν σημαίαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἰστού. Ὁ τουρκικὸς στόλος διπλῆν ἐπανηγύριζεν ἑορτὴν, τὴν ἐξόντωνσιν καὶ τὴν σφαγὴν τῆς Χίου, καὶ τὸ Μπαϊράμι. Ὁ Κανάρης προσκολλήσας τὸ πυρπολικὸν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀνεφώνησε, «Νά, Καραλῆ, καὶ ἑλληνικὴν φωταψίαν». Τὸ πῦρ ἀψάμενον τοῦ πλοίου ἐπενεμήθη τὸ σκάφος αὐτοῦ καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην· ἀναφλεχθείσης δὲ καὶ αὐτῆς ἐτάφη εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης τὸ πλοῖον, τὰ πτώματα τῶν ἐχθρῶν ἐξεσφενδονίσθησαν εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν, κατεσείσθη δὲ ἡ θάλασσα καὶ ὁ βρυχηθμὸς αὐτῆς ἠκούσθη μέχρι τῶν Ψαρῶν, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν τοῦ Κανάρη ἡ σύζυγος ἐγέννα τὸν δευτερότοκον τοῦ ναυάρχου υἱόν, τὸν παρόντα ἀντιπλοίαρχον καὶ βουλευτὴν τῶν Νέων Ψαρῶν. Τὸ τελεσφόρον ἀνδραγχέημα ἐξεδίκησε τὴν συμφορὰν τῆς Χίου, διεσκόρπισε τὸν στόλον τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐνέπλησεν ὀδύνης καὶ τρόμου τὸν τύραννον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κευθμῶνας τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ· «φοβηθήσονται με ἀκούσαντες τύραννοι φρικταί, ἐν πλήθει φανοῦμαι ἀγαθός, καὶ ἐν πολέμῳ ἀνδρεῖος». Μετ' ὀλίγον ἀγγελθέντος τῇ Βουλῇ τῶν Ψαρῶν, ὅτι πρόκειται καὶ πάλιν νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον ὁ ἐχθρός, ὁ Κανάρης ἐξῆλθε πρὸς κατόπτευσιν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, διαπορθμεύσας τολμηρῶς ἑαυτὸν διὰ τῶν φοβερῶν αὐτοῦ φρουρίων. Μὴ ἀπαντήσας ἔχνη τοῦ ἐχθροῦ ἐπέστρεψεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπεφάνη ὁ τουρκικὸς στόλος ἀγκυροβολήσας εἰς Τένεδον καὶ περιμένων ἐκεῖ τὸν ναύαρχόν του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ χωρῶν. Καὶ ἰδοὺ ἔτοιμος πάλιν ὁ Κανάρης φέρων μὲ τὸ πυρπολικὸν τὸν θάνατον καὶ τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Πυρπολήσας νέον ὀθωμανικὸν δίκροτον κατεπτόησε τὸν στόλον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπαναστρέψῃ κατησχυμένος εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ ἀκμάτος τοῦ νέου ἥρωος ἀνδρία ἠύξανε μὲ τοὺς κινδύνους τῆς πατρίδος. Ἀκολουθῶν τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Μισούλην καὶ τὸν Ἀπο-

στόλην εἰς Τρίκερι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἐνέβαλε καὶ πάλιν τὸν φόβον εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ συνηγωνίατο μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου εἰς τὸ νᾶ ματαιωθῆ ὁ ἐπισιτισμὸς τῶν τουρκικῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι στρατοπέδων καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος. Εὐρεθεὶς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν εἰς Σύρον καὶ γνοὺς κινδυνεύουσαν τὴν ὠραίαν τῆς Σάμου νῆσον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ὃν ἠτοίμαζε πρὸς ἀπόδασιν ὁ ἐχθρικός στόλος, ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον τῶν κινδύνων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Ἀποστόλη. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ψαριανὰ πλοῖα ἀνεχαιτίσθησαν ὑπὸ τῆς σφοδρότητος τοῦ ἀνέμου, ὁ δὲ Κανάρης, κατορθώσας διὰ τῆς ναυτικῆς τόλμης καὶ ἐμπειρίας αὐτοῦ νᾶ κάμψη τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκῶνου, φθάνει ἐγκαίρως ὅπως συναγωνισθῆ μετὰ τοῦ ἀντιναυάρχου Σαχτούρη καὶ τοῦ ναυάρχου Ἀνδρούτσου καὶ σώσῃ μετ' αὐτῶν τὴν Σάμον ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς, διότι πυρπολήσας καὶ πάλιν μέγα τουρκικὸν δίκροτον καὶ ἐμπλήσας νεκρῶν καὶ ναυαγίων τὴν θάλασσαν, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ πομείναντα ἐχθρικά πλοῖα. Ὁ ναύαρχος Ἀποστόλης ἀφικόμενος τὴν ἐπιούσαν εἰς τὸ θέατρον τῆς πράξεως, ἠύλογησε τὸν Κανάρην, ἐπειπὼν «εὖγε, Κωνσταντῆ μου, τὸ ἔθνος θὰ σὲ κάμῃ μέγαν ἄνθρωπον».

Ἐμελέτησε μετὰ ταῦτα καὶ συναπεφάσισε μετὰ τῶν Κουντουριωτῶν καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη τὴν περιθρύλητον εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας ἡ προδιάθεσις ἀποδεικνύει τὴν ἀπαρμίλλον τοῦ ἀνδρὸς μεγαλοφροσύνην ἅμα δὲ καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ σύνεσιν.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις μοίρας τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ὁ ἐξάκουστος διὰ τὸν φιλελληνισμόν καὶ τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ Ἀμίλτων ἠγάπα καὶ ἐτίμα τὸν Κανάρην διὰ τὴν χρηστότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν μετριοφροσύνην ὅσον καὶ διὰ τὰς ἡρωϊκὰς αὐτοῦ πράξεις. Ἀπεμνημόνευσα τοῦ ἀειμνήστου ναυάρχου, ἐξηγουμένου δι' ἐμοῦ πρὸς ἐγκριτὸν τινα ἐξ Ἀγγλίας καθηγητὴν ἐπισκεψάμενον αὐτὸν εἰς Κυψέλην, τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς ὀριστικῆς τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τροπῆς ἐπὶ τοῦ ἡρωϊκωτάτου τούτου ἐγχειρήματος. Ἡ ψυχὴ τοῦ Κανάρη ἄτρεπτος πρὸς τοὺς κινδύνους τῶν ναυτικῶν ἀγῶνων, ἐδίσταζεν ἐκ πατριωτικοῦ μόνον φόβου μὴ ἢ ἐπιχείρησις καὶ ἐπιτυχάνουσα ἀποφέρῃ ἀντὶ γενναίων πικρῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα καρπὸς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, διότι ἔκτοτε θεώρει ἀναγκαίαν εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τῶν κυβερνήσεων τῶν μεγάλων καὶ ἐλευθέρων ἐθνῶν τὴν συμπάθειαν. Ἀριστῶν λοιπὸν παρὰ τῷ Ἀμίλτωνι ἀπεπειράθη τῆς γνώμης αὐτοῦ, ἐπερωτήσας τί ἄρα ἐφρόνει περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, ἐν ἣ περιπτώσει τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπετύγχανον νᾶ ἐκβιάσωσι τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νᾶ καταστρέψωσιν ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, ἐξετείνετο δὲ ἡ βλάβη καὶ εἰς ξένα πλοῖα καὶ ἰδίως ἀγγλικὰ, χάριν ἐμπορίας ὠρμισμένα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀναγελάσας ὁ Ἀ-

μίλτων, ἀπήντησεν ὅτι ἡ πράξις εἶναι ἀδύνατος. «Ἄλλ' ἐὰν τὸ ἀδύνατον ἐγένετο δυνατόν, ὑπέλαβε καὶ πάλιν ὁ Κανάρης, τί θὰ ἔκαμνεν ἡ Ἀγγλία διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων;» — «Θὰ σὰς ἐζήτει ἀπλῶς, ἐπανταπήντησεν ὁ Ἀμίλτων, νᾶ πληρώσητε τὴν ἀζίαν τῶν πλοίων καὶ τῶν φορτίων, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς πράξεως κέρδος θὰ παρεῖχεν εἰς ὑμᾶς ἄφθονα τῆς ἀποζημιώσεως τὰ μέσα». Χαρᾶς μειδιάμα ἔλαμψεν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ Κανάρη καὶ ἀμέσως εἶπεν εἰς τὸν φιλέλληνα μοίραρχον, ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατὰ προσποίησιν μόνον ἀνέφερε τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἐπευφήμησεν ὁ Ἀμίλτων εἰς τὸ σχέδιον καὶ νυχήθη ἀπὸ ψυχῆς εἰς τὸν ἀνδρεῖον αὐτὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ πράγματος ἔκβασιν. Ἀκινδύνως ἠδύνατο νᾶ ὑποσχεθῆ ὁ Ἀγγλος εἰς τὸν Κανάρην τοιαύτην ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τὴν συμπεριφορὰν, διότι εὐτυχῶς προϊστατο τότε τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου ὁ μεγαλόφρων Γεώργιος Κάνιγκ, οὗτινος τὴν φιλόκλιτον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικὴν, ἐπὶ πολὺν παρὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐγκαταλειφθεῖσαν χρόνον, προσπαθεῖ μὲ τὸ σθένος τοῦ λόγου καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ νᾶ ἀναστήσῃ καὶ πάλιν ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας, ὁ περιφανὴς Γλάδστον, εἰς τιμὴν τοῦ μεγάλου καὶ ἐλευθέρου τῶν Βρεταννῶν ἔθνους καὶ πρὸς κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὠφέλειαν.

Οὕτως ἐπέδωκεν ἐκυτόν ὁ Κανάρης εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Τρία πυρπολικὰ καὶ δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας Ἐμμανουὴλ Τομπάζην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον πλοίαρχον Ἀντώνιον Κριεζῆν, ἀπέπλευσαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ Κανάρης αὐστριακὴν ὑψώσας σημαίαν εἰσέρχεται πρῶτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν συναρπάζσας τὸν πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ὀδηγίαν τοῦ πλοίου ἀναβάντα ἐπ' αὐτοῦ ὀδηγὸν τοῦ λιμένος. Προχωρεῖ κατὰ τοῦ στόλου εἰς τὸ βάθος τοῦ μυχοῦ ναυλοχοῦντος, καὶ πλησίον πολλῶν διέρχεται πλοίων, ἀλλ' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τείνει εἰς τὴν πυρπόλησιν τῆς πυκνοτέρης καὶ πολυαριθμοτέρας τοῦ στόλου μοίρας. Ἀτυχῶς ὁ ἄνεμος φθονήσας καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος μεταβάλλεται ἀπὸ οὐρίου εἰς ἐναντίον, οἱ δὲ ἐλιγμοὶ τοῦ πυρπολικοῦ διεγείρουσι τὰς ὑποψίας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἤδη λέμβος τοῦ ἀντιβασιλέως πλησιάζει αὐτὸ πρὸς ἐξερεύνησιν. Ὁ ἦρωας κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν θέτει πῦρ εἰς τὸ πυρπολικόν, καὶ ῥιφθεὶς μετὰ τῶν συντρόφων εἰς τὴν λέμβον ἀναχαιτίζει πυροβολῶν τῆς σατραπικῆς λέμβου τὴν ἔφοδον καὶ κωπηλατῶν ἐξέρχεται τοῦ λιμένος. Φθᾶσαντα ἐν ἀσφαλεῖ ἐδέχθησαν μετ' εὐφημιῶν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, λυπούμενα μὲν διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἀλλ' ἀποθαυμάζοντα τὴν μεγαλότολμον τοῦ Κανάρη ἀνδρῶν.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας εἰς Χίον ἐκστρατείας ἀπωλέσας τὸ πυρπολικόν του ἐκ τρικυμίας, ἠναγκάσθη νᾶ ἐπιβῆ τοῦ Νέλλωρος, οὗτινος ἐπλοίαρχος ὁ Παπανικολῆς. Ἐπιφανέντος δὲ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ταχίρ πασᾶ, οἱ ἐν τῷ ἑλληνικῷ πλοίῳ περιήλθον εἰς κρίσιμον θέσιν καὶ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ διὰ τὸν ἀδίκαιον πυροβολισμόν τοῦ φρουρίου τῆς Χίου. Τὸ μέ-

γεθος τοῦ κινδύνου ἐξῆρε τὸ φρόνημα τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Παπανικολῆ εἰς ἄσπετον κατὰ τῆς ναυαρχίδος ἐπίθεσιν, καὶ ἰδοὺ ὁ Ταχίρης ὑποχωρῶν καὶ φεύγων ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ πλοίου.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ναυτικὰ τοῦ Κανάρη ἔργα. Οὐδεὶς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐξεπροσώπησεν ἐν ἑαυτῷ τῆς προσωπικῆς ἀνδρίας τὴν μεγαλωσύνην καὶ τῶν ναυτικῶν ἀριστειῶν τὴν δόξαν, ὅσον ὁ Κανάρης. "Ἐφαλον τὰ ἔργα αὐτοῦ οἱ ποιηταὶ τῶν Γερμανῶν, τῶν Ἀγγλων, τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἴταλων, ὁ δὲ φιλελληνικώτατος τῆς Βαυαρίας βασιλεὺς Λουδοβίκος, πανηγυρίζων διὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ λύρας τὴν πυρπόλησιν τῶν ὀθωμανικῶν πλοίων, ὑμνεῖ ὀνομαστὶ τὸν Κανάρην, ὡς τὸν ἥρωα, ὅστις διὰ τοῦ δαυλοῦ, τοῦ καταφλέξαντος τὸν τουρκικὸν στόλον, ἤναψε τὸν πυρσὸν τῆς ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας."

Von Kanaris angezündet,
Leuchtet jetzt der Schiffe Brand,
Hohes Zeichen, das verkündet
Freiheitslicht für Griechenland.

Ἄλλὰ δὲν ἐστόλιζε γυμνὴ ἢ πολεμικὴ μόνον ἀρετὴ τὸν Κανάρην ὡς τοσούτους ἄλλους ἐξόχους διὰ τὰς πολεμικὰς ἀριστείας αὐτῶν ἀνδράς. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρία καὶ ἡ πολεμικὴ σύνεσις εἶχον ὑψωθῆ ἐν αὐτῷ εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, καὶ μόνον τοῦτο ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν αἴγλην τῶν ὁμοταγῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνδρῶν, ὁ ἀστήρ αὐτοῦ ἀκτινοβολεῖ διὰ γλυκυτέρας τινὸς λάμψεως· εἶναι δ' αὕτη τὸ ἀπαύγασμα τῆς τοῦ ἥθους χρηστότητος, τῆς ἡμερότητος τῶν τρόπων, καὶ τοῦ πανάγνου αὐτοῦ φρονήματος. Ἡ ἐναρμόνιος πλοκὴ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς διετήρησεν αὐτὸν πιστὸν ἀείποτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ὑπερτερον τῶν δεινῶν πειρασμῶν τῆς περιφιλαυτίας. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδέποτε ἐπέδωκεν ἑαυτὸν εἰς στάσεις καὶ εἰς συνωμοσίας, ἀλλ' ἀπέπειε πᾶσαν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ζητοῦντας διὰ τῆς βίας νὰ νεωτερίσωσι. Διήγαγεν ἄπτωτον μὲν ἔχων τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἥθος πρὸς τοὺς κρατοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς νόμοις ἀνεκδότως πειθαρχῶν. Οὕτως ἐπολιτεύσατο πρὸς τὸν Κυβερνήτην, οὕτω πρὸς τὸν ἀείμνηστον Βασιλέα Ὁθωνα, καὶ τοιοῦτον παρέσχεν ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν νεαρὸν ἡμῶν ἄνακτα, ὃν δι' αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς μετεπέμφκατο ἐπὶ τὸν θρόνον. Εἰς δυσκόλους πάντοτε περιστάσεις ἐκλήθη εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, περιχαρῆς δὲ ἀπετίθετο τὴν ἀρχήν, ἀμὰ ἐλάμβανε τὴν αἴσθησιν ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐπιδέονται περαιτέρω τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Εἰς κρισιμωτάτην διὰ τὴν Πατρίδα καὶ σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμόν ὥραν ἐκάλεσεν αὐτὸν τελευταῖον ἢ ὁμόφωνος τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους γνώμη εἰς τὴν προεδρείαν τῆς ἐνεστῶσης Κυβερνήσεως. Ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Κανάρη ἐθεώρησαν οἱ πάντες ἡσφαλισμένην τὴν τύχην τῆς πατρίδος ἐν τῇ δεινῇ τρικυμίᾳ, ἣτις ἐκραγεῖσα παρὰ τὸν Ἴστρον μυκᾶται μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Αἰγαίου, καὶ προθύμως ἐπεδόθησαν εἰς πᾶσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος θυσίαν τὰ φιλότιμα τῆς Ἑλλάδος τέκνα.

Ὁ γηραιὸς ναύαρχος, εἰ καὶ κεκμηκὼς καὶ ἐκ τῆς ποδαλγίας καὶ ἐκ τῆς ἡλικίας, συνεξομοῖων ὅμως ἑαυτὸν, ὡς ὁ Περικλῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Σαλαμινίαν τριήρη, ἣτις τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου ἡσύχαζε, μεγάλης δὲ ἀνάγκης περιστάσεως τὴν πόλιν ἐφωπλίζετο πρὸς αὐτήν, ὑπέστη μετὰ πατριωτικῆς προθυμίας τὴν πρόσκλησιν, ἵνα προσφέρῃ περισπούδαστον εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸ ἔθνος ὑπηρεσίαν, πρὸς ἣν εἶχεν ἀποδειχθῆ ἀνεπαρκῆς ἢ πρωτόπειρος ἐν ἡμῖν ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς κοινοβουλευτικῆς γραμματικῆς.

Καὶ ἰδοὺ ὁ γηραιὸς τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἀθλητῆς ἀποθνήσκων ἐκ τῶν καμάτων, οὗς ὑπέστη, διὰ τὰ παγίωσιν τὴν ὁμοφροσύνην τῶν ἐπιλέκτων τῆς ἐξουσίας μνηστήρων. Ἠκούσατε τῆς φωνῆς αὐτοῦ ζῶντος, τεθνεῶτος δὲ αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον πρέπει ἡ ἱερὰ αὕτη φωνὴ νὰ μένη ἔναυλος καὶ ζῶσα ἐν ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν. Ὁ παρακούσων αὐτῆς λογισθήσεται ἐναγῆς ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου, καὶ λήψεται ὡς ἀπαραίτητον αὐτοῦ κληρὸν τὴν ὀργὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὸ ἄλυτον τῆς ἱστορίας ἀνάθεμα.

Σὺ δέ, ὦ μεγάλη τοῦ ἥρωος ψυχὴ, ἀναπαύου μέχρις οὗ ἀπολαύσης τῆς χαρᾶς τοῦ Κυρίου σου ἐν τῷ πολυανδρίῳ τούτῳ πλησίον τοῦ τόπου, ὃν κατέχει ἡ ἱερὰ τοῦ Κοραῆ κόνις, ἵνα αἱ γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων προσερχόμεναι εὐλογῶσι τὰ ὀνόματα ὑμῶν, ὡς τῶν τελειοτάτων ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τε τὸ μεγαλεῖον τῶν πράξεων καὶ διὰ τοῦ βίου τὴν ἀγιότητα. Γαῖαν ἔχε ἐν τούτοις ἐλαφρὰν καὶ μέμνησο ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου τῆς πατρίδος καὶ τῶν πολιτῶν, ἐπιφωνούντων σοὶ ἐκ μέσης καρδίας «αἰωνία σου ἡ μνήμη, μεγαλόδοξε ναύαρχε! αἰωνία σου ἡ μνήμη, κορυφαῖε τῶν ἡρώων καὶ τῶν πολιτῶν! αἰωνία σου ἡ μνήμη, ὦ Κωνσταντῖνε Κανάρη!».

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Κεφαλληνία, 30 Ἰουλίου 1877.

Κύριε γραμματεῦ *

Κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Θεοδώρου Καρούσου, ἀνδρὸς εὐδοκίμως διατρέξαντος τὸ στάδιον τῶν γραμμάτων καὶ κοινωφελῶς μετελθόντος τὸ διδασκαλικὸν ἔργον, ὁ ἡμέτερος σύλλογος Παρρασσός δικαίως τιμῶν τὴν μνήμην τοῦ ἀποβιώσαντος, ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐπιφορτίσῃ ἐν τῶν μελῶν

* Ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλη πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μουφερράτου ἀπλῶς ἀνακοινοῦντος τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ τὰς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐν τῷ δ' τεύχει (σελ. 241) βιογραφίας τοῦ Θ. Καρούσου. Ἐκρίθη δ' ὅμως καλὸν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς νὰ δημοσιευθῇ, διότι καὶ τοὶ δὲν ἔχει τὸν τύπον ῥητῆς ἀνασκουῆς ἐπανορθοῦ ὅμως ἱστορικῆς ἀνακρίσεως (Σ. τ. Ε.)

αὐτοῦ, τὸν κ. Σπ. Παπαγεωργίου, διὰ τὰ συντάξῃ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπαγγεῖλη βιογραφικὴν περὶ τοῦ ἀποβιώσαντος ἔκθεσιν. Τὴν ἐντολὴν ταύτην προθύμως ὁ ἐπιφορτισθεὶς ἀνεδέχθη, μετὰ πολλοῦ δὲ ζήλου καὶ ἐσπευσμένως τὴν ἐξεπλήρωσε. Πλὴν ὁ πολλὸς καὶ πλεονάζων ζήλος, ἀνευ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀντικειμένου καὶ ἐμβριθοῦς ἐπὶ τούτου μελέτης καὶ κρίσεως, φέρει πολλὰ εἰς ἐσφαλμένα πορίσματα καὶ συντελεῖ εἰς παραμύρφωσιν μᾶλλον ἢ διατρέψωσιν τῆς ἀληθείας.

Τοιοῦτό τι, ἐν μέρει, ἔλαβε χώραν καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει. Διότι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος βιογράφος, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὰ ἀληθῆ καὶ γενικῶς ὁμολογούμενα προσόντα καὶ πλεονεκτήματα τοῦ βιογραφουμένου, ὅποια ἦσαν τὰ ἀποτελοῦντα τὸ περὶ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον καὶ τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἄλλας μελέτας σταδίου αὐτοῦ, προσόντα καὶ πλεονεκτήματα παρέχοντα ἔλλογον ἀφορμὴν παντοίων ἐπαίνων, ἠθέλησε καὶ ἕτερα προσέτι εἰς τὸν βιογραφουμένον ν' ἀποδώσῃ, πάντῃ ἀλλότρια τοῦ σταδίου τὸ ὅποιον οὗτος διέτρεξεν ὅθεν καὶ παρέστησεν αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν ἀρχαιότερων καὶ ἐνθερμότερων ῥιζοσπαστῶν, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν καὶ πλήρη ἐνεργείας καὶ παθημάτων περιόδον τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ ἀγῶνος, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ 1848 καὶ ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα κατόπι, ὁ Θ. Καρούσος εἰς τὰς συνήθεις του ἐνασχολήσεις, τὰς κοινωφελεῖς ἄλλως, καταγινόμενος, οὔτε ἐνεργητικὸν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγῶνα, οὐδὲ οἰασδήποτε πολιτικῆς ἐνεργείας εἶχε δώσει σημεῖα, εἰμὴ μόνον μετὰ ταῦτα, κατ' εἰδικὰς τινὰς περιπτώσεις καὶ παροδικῶς, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοῦ 1858 καὶ ἐφεξῆς, ὅτε ῥητῶς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ αὐτὸς ἐκηρύττετο.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ταῦτα ἀκόμη μὴ ἀρκεσθεὶς ὁ εἰρημένος βιογράφος, προέβη ἔτι περαιτέρω, καὶ τὰ ἐν ἔτει 1861 κατὰ τὴν IB' τῆς Ἑπτανήσου Βουλῆν γεγονότα παραμορφῶν ὅλως καὶ διαστρέφων, ὡς ἂν κύριον σκοπὸν εἶχεν ὄχι ἀπλῶς τὸν ἀποβιώσαντα νὰ ἐγκωμιάσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον μομφὴν πικρὰν νὰ ἐκφέρῃ κατὰ ζώντων προσώπων, ἅτινα τὸν ῥιζοσπαστικὸν ἀγῶνα ἀνέκαθεν ἀναλαβόντα, εἰς αὐτὸν διὰ πάσης θυσίας ἀφωσιώθησαν, καὶ θύματα ἔγειναν τοῦ πλέον ἀγρίου καταδιωγμοῦ, ἔφθασε μετὰ τῶν ἄλλων νὰ εἴπῃ ὅτι, τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ὑποστηρίζων ὁ Θ. Καρούσος ἐν τῇ IB' Βουλῇ, «ἀντηγωνίζετο πρὸς τὸν Ζερβὸν καὶ τὸν Μουφερράτον, οἵτινες, διὰ λόγους ἀγνώστους ὑπεχώρουν ἤδη εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις, βελτιώσεις μετονομασθείσας».

Ἄλλ' ἐν πρώτοις, ὁ τὰ τοιαῦτα γράψας ὤφειλε ῥητῶς ν' ἀναφέρῃ ὅποιας τινὰς ἠνίττετο μεταρρυθμίσεις, πρὸς ἃς ἔτεινεν ἢ παρ' αὐτοῦ διαβεβαιουμένη ὑποχώρησις, ἢ διάθεσις ὑποχωρήσεως· διότι, ἂν ἐν τῇ IB' Βουλῇ οὐδεμίαν πρότασιν συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως ὑπεβλήθη, ἀνακριθεὶς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξελέγχεται ὁ τὴν εἰς μεταρρυθμίσεις ὑποχώρησιν ἢ τοιαύτην τινὰ διάθεσιν δυσχυρίζομενος.

Τὸ μεταρρυθμιστικὸν ζήτημα, τὸ ὅποιον οἱ νῦν διαβαλλόμενοι ἀπέκρουσαν

πάντοτε ὁσάκις παρουσιάσθη, καθὼ ἀντικείμενον εἰς τὸ παρ' αὐτῶν προταθὲν καὶ σταθερῶς ὑποστηριζόμενον ζήτημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, δι' ὃ καὶ τοσοῦτους ὑπέφεραν καταδιωγμοὺς, ἦτο ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Γλάδστωνος, διὰ τῆς ὁμοφώνου ἐκφράσεως τοῦ τόπου καὶ τῆς ὁμοθυμοῦ ψήφου τῆς τότε Βουλῆς, λελυμένον ὀριστικῶς καὶ ὡς πάντῃ ἀπαράδεκτον πλέον ἐθεωρεῖτο· ἐν δὲ τῇ IB' Βουλῇ ζήτημα μεταρρυθμιστικὸν δὲν ὑπῆρχε, καὶ οὐδαμῶθεν περὶ συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως ἔγεινεν οἰαδήποτε πρότασις. Αἱ ὑπὸ τινων βουλευτῶν προσαχθεῖσαι ἀντιμεταρρυθμιστικαὶ προτάσεις δὲν ἀπέβλεπαν εἰμὴ εἰς ὑποτιθεμένας μεταρρυθμιστικὰς τάσεις. Ἴδου διατί οἱ νῦν διαβαλλόμενοι, σκεπτόμενοι ὅτι ἐντολὴν δὲν εἶχαν, οὐδὲ ποσῶς ὤφειλαν, νὰ ἐμβλέψωσιν εἰς ἀπλῶς ὑποτιθεμένας τάσεις, ὅποτε οὐδεμία σχετικὴ ἐνέργεια ἢ ἀνάλογος πρότασις ἐπαρουσιάζετο, δὲν ὁμοφώνησαν ὡς πρὸς τὰς προσαχθείσας προτάσεις, ἐνῶ ἄλλως, ὡς πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἀρχικὴν τινὰ ἰδέαν, τὴν ἀναγκαιῶς ἀποκρούουσαν τὰς μεταρρυθμίσεις, ῥητότατα ὡς πάντοτε ἐξεφράσθησαν.

Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ζήτημα, ἀρκεῖ, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀδικαιεῖτου ἰδέας καὶ τῆς ἀπαρεγκλίτου πορείας των, ἢ ἀνάγνωσις τοῦ παρ' αὐτῶν καὶ τινων ἄλλων βουλευτῶν ἐν εἰδῇ τροπολογίας, προταθέντος σχεδίου ἀπαντήσεως εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον τοῦ Ἄρμοστοῦ, ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 20 Μαρτίου 1862, τῆς IB' Βουλῆς, ὅπου ῥητῶς καὶ ἐπὶ τῇ βᾶσει κυριαρχικοῦ δικαίου ἐξεφράζετο ἢ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ἀπαίτησις τοῦ ἰονίου λαοῦ. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ περὶ μεταρρυθμίσεων, ἀρκεῖ ἢ ἀνάγνωσις τῆς ἐκ μέρους τῆς μειονότητος τῆς Βουλῆς ἐκείνης, ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 30 Ἀπριλίου 1862, ὑποστηρικθείσης προτάσεως, διαλαμβανούσης ὅτι, καίπερ μὴ ὑπάρχοντος μεταρρυθμιστικοῦ ζητήματος, οὐχ ἦττον ἀπεκρούετο ὡς ἀπαράδεκτος πᾶσα συνταγματικὴ μεταρρύθμισις, καὶ ἐν γένει οἰαδήποτε μετὰ τῆς Προστασίας συνθηκολόγησις, ὡς ἀντικειμένη εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Ἀλλὰ οἱ τὰς μεταρρυθμίσεις οὕτως ἀποκρούοντες, καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ἐπιδιώκοντες, δὲν ἀπέκρουαν καὶ πᾶν ὅ,τι μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς ἠδύνατο εἰς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τῆς Πατρίδος, τουτέστιν εἰς πᾶσαν ἐφικτὴν βελτίωσιν τῆς ἀθλιας καταστάσεως τῶν πραγμάτων, νὰ συντελέσῃ. Τοῦτο ἄλλως, καίτοι ὡς δευτερεύον, ἀνέκαθεν εἰς τὴν ῥιζοσπαστικὴν πορείαν καὶ διηνεκὴ ἐνέργειαν διελαμβάνετο· ὅθεν καὶ, ἀπὸ τῆς Δ' Βουλῆς μέχρι τῆς IB' πάντες οἱ ὡς ῥιζοσπασταὶ ἐκλεχθέντες βουλευταὶ δὲν ἔλειπαν παντοίας προτάσεις περὶ βελτιώσεων νὰ ὑποβάλλωσι καὶ ὑποστηρίξωσι, καὶ ἢ βελτιώσεις ὡς πρόοδος ἐθεωρεῖτο, καὶ ὡς συντελεστικὴ εἰς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν ἐπεδιώκετο. Τοιαύτην περὶ βελτιώσεως ἰδέαν καὶ αὐτὸς ὁ βιογραφούμενος Θ. Καρούσος ἐξέφρασε, κατὰ τὴν βουλευτικὴν συνεδριάσιν τῆς 26 Ἀπριλίου 1862, εἰπὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ἢ μὲν ἐθνικὴ ἀποκατά-

στασις ἦτο ὁ ἀκρότατος σκοπός, αἱ δὲ βελτιώσεις ἦσαν τὰ πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν ἄγοντα μέσα.

Τὸ δὲ νὰ λέγη τις, ὡς ὁ προμνημονευθεὶς βιογράφος, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις μετωνομάσθησαν ἐν τῇ IB' Βουλῇ βελτιώσεις, τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἦναι πιστευτόν. Διότι τίς ἤθελε δυνηθῆ νὰ συγχύσῃ δύο τόσον διαφορεσάσας καὶ διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων ἐννοίας, ἐν τῇ τότε θέσει τῶν ἐπτανησιακῶν πραγμάτων; Τίς ἠδύνατο νὰ μὴ ἐννοῇ ὅτι ἄλλο μεταρρυθμίσεις, τούτεστι μεταβολὴ τῶν ὑφισταμένων συνταγματικῶν θεσμῶν, καὶ ἄλλο βελτιώσεις, τούτεστι ἐπὶ τὸ κρεῖττον τροπὴ τῶν πραγμάτων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐν ἰσχύι θεσμῶν; Καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν ἐνέφαινε ποσῶς πόθον πρὸς διατήρησιν τοῦ καθεστώτος καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τὴν ἀνατροπὴν του, ἀλλ' ἐνέφαινε ὅτι ἀπεκρούετο ἢ διὰ τῆς μεταβολῆς αὐτοῦ, ἢτοι διὰ συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως, συνθηκολόγησις μετὰ τῆς Προστασίας, καὶ ἡ ταύτης ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παράτασις· ὑπεστηρίζετο δὲ πᾶν ὅ,τι μέχρι τῆς πραγματοποίησεως τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, κοινοβουλευτικῶς διενεργούμενον, ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἀνακούφισιν εἰς τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα δεινὰ τοῦ λαοῦ, καὶ πᾶσαν ἐπικτηνὴν χαλίνωσιν τοῦ ἀυθαίρετου.

Ὅλος ἄτοπον καὶ ἐναντίον τῆς ἀληθείας εἶναι λοιπὸν τὸ νὰ λέγη τις ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις μετωνομάσθησαν βελτιώσεις, ἐνῶ, ὡς προεβρέθη, περὶ συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων οὐδόλως ἐπρόκειτο, ἀλλὰ μᾶλλον δύναται βασίμως νὰ εἴπῃ τις ὅτι αἱ βελτιώσεις μετωνομάσθησαν μεταρρυθμίσεις πρὸς ἀποπλάνησιν τῶν ἀπλουστέρων, καθ' ὅσον μάλιστα, ἐν τῇ πλειονότητι τῆς IB' Βουλῆς ὁμοῦ μὲ τούτους ἐκ Ζακύνθου βουλευτάς, οἵτινες ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος διεφώνουν πρὸς τοὺς ἐκ Κεφαλληνίας βουλευτάς ῥιζοσπάστας, τοὺς ὡς σημαίαν των ἔχοντας τὸ κατὰ τὴν Θ' Βουλὴν ψήφισμα τῆς 36 Νοεμβρίου τοῦ 1850, συνετάσσοντο καὶ ἄλλοι διάφοροι, ἐπὶ καταχθονιότητι ἄλλοτε διακρινόμενοι, καὶ ὄργανα τοῦ ἀποτροπαίου συστήματος τῆς Προστασίας χρηματίσαντες, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδυσκολεύοντο μὲν νὰ συμμαχῶσι μὲ τούτους ὑποστηρίζοντας τὴν Ἐνωσιν, τὴν ὁποίαν ἄλλως εἶχαν ἐνδομύχως τὴν ἀδυναμίαν νὰ θεωρῶσιν ἀνέφικτον, ἀλλὰ πᾶσαν προσπάθειαν βελτιώσεως ἀπεστρέφοντο, διότι ἐν τῇ βελτιώσει ἔβλεπαν προσκόπτοντα τὰ ἰδιαιτέρα τέλη των, ἐνηθρύνοντο δὲ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καταστάσεως εἰς αὐτοὺς μὲν προσφιλοῦς, εἰς δὲ τὸν τόπον πιστικῆς καὶ ἐπαχθοῦς εἰς τὸ ἄκρον.

Ἰδού, ὅταν τὸ δυνατὸν συνοπτικώτερον καὶ καθ' ὅσον τὰ στενὰ τῆς ἐπιστολῆς ὄρια ἐπέτρεπον, ἐκθεσιμὲνα ἐν τῇ ἀληθείᾳ των τὰ γεγονότα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ ἀγῶνος, περὶ τῆς ὁποίας ὁ βιογράφος τοῦ Θ. Καρούσου ἔκαμε νύξιν. Στοχάζομαι δὲ ὅτι ἐναργέστατα ἐντεῦθεν προκύπτει ἢ ἐν τῇ βιογραφικῇ ἐκθέσει λαβοῦσα χώραν διαστροφή τῶν πραγμάτων, διαστροφή, ἣτις φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν δύναται

εἰμὴ ἐκπληξιν νὰ διεγείρῃ εἰς πάντα ὅστις τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πράγματα ἐγνώρισεν ἰδίαις αἰσθήσεσιν, ἢ καὶ ὑπῆρξεν εἰς αὐτὰ συμπράκτωρ.

Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν λυποῦμαι τόσον διὰ τὴν διαστροφήν καθ' ἑαυτήν, οὐδὲ διὰ λόγον προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος, — διότι φρονῶ ὅτι γεγονότα ἱστορικὰ ἐποχῆς μάλιστα ὄχι πολὺ μεμακρυσμένης, καὶ μεθ' ἑαυτῶν φέροντα τὴν ἀδιαφιλονείκητον ἀπόδειξιν των, δὲν δύνανται, ἕνεκα μεροληπτικῶν λόγων ἢ ἐκθέσεων νὰ μένωσιν ἐπὶ πολὺ ἠλλοιωμένα καὶ ἐν τῷ σκότει, — ὅσον λυποῦμαι διότι, κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν, σύλλογος προσφιλῆς καὶ σπουδαῖος ὁποῖος ὁ Παρρασός, παρίσταται ὡς ἐνεχόμενος εἰς τὴν ἐν λόγῳ διαστροφήν, καὶ ὡς συμμεριζόμενος τρόπον τινὰ τὰς πάντη ἀτόπως ἐκφερομένας μομφὰς κατέναντι προσώπων, ἅτινα ἐν τῇ βαθείᾳ συναισθήσει ὑψηλοῦ καθήκοντος δὲν ἐδίστασαν τὰ πάντα νὰ ὑποστῶσι, καὶ τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας νὰ θυσιάσωσι. Λέγω δὲ ὅτι ὁ σύλλογος παρίσταται ὡς ἐνεχόμενος, ὄχι ἀπλῶς διότι κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ συνετάχθη ἢ βιογραφικῇ ἐκθεσί, ἢ τὴν ἀλλοίωσιν τῶν πραγμάτων διαλαμβάνουσα, ἀλλὰ διότι καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπηγγέλη, χωρὶς νὰ γείνη μηδεμία ἀπ' αὐτῆς παρατήρησις, μάλιστα δὲ καὶ ἡ τύπωσις αὐτῆς ἀπεφασίσθη, ἣτις καὶ ἐτελέσθη διὰ τοῦ ὁμωνύμου περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ συλλόγου.

Ταῦτα, κ. γραμματεῦ, ἔκρινα εὖλογον νὰ ἀνακινώσω ὑμῖν, πρὸς ἀπλήν ἔκφρασιν τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ δυσαρέστων ἐντυπώσεών μου, ἢ κυριωτάτη τῶν ὁποίων εἶναι, ὅτι ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρρασός, — ὅστις ἄλλως, πρὸ τετραετίας ἐπροθυμήθη νὰ μὲ ἀπονείμῃ τὴν τιμὴν τῆς μεταξὺ τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν κατατάξεως, — παρίσταται ἤδη παραγνωρίζων καὶ κακῶς ἐκτιμῶν τὰ τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ ἀγῶνος, καὶ τὰς ἀγνάς καὶ καρτερικὰς ἐνεργείας τῶν ἀνέκαθεν εἰς αὐτὸν ἀφοσιωθέντων.

Δέξασθε, ἐν τούτοις τοὺς ἐκ καρδίας ἀσπασμούς μου.

ΙΩΣΗΦ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ.

ΡΟΥΦΕΤΙΟΝ ΚΑΙ ΡΟΥΣΦΕΤΙΟΝ

Ὁ χρηστός καὶ ἀκάματος νέος κ. Σπυρίδων Λάμπρος ἀποθησαυρίσας ἐπὶ διετίαν ἐν ταῖς κυριωτάταις τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Εὐρώπης ὕλην πολύτιμον ἐλληνικῆς παιδείας κατὰ τὸν Μεσαιῶνα καὶ ἐφεξῆς, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Ζ' τεύχει (σελ. 497) τοῦ Παρρασοῦ παραδοξότατά τινα καὶ γελοῖα κύρια ὀνόματα, σύνθετα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ ἐλληνικὰς λέξεις κακῶς ἀνεγνωσμένας καὶ ἀμαθέστατα ἠρμηνευμένας ὑπὸ ξένων δοκησιδῶν, τὰ ὁποῖα ἐμυθρίθως τῷ ὄντι διελεύκανε διὰ σμίλης ἐμπείρου τεχνίτου. Φθάσας δὲ εἰς τὸν φιλόδοξον Ρουφέτιον τοῦ γνωστοῦ ἐπιγράμματος, τοῦ ἀνασκαφέντος περὶ

τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν τῷ Δημοσίῳ Κήπῳ τῆς Μασσαλίας, ὁμολογεῖ ὁ καλὸς μου Σπυρίδων ὅτι ἔκαμε στάσιν ἢ Μοῦσά του, διότι οὐδέποτε ἤκουσε τὴν λέξιν ταύτην, πιθανολογεῖ δὲ ὅτι ἴσως γραπτέον *ρουσφέτιον*, ἂν καὶ διὰ τῆς κριτικῆς εὔρε τὴν ἀληθῆ σημασίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς· ἔχει δίκαιον ὁ Κ. Λάμπρος· γεννηθεὶς μεταξὺ ὁμογενῶν ἐν ἐλευθέρῳ κράτει, δὲν ἔλαβε τὴν ἀτυχίαν νὰ μολύνη τὴν ἀκοήν του μὲ φωνὰς βαρβάρους· ἐπιτρεψάτω δὲ φίλῳ πατρικῷ ἔχοντι πεπληρωμένα τὰ ὄρα ὑπὸ τοιούτων φωνῶν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του.

Τὸ *ρουφέτιον* λέξις ἀραβικὴ *urfet* καὶ κοινῶς *rufet* σημαίνει θίασον, ὡς καλῶς διείδεν ὁ Κ. Α., φρήτην, σύστημα ἐπιτηδευματιῶν, τὸ ἄλλως ἀπλούστερα *esonari* λεγόμενον· ἐξήγησιν τοῦ ρουφέτιου καὶ περιγραφὴν ὠραίαν καὶ γλαφυρωτάτην κάμνει ὁ σεβάσμιος Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς *Κωνσταντινουπόλεως*, ἴδὲ πῶς:

Ἄκουεῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Κ/Π τὸν διάκονον μνημονεύοντα μετὰ λιγυρᾶς φωνῆς ἐν τῇ ἐκτενεῖ, τῶν *εὐλογημένων ρουφετίων Καζαντζήδων, Ἀμπατζήδων, Μπογιατζήδων, Μουτάφηδων, Πρωτομαϊστώρων, Μαϊστώρων, Καλφάδων* καὶ τῶν *Τιρακίων* αὐτῶν; Οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἕκαστοι τὰ λεγόμενα *esonaria*, σωματεῖα ἰσχυρά, ἔντιμα, σώσαντα πολλάκις τὸ γένος. Ἐκαστον αὐτῶν ἔχει τοὺς ἰδιαιτέρους κανονισμοὺς, τὰς ἰδιαιτέρας διατάξεις του, τὰς ὁποίας οὐδεὶς τῶν ἐταίρων παραβιάζει ἀτιμωρητί· διότι ὄχι μόνον γίνεται ἀποσυνάγωγος καὶ ἐκπίπτει τοῦ ἐσναφίου, ἀλλ' ἕνα καιρὸν, ἐκτὸς τοῦ προστίμου, εἰς τὸ ὅποιον ὑπερσεῖτο, ἔτρωγε καὶ ἰκανὰς διὰ τοῦ πῆχους κατὰ νώτων ὑπὸ τοῦ Πρωτομαϊστορος (*Οὐστά-μπαση*). Ὅλα ἔχουσι τὴν ἱεραρχίαν, τὰς συνελύσεις (*Λόντζας*), τὴν κάσσαν των, ἐν ἧ' συνάζονται, παρεκτὸς τῆς τεταχμένης συνεισφορᾶς, καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα· σχηματίζουσιν *ἀδελφάτα*, ὁμάδας τῶν ὄντι *εὐλογημένους*· ἔχουσι τὰς ἰδιαιτέρας πνευγύρεις των (*τεφερίτς*), τοὺς ἰδιαιτέρους πάτρωνας αὐτῶν Ἀγίους, οἱ Πχνοπῶλαι τὸν ἅγιον Νικόλαον, διὰ τὸ γνωστὸν λαδικόν του· οἱ γουναραῖοι τὸν Προφήτην Ἠλίαν, διὰ τὴν μηλωτήν του· οἱ Κουρεῖς, ὡς ἱατροπορευόμενοι, τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα· οἱ Ὑδροφόροι, τοὺς Ἀγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας, ὡς ἐναποφύξαντας ἐν τῇ Σεβαστείᾳ λίμνῃ, κτλ. κτλ. Ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς συντεχνίας βοηθοῦνται οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες, ἢ αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν συντεχνιῶν· δανείζονται ἐπὶ τόκῳ μετριοτάτῳ, ἢ καὶ ἀτόκως, ποσότητες, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐνθήκη *σερμαγέ* εἰς τοὺς πρώτην φορὰν ἀναλαμβάνοντας τοῦ μαίστωρος τὴν θέσιν· καλλωπίζονται, ἢ διατηροῦνται καὶ πολλάκις ἀνεγείρονται ἐκκλησίαι· ἐλευθεροῦνται τοῦ Ἰπλικχανέ ἢ τοῦ Ζαπτιέ οἱ κρατούμενοι διὰ χρέη ἢ παραπτώματα. Ὑπάγει, τὴν ἐπαύριον συμβάσης πυρκαϊᾶς, εἰς τὸν τόπον τῆς συμφορᾶς, καὶ θέλει ἰδεῖν τοὺς κασσιέρας καὶ πρωτομαϊστορας τῶν συντεχνιῶν διανέμοντας ἀπὸ τῶν χρημάτων τοῦ κουτίου ἄρτον, ἐνδύματα, ἐφαπλώματα εἰς τὰ θύματα τοῦ

δεινοῦ. Καὶ τί δὲν κατορθώνει ὁ ζῆλος καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν εὐλογημένων τούτων ρουφετίων; Καὶ πῶς ἐκλείπεται καθημέραν ἐν πρὸς ἐν τὰ γεγραρὰ, τὰ κοινωφελῆ, τὰ χριστιανικὰ ταῦτα ἔθιμα ὑπὸ τὴν καινοτόμον ἰσοπέδωσιν τῆς μόδας καὶ τῆς ἀτομικότητος καὶ τὸν πιθηκισμόν τῆς *Εὐρώπης*, περὶ ὃν ἐπτόηται ἡ λεγομένη νέα γενεὰ, ἀληθῶς νέα! διότι καὶ αὐτὴ δὲν ἤξευρε πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει». (Ἡ Κωνσταντινούπολις Τόμ. Γ', σελ. 418).

Τὸ ρουφέτιον λοιπὸν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐσχάτως διακωδωνισθεῖσαν παρ' ἡμῶν *ρουσφέτιον*, διότι ἡ λέξις *richvet* = *ρίσβέτ*, ἀραβικὴ καὶ αὐτὴ, σημαίνει καθαρὰν δωροδοκίαν.

Ὁ λίθος ὁ ἐν Μασσαλίᾳ εὑρεθεὶς μετεκομίσθη, ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη ἐκ Σμύρνης καὶ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἔγραψεν ἀρκούντως ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Ἀσώπιος, ἐν τοῖς *Προλεγόμενοις* τῆς Β' περιόδου τοῦ Συνακτικῶν του· τὴν ἀντιγράφω ἐνταῦθα ἐκ τοῦ *Παρασσού* ἐκτὸς τῶν ἀνορθογραφιῶν.

Ἡ παροῦσα οἰκοδομὴ γέγονε διὰ δαπάνης καὶ συνδρομῆς τοῦ φιλοχρίστου ρουφετίου τῶν Μπακαλιδῶν εἰς μνημόσυνον αὐτῶν καὶ ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας καὶ εὐτυχίας τῶν τῆδε πρωτευσόντων αὐτοῖς Ἰωάννου Ἀργυροῦ καὶ Δημητρίου Μουστάκα ἐν ἔτει ΙΑΨ' δεκεμβρίου κα' ἡγουμενεύοντος Νικηφόρου.

Ὁ Βιλλοαζῶν κάπως ἐπλησίασε μὲν εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς κακῆς ἀναγνώσεως τῶν Μπακαλιδῶν ἔπλασε *la famille des Bacalides*, διότι ἀνεγνώσε Μπακαλιδῶν ἢ Μπακαλιδῶν, ὡς Αἰαντίδων, ἢ Ἡρακλειδῶν, ἀγνοῶν ὅτι ἡ ἀπλῆ γλῶσσα, ἐλευθέρῃ καὶ ἀτίθασσος, δὲν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν τυραννίαν τῶν κανόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς· ἂν τὸ ἀνεγνώσκε προπαροξυτόνως ἤθελε διστάσει βεβαίως νὰ πλάσῃ τὴν οἰκογένειαν. Πασίδηλον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι μεσαιωνικὴ, οὔτε αἱ χρονολογίαι καὶ τοῦ πρώτου ἐκδότου 964 μ. Χ., καὶ τοῦ δευτέρου 6961 ἀπὸ κτίσεως κόσμου εὐδοοῦνται, οὔσαι ἀμφοτέραι πρὸ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας, ἐνῶ καὶ τὸ *ρουφέτιον* καὶ τὸ ἐπίθετον *Μουστάκας*, ὅπερ εἶναι καὶ *Μπουγιούκας*, εἶναι μεταγενεστέρως ἐποχῆς· ἡ δὲ φαινομένη κακόζηλος χρονολογία ΙΑΨ' εἰκόζω ὅτι εἶναι ἀπλῆ ΙΑ' μετὰ κεραίας ἀνωθεν, διατεμνομένης δι' ὀξείας, ἥτις οὕτω λαβοῦσα σχημά τι ὁμοιάζον τῷ ξ παρενέθη μεταξὺ τοῦ τάκτικου ἀριθμητικοῦ ὀνόματος καὶ τῆς καταλήξεως αὐτοῦ φ γραφομένης ἀνωτέρω εἰς τὸ ἄκρον τῆς κεραίας καὶ μετέβαλε τὸ ΙΑ' εἰς ΙΑΨ'· ἦτοι ἐν ἔτει ΙΑΨ' τῆς ἡγουμενείας Νικηφόρου· ἡ λύσις αὕτη φαίνεται μὲν ὅπως οὐ βεβιασμένη ἕνεκεν τῆς ἀκολουθούσης ἡμερομηνίας Δεκεμβρίου κα', ἀλλ' ἄλλως δὲν μοι φαίνεται δυνατὴ, ἐκτὸς ἂν τὸ ΙΑΨ' ἦναι παρεφθαρμένον.

Πρὸ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας τὰ ἐπίθετα τῶν Ἑλλήνων ἐφέροντο ἑλληνιστὶ εἴτε ἀπλᾶ, εἴτε σύνθετα ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ χαρακτηριστικοῦ, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐπιτηδείου· ὡς ὁ Βοϊδοϊωάννης, ζυφομούστης, κρασοπατέρας κλπ. λαμβανόμενα· μετὰ ταῦτα δὲ ἤρχισαν νὰ τουρκίζωνται καὶ νὰ πα-

ρουσιάζονται ὁ μπεκρίμουσταφας, ὁ μπερεκέτης, ὁ καρτζᾶς, ὁ σουτζος, ὁ μουρούζης, ὁ χαντζερής, ὁ καρὰ Θεοδώρης, ὁ βαλτατζής, ὁ πετμεζᾶς, ὁ δεληγιάννης, ὁ δεληγεώργης, ὁ ζαίμης, ὁ κεχαγιᾶς καὶ ἄλλα, πολλὰκις δὲ ἡ ἄγνοια τῆς γλώσσης παρήγαγε τοὺς ἐρευνητάς εἰς τὰ μνημονεύμενα ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Σ. Λάμπρου ἄτοπα· πρὸς ἀπόδειξιν τούτου διὰ παραδειγμάτων περιττῆ ἢ μακρηγορίας. ἐν δὲ μόνον πρόχειρον παρατηροῦμεν εἰς τὸ ἐπίθετον Δηλιγιάννης. Ἡ τουρκικὴ λέξις *deli* σημαίνει μωρός, ἀλλὰ σημαίνει καὶ τολμηρός, παράβολος, ἐπιχειρηματικός· ὁ *deli*-γιάννης λοιπὸν σημαίνει «ὁ Γιάννης ὁ τολμηρός, ὁ παράβολος»· οἱ δὲ μεταβαλόντες τὴν λέξιν εἰς τὸ ἀσήμαντον *Ahli*-γιάννης ἐνόμισαν ὅτι τοῦτο σημαίνει: εὐγλωττος, στωμύλος· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ τουρκικὴ λέξις *deli* σημαίνει γλώσσα, τὸ δὲ ἐπίθετον *deli*-*deli* = ἔγγλωστος, ὁ ἔχων γλώσσαν, ἐν ἀντιθέσει τοῦ *deli*-*deli* = ἄγλωστος, βωδός, ὑπάλληλος τοῦ σεραγίου τεταγμένος εἰς ἐκτέλεσιν μυστικῶν καὶ σκανδαλωδῶν ἀποφάσεων, οὐδέποτε σημαίνει τὸν στωμύλον = *deli*-*muḥal*. ἔπεται λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐσφαλμένως διδομένην σημασίαν ἔπρεπε νὰ γράφηται Δηλιγιάννης. Αἰτοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς ἀδελφοὺς Δηλιγιάννη, ἂν πρὸς πίστῳσιν τῶν ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως ἢ ἔρμηνείας συμβαινόντων ἀτοπημάτων κατὰ τὸν Σ. Λάμπρον ἐτολήσαμεν νὰ φιλολογήσωμεν περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν.

X. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 1.

Παρίσιοι (Parisii), Παρίσιον, Λουκετία (ἢ Λουτετία, Lutetia).

Ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος ποιούμενος λόγον ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν περὶ τοῦ πόλις *Parisiorum* γράφει (σελ. 83): «Καὶ τὸ πόλις *Parisiorum* δέ, εἴτε ἀναχθῆ εἰς τὴν τρίτην κλάσιν (πόλις Ἀθηνῶν), εἴτε εἰς τὴν δευτέραν (πόλις τοῦ ἔθνους τῶν *Parisiorum*, *Lutetia Parisiorum* παρὰ Καίσαρι, οἱ *Παρίσιοι* παρὰ Στράβωνι, πόλις *Parisiorum Λουκοτεκία* παρὰ Πτολεμαίῳ), εἶναι πάντοτε ἐλλογώτερον καὶ χαριέστερον παρὰ τὸ ἄλογον καὶ ἀμαθῶς λεγόμενον τὰ *Παρίσια*, ὡς τὰ *Μέγαρα*». Πρβ. καὶ Σούτσ. σελ. 76 «Οὔτε τὸ Βερολίνον οὔτε τὴν *Λουκοτεκίαν* τῶν *Παρισίων* ἰδόντες ἀγνοοῦμεν εἰ οἱ ἐκεῖ καθηγηταὶ διδάσκουσι καθήμενοι ἢ ἰστάμενοι».

Ἐν τῇ Γεωγραφικῇ Ὑφηγήσει τοῦ Πτολεμαίου Β', ἡ', 13 φέρεται «Ἵφ' οὗς *Παρίσιοι* καὶ πόλις *Λουκοτεκία*», παρὰ δὲ τῷ Στράβωνι Δ', γ', 5 «Περὶ δὲ τὸν *Σηκοάνα* ποταμὸν εἰσι καὶ οἱ *Παρίσιοι* νῆσον ἔχοντες ἐν τῷ ποταμῷ καὶ πόλιν *Λουκοτεκίαν*».

Λευκετία ἀναγινώσκειται κοινῶς ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ ἢ Μισοπόγωνι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκτενέστερον καὶ ἀκριβέστερον ἱστοροῦντος τὰ κατὰ τὴν προκειμένην πόλιν, οἷον (σελ. 340) «Ἐτύγγανον ἐγὼ χειμᾶζων περὶ τὴν φίλην *Λευκετίαν*· ὀνομάζουσι δ' οὕτως οἱ Κελτοὶ τῶν *Παρισίων* τὴν πολίχνην· ἔστι δ' οὐ μεγάλη νῆσος ἐγκειμένη τῷ ποταμῷ καὶ αὐτὴν κύκλῳ πᾶσαν καταλαμβάνει· ζύλινα δ' ἐπ' αὐτὴν ἀμφοτέρωθεν εἰσάγουσι γέφυραι, καὶ ὀλιγάκις ὁ ποταμὸς ἐλαττοῦται καὶ μειζων γίνεται, τὰ πολλὰ δ' ἔστιν ὁποῖος ὥρα θέρους καὶ χειμῶνος ὕδωρ ἥδιστον καὶ καθαρώτατον ὄραν καὶ πίνειν ἐθέλοντι παρέχων». Ἐν τισι τῶν ἀντιγράφων κεῖται «καὶ αὐτὴν κύκλῳ πᾶσαν τὸ τεῖχος καταλαμβάνει». Ὅθεν ὁ Κόβητος (*Μνημοσ.* 1861, σελ. 167) περιγράφας τὸ ἄρθρον τὸ καὶ μετατυπώσας τὸ *καταλαμβάνει* εἰς τὸ *περιλαμβάνει* ἀνέγνω «καὶ αὐτὴν κύκλῳ πᾶσαν τεῖχος *περιλαμβάνει*». Ὁ Δινδόρφιος δ' ὁμοῦς ἀποφαίνεται (*Ξενοφ. Ἑλλημ.* σελ. XXVI Τεῦθ.) ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε «καὶ αὐτὴν κύκλῳ πᾶσαν *ἐγκαταλαμβάνει*». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἔτρεψε καὶ τὸ «ὁποῖος ὥρα θέρους καὶ χειμῶνος» εἰς τὸ ὁμοῖος.

Ἄλλ' ὅτε Βοσσιανὸς κῶδιξ καὶ ἄλλοι τινὲς ἀντὶ τοῦ *Λευκετίαν* ἔχουσι *Λουκετίαν*, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πλημμελὲς ἀνάγνωσις τοῦ τύπου *Λουκετίαν* (Δ=Λ), σωθέντος καὶ αὐτοῦ ἐν ἐνὶ τῶν κωδίκων. Κελεύει δ' ὁ Κόβητος (*Μνημοσ.* 1861, σελ. 167) νὰ γραφῆ καὶ παρὰ Στράβωνι *Λουκετίαν* ἀντὶ τοῦ *Λουκοτεκίαν*, διατεινόμενος ὅτι ἡ Λατινικὴ τῆς λέξεως ἐκφορὰ ἦτο *Lucetia*, οὐχὶ *Lutetia*. Ἐν τῷ Οὐίνδοβονησίῳ καλουμένῳ λεξικῷ φέρεται «Χειμᾶζει: τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος ἐν τινι τόπῳ διάγει. Ἰουλιανός· ἐτύγγανον ἐγὼ χειμᾶζων περὶ τὴν φίλην *Λουκετίαν*». Ὁ Νάκυιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ λεξικοῦ τούτου (σελ. 193) φρονεῖ ὅτι ὀφείλει ν' ἀναγνώσθῃ *Λουκετίαν*.

Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν κατοίκων *Παρίσιοι* ἐπλάσθη τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Παρίσιον*, οὗ εὐρίσκεται χρῆσις παρὰ τῷ Ζωσίμῳ λέγοντι Γ', 9 «Ἰουλιανὸς δὲ ἐν τῷ *Παρισίῳ* (Γερμανίας δὲ αὕτη πολίχνη) διατρίβοντος».

Τὸ ἐπίθετον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐσχηματίζετο οὐχὶ *Parisiensis* ἀλλὰ *Parisiacus*, ὅπερ ἑλληνιστὶ ἐκφερόμενον γίνεται *Παρισιακός*. Προκριτότερον δ' ἡμῖν τοῦτο ἐν τῇ ἀστειοτέρᾳ καὶ φιλολόγῳ συνηθείᾳ φαίνεται τοῦ *Παρισιακός* ἢ *Παρισίος* (*Parisinus*), ὅπερ ἄνευ λόγου τονίζεται συνήθως *Παρισινός*.

§ 2.

Ἐχεμυθία — *ἐχεμύθεια*, *περιεργία* — *περιέργεια*.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλῶσση ἐλέγετο καὶ ἐγράφετο ἀείποτε *ἐχεμυθία*, ὡς *φιλομυθία*, *ισχρομυθία*, κτλ., καὶ *περιεργία*, ὡς *φιλεργία*, *ἀγαθοεργία*, κτλ. Τὸ *ἐχεμύθεια* καὶ *περιέργεια*, ἅτινα συνήθη παρ' ἡμῖν ἀπέβησαν, εἶνε παντελῶς ἀσύστατα καὶ ἀνελλήνιστα. Οὐδενὸς λόγου ἀξιούμεν τὸ ἐν τῷ Ἱστορικῷ τοῦ Συντίπα ἀναγινωσκόμενον (σελ. 153) «ἀκριβῶς καὶ μετὰ *περιεργείας* ἀτενίσας τῷ προσώπῳ τοῦ παιδὸς καὶ τῷ σχήματι». Πρβ. καὶ Τιμόθεον Πρεσβύτ. Κωνσταντιν. σελ. 29, α'.

Τῷ ἐκ τοῦ ἐνεργῆς ἐσχηματισμένῳ ἐνέργεια, ἀνθ' οὗ οὐδέποτε ἑλέχθη ἐνεργία ἐκ τοῦ ἐνεργός, οὐδὲν φέρεται ὅμοιον ἐν τῇ καθαρᾷ καὶ ἀδιαφθόρῳ τῶν παλαιῶν συνηθείᾳ. Ἄντι τοῦ *συνέργεια* οἱ δόκιμοι ἐποιούνητο χρῆσιν τοῦ *συνεργία* ἐκ τοῦ *συνεργός*. Τοῦ πονηροῦ κόμμικτος εἶνε καὶ τὸ *δυσέργεια* καὶ τὸ *εὐέργεια*. Ἀτόπως δὲ λέγεται ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλῶσση *καλλιέργεια*, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ.

Τὸ *περιεργία* ἀπαντᾷ παρὰ τ' ἄλλοις καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ λέγοντι ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι κεφ. 13 «Ἀμέλει *περιεργία* δόξειεν ἂν εἶναι προσποιήσις τις λόγων καὶ πράξεων μετ' εὐνοίας, ὃ δὲ περιεργός τοιοῦτός τις, οἷος κτέ.». Ὡς δ' ἐκ τοῦ *περιεργός* παρήχθη τὸ *περιεργία*, οὕτως ἐκ τοῦ ἀπεριεργός τὸ ἀπεριεργία εὐρισκόμενον ἐν ἀποσπάσματι τῆς Πυθαγορείας Περικτιόνης παρὰ Στοβαίου Ἄνθολ. ΠΕ', 19.

Τὸ *ἐχεμυθία* βλέπει τις παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 606 «ἐν καιροῖς καὶ πράγμασιν *ἐχεμυθίας* καὶ σιωπῆς δεομένους» καὶ παρὰ Φίλωνι Τόμ. Ε', σελ. 4 «κοινωνία, *ἐχεμυθία*, σωφροσύνη» καὶ παρ' Ὠριγένει Τόμ. ΙΕ', σελ. 105 «οἱ δὲ ὀδόντες τὴν *ἐχεμυθίαν* ἐμφαίνουσι» καὶ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 300 «*ἐχεμυθίαν* ἀσπαζομένους» καὶ παρ' Εὐναπίῳ Χρον. Ἱστορ. κεφ. 55 «ἀλλὰ στεγανὴ τις ἦν λίαν καὶ ἀδαμάντινος ἢ περὶ ταῦτα σιωπῆ καὶ τῶν ἀπορρήτων *ἐχεμυθία*» καὶ παρ' ἄλλοις. Ἐποιεῖτο δὲ καὶ ὁ Πυθαγόρας χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου, καθὰ λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς σελ. 519 «διὸ καὶ Πυθαγόρας ἔταξε τοῖς νέοις πενταετῆ σιωπὴν *ἐχεμυθίαν* προσαγορεύσας» (Πρβ. καὶ σελ. 728). Ἀναγινώσκειται δὲ καὶ ἐν βίῳ Νομᾶ κεφ. 8 «τὴν Πυθαγορείον ἀπομνημονεύοντος *ἐχεμυθίαν* καὶ τιμῶντος» καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου κεφ. 149 «ἐπεὶ δὲ ἐν τούτοις καὶ Πυθαγόρου ἐμνημονεύσαμεν, ᾧ μάλιστα ἤρεσκεν ἢ *ἐχεμυθία* καὶ τὸ σιγᾶν ἢ μὴ χρῆν λέγειν, θεασώμεθα εἰ καὶ Ὀμηρος ταύτην ἔσχε τὴν γνώμην». Ἀξία παραθέσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίου γεγραμμένα ἐν τῷ περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου § 94 «πρῶτον μὲν οὖν ἐν τῷ λαμβάνειν τὴν διζ-

πειραν ἐσκόπει εἰ δύνανται *ἐχεμυθεῖν* (τούτῳ γὰρ δὴ καὶ ἐχρήτο τῷ ὀνόματι) καὶ καθεώρα κτέ.». Πρβ. καὶ § 194 «τῶν *ἐχεμυθουμένων* τι ἀνακκλύψαι». Ἐν § 246 κεῖται τὸ συνωνυμοῦν τῷ *ἐχεμυθία* ὄνομα *ἐχερρημοσύνη* «ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο πρῶτον διδάξει λέγεται Πυθαγόρας τοὺς αὐτῷ προσφοιτῶντας, ὅπως ἀκροάσας ἀπάσης καθαρεύοντες ἐν *ἐχερρημοσύνη* φυλάττωσιν οὓς ἂν ἀκροάσωνται λόγους».

Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλῶσση οὐ μόνον τοῦ ἐνεργεία γίνεται χρῆσις ἀλλὰ καὶ τῶν παντελῶς τοῖς Ἑλλησιν ἀγνώστων ἀρτενέργεια καὶ ἐπετενέργεια καὶ αὐτενέργεια, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

Δεινῶς σφάλλεται ὁ Δοιδερλεϊνὸς ἀποφαινόμενος ἐν τῷ Ὀμηρικῷ Γλωσσάρῳ § 571 καὶ 573 ὅτι ὀρθότερον εἶνε νὰ γραφῆ ἐν Ὀδυσσεΐας X, 374 :

ὡς *κακοεργΕΙης* εὐεργεσίη μέγ' ἀμείνων.

ἀντὶ τοῦ *κακοεργΕΙης* καὶ ἐν Ω, 251 :

οὐ μὲν *ἀεργΕΙης* γε ἀναξ' ἔνεκ' οὐ σε κομίζεις.

ἀντὶ τοῦ *ἀεργΕΙης*. Οἱ διὰ τῆς διφθόγγου προσηνεγμένοι τύποι εἶνε ἐσχάτως βάρβαροι καὶ ὅλως ἀνυπόστατοι. Κατὰ τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης δὲν δύνανται ἄλλοι τύποι νὰ ὑπάρχωσιν ἢ οἱ διὰ τοῦ I γεγραμμένοι *κακοεργίη* καὶ *ἀεργίη*¹, ὧν ἡ βραχεῖα παραλήγουσα μεταξὺ μακρῶν συλλαβῶν κειμένη λαμβάνεται ἀναγκαιῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς μακρά. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ἐπ' ἄλλων οὐκ ὀλίγων λέξεων, οἷον

ὑποδεξίη (Ἰλ. I, 73), ὅπερ κακῶς ὑπὸ τινῶν ἐδιφθογογραφεῖτο. Εὐστάθ. σελ. 738 «*Σημείωσαι* δὲ ὅτι τὸ *ὑποδεξίη* διὰ τὸ μέτρον ἕκτασιν τῆς παραληγούσης ἔπαθεν». Σχολ. σελ. 243 «*Υποδεξίη*: ὡς Ἀργεῖη τὸ δὲ ἀκόλουθον ὤφειλεν εἶναι κοινὸν ὑποδεξία, ὡς παρὰ τὸ ἀνόρεκτος ἀνορεξία. Ταῦτα ἐν τῇ προσφθίχῃ. Ἐν μέντοι τῇ καθόλου οὕτως: *πάσα τοί εσθ' ὑποδεξίη* ἔνεκα μέτρου ἕκτασιν ἔπαθε τοῦ I ἀγνοίᾳ μέντοι τάκριβους διὰ τῆς EI διφθόγγου τὴν γραφὴν ποιοῦνται».

ιστίη (Ὀδ. Ξ, 159. P, 156. T, 304).

ἀκομιστήη (Ὀδ. Φ, 289).

Υπερησίωνη—*Υπερησιώνη* (Ἰλ. B, 573. Ὀδ. O, 254).

ὑπεροπλίησι (Ἰλ. A, 205).

προθυμίησι (Ἰλ. B, 588). Εὐστάθ. σελ. 293 «Τὸ δὲ *προθυμίαις* πεποιθὸς ἐκτείνει μὲν διὰ μέτρου ἀνάγκην τὸ ἐν τῇ παραληγούσῃ δίχρονον τοῦ *προθυμίαις*».

ἀτιμύησι (Ὀδ. N, 142).

ἀναλκίησι (Ἰλ. Z, 74. P, 320. 337), κοινῶς *ἀναλκίησι*. Εὐστάθ. σελ. 1108 «Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ τὸ *ἀναλκίησι* κατωτέρω κείμενον διαφορεῖσθαι φασὶ κατὰ τὴν γραφὴν τῆς παραληγούσης» καὶ «Ὡς δὲ τὸ *ἀναλκίησι* διαφορεῖται

¹ Πρβ. Κράμ. Ἄν. Ὀξ. Τόμ. B', σελ. 171, 12.

κατὰ τὴν παραλήγουσαν πρὸ ὀλίγων ἐγράφη». Ὁ Κόβητος διατείνεται (*Συμμ. Κριτ.* σελ. 414) ὅτι καὶ τὸ πολυῖδρῆσι ('*Οδ. Β, 346*) καὶ τὸ αἰδρεῖσι ('*Οδ. Κ, 231, 257*) πλημμελῶς εἶνε διὰ διφθόγγου γεγραμμένα. Φέρεται δὲ καὶ καθ' ἐνικὸν ἀριθμὸν αἰδρεῖη ('*Οδ. Μ, 41*) καὶ ἀνευ ἀποφάσεως ἰδρεῖη ('*Ιλ. Η, 198, Π, 359*). *Εὐστάθ.* σελ. 1063 «*Ἰδρεῖη δὲ ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τοῦ ἴδρις ἴδρεως, ὡς ὄφρεως, οὗ τὸ ἀνάπαλιν ἔιδρις, ἀφ' οὗ αἰδρεῖη πολέμου ἡ ἀτεχνία καὶ ἀνεπιστημοσύνη*». σελ. 1449 «*Διὰ διφθόγγου δὲ ἡ πολυῖδρεῖα, ὡς καὶ ἡ αἰδρεῖα, ἀπὸ τοῦ ἴδρις ἴδρεως*». σελ. 1656 «*Ἡ δὲ παραλήγουσα τῆς αἰδρεῖας διὰ διφθόγγου αἰεὶ γράφεται διὰ τὴν κλίσειν τοῦ ἴδρις ἴδρεως, ὡς ὄφρεως*» (*Πρβ. καὶ σελ. 676 καὶ 1939*). *Περὶ τῆς τοῦ αἰδρις δοτικῆς ἀδρεῖ* ἴδε *Σχολ. Ἰλιάδ.* σελ. 107,21. *Πρβ. καὶ σελ. 134,13 καὶ σελ. 357, 26*. Ἄλλ' ἀκριβῶς περὶ τῆς χρήσεως ταύτης θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ.

Ἰλίου ('*Ιλ. Ο, 66, Φ, 104, Χ, 6*).

Ἀσκληπιῦ ('*Ιλ. Β, 731*). *Σχολ.* σελ. 90. «*Οὕτως ἐκτατέον διὰ τὸ μέτρον τὸ Ἀσκληπιῦ*». *Εὐστάθ.* σελ. 330 »*Ἐνταῦθα δὲ ὄρα ὅτι τὸ Ἀσκληπιῦ ἐκτείνει διὰ μέτρον τὴν παραλήγουσαν*».

ἀνεψιῦ ('*Ιλ. Ο, 554*). *Σχολ.* σελ. 430 «*Τὴν ΨΙ συλλαβὴν ἐκτατέον διὰ τὸ μέτρον*». *Βεκκ. Ἄν.* σελ. 692 «*Καὶ πάλιν ἀνεψιῦ καταμένοι*» τὸ γὰρ ΨΙ ἐκτέταται καὶ διὰ τοῦτο ἔχει καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς μακρᾶς.

ἀγριου ('*Ιλ. Χ, 313*).

ὁμοίου ('*Ιλ. Ι, 440, κτλ.*).

Ἰφίτου ('*Ιλ. Β, 518*). *Εὐστάθ.* σελ. 273 «*Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ Ἰφίτος ἐνταῦθα μὲν διὰ μέτρον ἐξέτεινε τὴν μέσην συλλαβὴν ἦτοι τὴν παραλήγουσαν, ἀλλαχοῦ δὲ φυλάσσει τὸν βραχὺν χρόνον, οἷον Ἰφίτος Ἐϋρυτίδης*».

Αἰόλου ('*Οδ. Κ, 36, 60*). Παρατηρητέον δ' ὅτι τῶν νεωτέρων τινὲς γράφουσιν *Αἰόλοο μεγαλήτορος, Αἰόλοο κλυτὰ δώματα, Ἰφίτοο μεγαθύμου, Ἰλίιο προπάροικον*, κτλ. ἴδε *Λαρώχην Ἰλιάδ.* Τόμ. Α', σελ. 44 καὶ *Ναύκιον Ὀδυσσ.* Τόμ. Α', σελ. XIV καὶ *Ἰλιάδ.* Τόμ. Α', σελ. XV.

ὀπωρινῶ ('*Ιλ. Ε, 5, Π, 385*). *Πρβ. Ἡρωιδιαν. π. Διχρ.* σελ. 293,26 καὶ '*Οθ. Σνειδῆρον Καλλιμ.* Τόμ. Α', σελ. 348.

τετράκνυλοι ('*Οδ. Ι, 142*).

Διὰ τὸ μέτρον ἐξετάθη ἡ φύσει βραχεῖα συλλαβὴ καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις ὀπωρινός Βερέης ('*Ιλ. Φ, 346, Ὀδ. Ε, 328*), κρινάμερος τριηκόσος ('*Ιλ. Α, 697*), Ἀμφίος λινοθόρηξ, Ἀμφίον Σελάγου νιόν ('*Ιλ. Β, 830, Ε, 612*), κρατερὸς Διώρης, Ἀμαρυνκεῖδην Διώρεα, Ἀυτομέδων Διώρεος ἄλκιμος υἱός ('*Ιλ. Β, 622, Δ, 517, Ρ, 29*), ὑπ' ἰλλός κεκαλυμμένα ('*Ιλ. Φ, 310*). *Σχολ. Ἰλιάδ.* σελ. 578 «*Ἰλλός: τὸ Υ ἐκτέταται διὰ τὸ μέτρον τὸ γὰρ ἀκλόουθόν ἐστιν ἰλλός, ὡς ἰσχύος*». Ἀνόμοια παραβάλλει ἀλλήλοις ὁ *Εὐστάθιος* γράφων (σελ. 504) «*Ὡσπερ ἐν τῷ αἵμα παρειπῶν ἐκτείνεται ἡ τῆς παρὰ προθέσεως παραλήγουσα, οὕτω καὶ ὧδε τὸ Διώρης κύριον, ὡς καὶ ἄλ-*

λαχοῦ προεφάνη, ἐμτεταμένην ἔχει τῆς διὰ προθέσεως τὴν ἀρχουσαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν πολλοῖς γίνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων παλλῶν».

Καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐμήκυνε τὸ Ι τῆς καταλήξεως ΙΗ ἕνεκα τοῦ μέτρον Ἔργ. 311 ἀεργίη καὶ 319 ἀρολιβίη καὶ Θεογ. 454 ἰστίη καὶ ὁ Ξενοφάνης παρ' Ἀθην. σελ. 414 προεδρίη καὶ σελ. 526 τυραννίης, ἀνθ' οὗ ὁ Μεινέκιος ἔγραψε τυραννείης, καὶ ὁ Τυρταῖος παρὰ Λυκούργ. 107 ἀτιμῆ καὶ ὁ Σόλων παρὰ Στοβ. Ἄνθολ. Θ', 25 αἰθρίη, περὶ οὗ ἴδε Μεινέκιον Ἀποσπ. Κομ. Τόμ. Β', σελ. 34, καὶ ὁ Θεόγνις 703 πολυῖδρῆσι καὶ 831 ἀπιστή καὶ 891 ἀναλκίης καὶ 1169 καχεταίρης, ἀνθ' οὗ πάντα σχεδὸν τάντιγραφα ἔχουσι καχεταίρειης. Εὐρίσκειται δὲ καὶ τὸ Κασπή μακρὰν ἔχον διὰ τὸ μέτρον τὴν παραλήγουσαν καὶ τὸ ἀγρυπνίη καὶ τὸ ἀκοσμίης καὶ τὸ κακοσμῆν καὶ ἄλλα. ἴδε *Σπιτζνήρον π. Στίχ. Ἡρωϊκ.* σελ. 83. Βζουμειστῆρον Ὑμν. Ὀμηρ. σελ. 166 καὶ Βοίκκιον Μικρ. Συγγρ. Τόμ. Γ', σελ. 161.

Ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου εἶνε γεγραμμένον (σελ. 409) «*Περὶ τῆς μνημόσεως τοῦ ἰῶτα ἐν τῇ λέξει Ἀκαδημῖξ ἴδε Passow Lehre vom Zeitmass, Taf. 6. καὶ στ. 3 ἐπιγραμ. Ἀνακρέοντος*». Μεγάλως τιμῶμεν καὶ σεβόμεθα τὸν σοφὸν τοῦ πανεπιστημίου καθηγητὴν, παρατηροῦμεν δ' ὅμως ὅτι Ἀκαδημῖα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο, οὐχὶ Ἀκαδημία. Ἐν κώδικι τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ σελ. 44,8 φέρεται «*Οἱ μὲν παλαιοὶ ἐξ Ἀκαδημοῦ τινὸς τοῦ δομησαμένου τὴν Ἀκαδημίαν ὡς μετουσιαστικὸν διὰ τῆς ΕΙ, οἱ δὲ νυνὶ διὰ τοῦ Ι ὡς κύριον ὄνομα*», ἐν δὲ τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις σελ. 777, 21 «*Ἡ μὲν Ἀκαδημῖα ἀπὸ ἠρώος τινος Ἀκαδήμου κτίσαντος τὸν τόπον, ἔθθα καὶ διατριβὴν εἶχεν ὁ Πλάτων. Ὁ δὲ τόνος τῆς εὐθείας τῆς Ἀκαδημείας προπαροξύνεται, ἐπειδὴ καὶ ἡ εὐθεῖα τοῦ Ἀκαδήμου, ἐξ οὗ ἐκλήθη, προπαροξύνεται*». *Πρβ. καὶ Στέφ. Βυζάντ.* σελ. 56, 1 καὶ σελ. 261, 22 *Μειν.* Πολλὰ περὶ τοῦ προκειμένου θὰ γράψωμεν ἀλλαχοῦ.

§ 3.

Κόνικλος ἢ *κούνικλος* ἢ *κύνικλος* (=cuniculus), γεωργὸς λαγιδεύς.

Ἡ λέξις *cuniculus* τριττῶς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐκφέρεται, διὰ τοῦ Ο *κόνικλος*, ὡς *Apuleius* — Ἀπολήϊος, *Lucrinus* — Λοκρίνος, *Lucumo* — Λοκόμενος, *Publius* — Πόπλιος, *Postumus* — Πόστομος, *Postumius* — Ποστόμιος, *Rutulii* — Ρούτοιοι, κτλ., διὰ τῆς διφθόγγου ΟΥ *κούνικλος*, ὡς *Apuleius* — Ἀπουλήϊος, *Lucumo* — Λουκόμενος, *Puplius* — Πούπλιος, *Postumus* — Πόστομος, *Postumius* — Ποστούμιος, *Rutulii* — Ρούτουλοιοι, *Lutatius* — Λουτάτιος, *Lucitania* — Λουσιτανία, κτλ., καὶ διὰ τοῦ Υ *κύνικλος*, ὡς *Lutatius* — Λυτάτιος, περὶ οὗ ἐποιήσατο λόγον ὁ Οὐλσχιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πολυβίου σελ. 1397, *Lucitania* — Λουσιτανία, κτλ.

Αίλιαν. π. Ζώ. ΙΓ', 15 «Πέφυκε δὲ καὶ λαγῶς ἕτερος μικρὸς τὴν φύσιν οὐδὲ αὐξεται ποτε· κόνικλος ὄνομα αὐτῷ. Οὐκ εἰμι δὲ ποιητῆς ὀνομάτων ὅθεν καὶ ἐν τῇδε τῇ συγγραφῇ φυλάττω τὴν ἐπωνυμίαν τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἤνπερ οὖν Ἰβήρες οἱ Ἐσπέριοι ἔθεντό οἱ, παρ' οἷς καὶ γίνεται τε καὶ ἔστι πάμπολυς».

Ἀθήν. σελ. 400 «Πολύβιος δ' ἐν τῇ δωδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν γίνεσθαι φησι παρόμοιον τῷ λαγῷ ζῷον τὸν κόνικλον καλούμενον γράφων οὕτως· ὁ δὲ κόνικλος καλούμενος πόρρωθεν μὲν ὀρώμενος εἶναι δοκεῖ λαγῶς μικρός, ὅταν δ' εἰς τὰς χεῖρας λάβῃ τις, μεγάλην ἔχει διαφορὰν καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ κατὰ τὴν βρωῖων· γίνεται δὲ τὸ πλεῖον κατὰ γῆς. Μνημονεύει δὲ αὐτῶν καὶ Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἡμεῖς εἶδομεν πολλοὺς κατὰ τὸν ἀπὸ Δικαιαρχείας πλοῦν ἐπὶ Νέαν πόλιν· νῆσος γάρ ἐστιν οὐ μακρὰν τῆς γῆς κατὰ τὰ τελευταῖα μέρη τῆς Δικαιαρχείας, ὑπ' ὀλίγων μὲν κατοικουμένη, πολλοὺς δὲ ἔχουσα τοὺς κόνικλους τούτους».

Ἄλλὰ παρὰ Πολυβίῳ ΙΒ', γ', 10 κείται ὁ διὰ τοῦ Υ γεγραμμένος τύπος «πλὴν ἀλωπέκων καὶ κόνικλων καὶ προβάτων ἀγρίων· ὁ δὲ κόνικλος πόρρωθεν μὲν ὀρώμενος εἶναι δοκεῖ λαγῶς μικρός, κτέ.».

Παρὰ Γαληνῷ Τόμ. Σ', σελ. 666 ἀναγινώσκειται «Καθάπερ ἐν Ἰβηρίᾳ τὸ τοῖς λαγῶσι ὅμοιον ζῷον, ὃ καλοῦσι κόνικλον», παρὰ δ' Ἐρωτιανῷ σελ. 93, 10 «Πολέμαρχος δὲ ὁ γραμματικὸς εὐθεστέρον φησι δυσανταγωγίνιστου καὶ λιμοποιῦ ζῷου μικροῦ ὄνομα εἶναι τὴν λεβηρίδα μικρῷ λαγῷ ὁμοῖου· ὃ Ῥωμαῖοι μὲν κόνικλον καλοῦσι, Μασσαλιῶται δὲ λεβηρίδα».

Γεωρύχοι λαγιδεῖς ὀνομάζονται οἱ κόνικλοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λέγοντος σελ. 144 «Τῶν δ' ὀλεθρίων θηρίων σπάνις πλὴν τῶν γεωρύχων λαγιδέων, οὓς ἔνιοι λεβηρίδας προσαγορεύουσι· λυμαίνονται γὰρ καὶ φυτὰ καὶ σπέρματα ῥιζοφαγοῦντες· καὶ τοῦτο συμβαίνει καθ' ὅλην τὴν Ἰβηρίαν σχεδόν, διατείνεται δὲ καὶ μέχρι Μασσαλίας, ὅχλει δὲ καὶ τὰς νήσους». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. Διον. Περιηγ. 457 «Λέγεται δὲ καὶ ὅτι εἰς τούτους κομισθέντες πέραθὲν ποθεν δύο λαγιδεῖς, ἄρρην καὶ θήλειαν, οὕτως εἰς ἐπιγονὴν πολλὴν ηὔξηθησαν, ὥστε καὶ οἴκους ἀνατρέπειν ἐξ ὑπονομῆς καὶ δένδρα. Ὅθεν καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ ἐκεῖ πρῆσβεῦσαι¹ εἰς Ῥωμαίους διὰ χώρας αἰτήσιν. Εἰσι δὲ γεωρύχοι καὶ ῥιζοφάγοι οἱ λαγιδεῖς, οὓς καὶ λεβηρίδας ἐκάλουσαν τινές». Δύναται δὲ τὸ γεωρύχος λαγιδεῖς νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ μέλι πεπηγός (=σάκχαρον ἢ σάκχαρ), οἶνος κριθίνος (=ζῦθος, πῖνον, κτλ.); ἔριον (εἶριον) ἀπὸ ξύλου (=βάμβαξ), κτλ., περὶ ὧν ἄλλοτε.

Παρατιθέμεθα ἐν τέλει καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα ἐν ταῖς εἰς τὸν Πλούταρχον Σημειώσεσι Μέρ. Δ', σελ. 471 «Υπόνομός ἐστιν, ὃ καλοῦσιν οἱ Γάλλοι mine, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι cuniculus, μετενεγκόντες τοῦνομα ἀπὸ τοῦ λαγῷ παραπλησίον ζῷου, ὃ κατορύττον ὑπὸ γῆν διαιτᾶσθαι φιλεῖ. Τὸ δὲ γαιω-

¹ Ὁρθῶς παρὰ τοῦ Στράβωνι σελ. 144 εἶνε γεγραμμένον πρῆσβεῦσασθαί

ρῦχον¹ τοῦτο ζῷον, ὁ μὲν Πολύβιος ἐξελληνίσας τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἢ μᾶλλον Ἰβηρικὴν λέξιν (παρὰ γὰρ τοῖς Ἰβηρσι καὶ τὸ ζῷον καὶ τοῦνομα ἔγνωσαν πρῶτον Ῥωμαῖοι), Κόνικλον² ὀνόμασεν, ἢ δὲ παρ' ἡμῖν συνήθεια Κουρέλιον, ὡς περ ἐν ἄλλοις (Ἰσοκράτ. Β', σελ. 317) σεσημείωται, καὶ Κουράδιον καλεῖ τὸν Υπόνομον δέ, τουτέστι τὴν ὑπορωρυγμένην γῆν, Λαγούμιον ὀνομάζομεν, οὐ παρὰ Τούρκων εἰληφότες τὴν λέξιν (ὡς ἂν τις εἰκάσειεν ἀπὸ τοῦ παρ' ἐκείνοις Λαγούμι), ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Λαγού, ὁμοίως τῇ Ῥωμαϊκῇ μεταφορᾷ. Ἴσως δὲ καὶ σύνθετόν ἐστι τοῦνομα, Λαγούμιον, ὃ ἐστι Λαγού οἶμος, μεταποιηθὲν εἰς τὸ Λαγούμιον, κατὰ τὸ Προκίον ἐκ τοῦ Προκίον παρὰ τὸ Προίξ» (Πρβ. καὶ Ἀτάκτων Τόμ. Δ', σελ. 273).

Τὰ περὶ τοῦ λαγούμιον εἰρημένα εἶνε αὐτοσχεδίασμα καὶ παίζοντι μᾶλλον ἢ σπουδάζοντι πρέποντα.

ΘΕΙΑ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑ

ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΙΝ ΑΥΤΟΥ

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πολὺ μετ' αὐτὸν ἔπειτα τοιαύτη καὶ τοσαύτη ἐλυμαίνετο τὴν ἀνθρωπότητα ἀθεΐα καὶ δεισιδαιμονία, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἐκπλήττεται ἀκούων καὶ δικαίως ἀπορεῖ ἂν ποτε ἦτο δυνατόν ἢ ἀνθρωπότης νὰ σκοτισθῇ τοσοῦτον, ὥστε ἀρνούμενη τὴν θεότητα νὰ μεταπίπτῃ εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ φεύγουσα διὰ τῆς ἀθεΐας, οὕτως εἰπεῖν, τὴν Σκύλλαν νὰ πίπτῃ εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Καὶ ὅμως ὅσα ἐνταῦθα δημοσιεύομεν εἶνε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἀνεῦ περικλυμματος. Ὅτι δὲ τὸ πάλαι ὄντως κατελυμαίνετο τὸν ἄνθρωπον τοσαύτη δεισιδαιμονία καὶ ἐτάραττεν αὐτὸν ἢ ἀθεΐα καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ τὴν σήμερον ἔτι ἡ δεισιδαιμονία δὲν ἐξηλείφθη καθ' ὀλοκληρίαν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὑφίσταται ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ μορφάς. Ἄλλ' οὔτε, νομίζομεν, εἶνε δυνατόν νὰ ἐξαλειφθῇ ποτε ἐντελῶς, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἄνθρωπος, ἀδυναμιῶν πλήρης καὶ θηλάζων τὰς δεισιδαιμονίας μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος. Πῶς δὲ θὰ εἶνε δυνατόν νὰ ἐξαλειφθῇ καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἡ δεισιδαιμονία, ἀφ' οὗ κατέσχε καὶ κατέχει καὶ πολλοὺς τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν; Μήπως ὁ δαιμόνιος Περικλῆς δὲν ἦτο δεισιδαίμων, ὅτε ἀσθενῶν ἐδείκνυε τῶν φίλων τινὲς περιάπτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν περιηρημέ-

¹ Γραπτέον γ' Ἐωρύχον. Ἠγνόει, φαίνεται, ὁ ἀοιδίμος ἀνὴρ ὅτι ΑΙ καὶ Ω δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συνυπάρχωσιν.

² Οὐχί τοῦ τύπου κόνικλος ἀλλὰ τοῦ κύνικλος ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Πολυβίου.

νον; ¹ Μήπως και αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ὁ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀτρόμητος δὲν ἦτο δεισιδαίμων, ἀφοῦ ἀνέβαινε μετὰ φόβου εἰς τὴν ἀμαξάν και οὐδ' ἐκάρθητο ἐπ' αὐτῆς πρὶν τρεῖς ἀπαγγεῖλη στίχον τινὰ μαγικόν;

Διὰ τῆς πραγματείας ταύτης θὰ ἐξεικονισθῇ ἡ τυφλότης, εἰς ἣν περιέστη ἡ ἀνθρωπότης ἔνθεν μὲν διὰ τῆς ἀθείας, ἐτέρωθεν δὲ διὰ τῆς δεισιδαιμονίας και ὁ ἀποδειχθῇ πόσον κατέστη γελοία ἀπομακρυνομένη τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως. Θὰ φανῇ δὲ ἔτι ὅτι ὅσον ἀνόητος και κοῦφος ἐξελέγχεται ὁ ἀνθρωπος ἀπορρίπτων τὸ θεῖον, τοσοῦτον μωρὸς και γελοῖος καθίσταται περιπίπτων εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν. Δύσκολον δὲ νὰ ἐκλέξῃ τις ποῖον τῶν δύο εἶνε βέλτιον, διότι και ὁ ἄθεος εἶναι ἐπιβλαβὴς και ὁ δεισιδαίμων ἐπικίνδυνος· ἀμφοτέρωθεν δὲ εἰς τὸ αὐτὸ ἀπολήγουσιν, εἰς τῆς κοινωνίας τὴν ἀποσύνθεσιν. Ἄλλ' ὅμως ὅσῳ ἐπιβλαβὴς εἶνε ἡ ἀθεΐα και ἡ δεισιδαιμονία, τοσοῦτον ἀπ' ἐναντίας ὁ τὸ θεῖον σέβων και ὠφέλιμος και χρήσιμος τῇ κοινωνίᾳ ὑπάρχει.

Ἀπόδειξις τοῦτου ἔστωσαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, φῆτινες ἐφ' ὅσον ἐπίστευον εἰς τοὺς θεοὺς των ἐξετέλεσαν τοσαῦτα και τηλικαῦτα, ὥστε κατέλιπον ἀθάνατον και ἀνυπέβλητον τὴν μνήμην τοῖς μεταγενεστέροις. Ἡ εἰς τοὺς θεοὺς πίστις καίτοι ἀνθρώπινα ἔχοντας πάθη και κακίας ἀνέδειξεν αὐτοὺς Μαραθωνομάχους και Σκλαμινομάχους· ἡ πίστις εἰς τὸ θεῖον παρῶρμησεν αὐτοὺς εἰς τὰ ἀριστοτεχνήματα ἐκεῖνα, ὧν τὴν σήμερον σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος θαυμάζει τὸ μεγαλεῖον. Ἄλλὰ βραδύτερον, ὅτε οἱ φιλόσοφοι διὰ τῆς θεωρίας αὐτῶν περὶ ἀρχῆς και γενέσεως τῶν ὄντων, διεσάλεινον μὲν τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἀνήγειρον θρησκευτικὸν σύστημα, ἔπαυσε μὲν ἡ πρὸς τοὺς πρότερον θεοὺς πίστις, κατέπεσε δὲ και τὸ φρόνημα, τὸ μέγα και γενναῖον, και εἰς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς και σφαγὰς ἐτράποντο, ἕως οὗ μέχρι τέλους δοῦλοι τῶν Ῥωμαίων ἐγένοντο.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΕΙΑ

«Και ὅπως ἡ ἀθεότης ἀπάθεια πρὸς τὸ θεῖο ἔστι μὴ νοοῦσα τὸ ἀγαθόν».

Πλούταρχος περὶ δεισιδαιμ. § 6.

Ἵριμος τῆς ἀθεότητος. — Ἀρχὴ και αἰτία αὐτῆς. — Διδασκαλία τῶν ποιητῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν κωμικῶν και σοφιστῶν. — Πληθὺς τῶν Θεῶν ἐν Ἀθήναις και Ῥώμῃ. — Ἡ τῶν Ἀθηναίων και μάλιστα τῶν Ῥωμαίων αἰσχίστη τάσις πρὸς τὸ ἀποθεοῦν τοὺς βασιλεῖς και αὐτοκράτορας. — Ἡ ἀθεότης δημοσία κηρυττομένη ἐν Ῥώμῃ. Συνέπειαι αὐτῆς.

Περὶ ἀθεότητος μέλλοντες νὰ πραγματευθῶμεν δὲν σκοποῦμεν νὰ καταδείξωμεν τοὺς παραλογισμοὺς τῆς ἀθεότητος και τὴν μωρίαν τῶν ἀπίστων

¹ Πλουτάρχ. Περικλ. κεφ. 38.

οὐδὲ νὰ παραστήσωμεν ὅτι αὐτὴ ἐστὶ ψυχῆς νοσοῦσης και διεφθαρμένης γέννημα και ἀποκύημα, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι και αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι. Σκοπὸς ἡμῶν εἶνε ὀρίσαντες τὴν ἀθειάν νὰ εἴπωμεν διὰ βραχέων πότε και πόθεν ἤρξατο ἡ παρ' Ἑλλήσι και Ῥωμαίοις πρὸς τοὺς θεοὺς περιφρόνησις και ἡ μετ' αὐτῆς συνημμένη ἀθεότης και πόθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ δεισιδαιμονίας.

Ἡ ἀθεότης κατὰ Πλούταρχον ἀπάθειά ἐστὶ πρὸς τὸ θεῖον μὴ νοοῦσα τὸ ἀγαθόν. Ἡ ὡς αὐτὸς πλατύτερον ὀρίζει ἐν τῇ αὐτῇ περὶ δεισιδαιμονίας πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἡ ἀθεότης οὕσα κρίσις φαύλη τ. ἔ. οὐχὶ ὀρθή περὶ τοῦ ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἀφθαρτον και μακάριον ἄγει τὸν ἀνθρωπον διὰ τῆς ἀπιστίας εἰς ἀπάθειάν τιναν και τέλος ἐστὶν αὐτῇ τοῦ μὴ πιστεῦειν εἰς θεοὺς τὸ μὴ φοβεῖσθαι θεοὺς.

Ἄλλὰ πόθεν προῆλθεν ἡ περὶ τοὺς θεοὺς περιφρόνησις και ἡ ἐκ ταύτης ἀθεότης; Ἡ περὶ τοὺς θεοὺς περιφρόνησις και ἡ ἀθεότης προῆλθε παρ' αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες και περὶ τῶν θεῶν ἔγραψαν και θεολόγησαν, προῆλθε παρ' αὐτῶν τῶν ποιητῶν τοῦ Ὀμήρου και Ἡσιόδου. Οἱ δύο οὗτοι ποιηταὶ εἶνε οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων διδάσκαλοι, εἶνε ἡ πηγὴ και ἡ βῆσις τῆς θρησκευτικῆς τῶν Ἑλλήνων και ἀκολούθως τῶν Ῥωμαίων ἀνατροφῆς και παιδείσεως. Ἄλλ' οἱ δύο οὗτοι ποιηταὶ παραστήσαντες τοὺς θεοὺς ἀνθρώπινα φέροντας πάθη και ἐλαττώματα ἐγένοντο συγχρόνως και οἱ αἵτιοι τῆς προσβολῆς κατὰ τῶν θεῶν οὗς περιέγραπον. Ὁ Ξενοφάνης ἀηδῶς ἔχων διότι

«Πάντα θεοὶ ἀνέθηκαν Ὀμηρὸς θ' Ἡσιόδος τε
οὔσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα και ψόγος ἐστίν.
ὡς πλείστ' ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμιστία ἔργα
κλέπτειν μοιχεύειν τε και ἀλλήλους ἀπατεῦν, ¹

ἐποίησεν Ἰάμβους ἦτοι ποιήματα σατυρικά δι' ὧν ἐπέσκωπτε Ἡσιόδου και Ὀμήρου τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα ². Και ἄλλοι μὲν τῶν φιλοσόφων κατεφρόνουν κατὰ Μύλλερων τὴν κοινὴν τοῦ πλήθους θρησκείαν, ἰδίᾳ δὲ οἱ Ἴωνες· διότι σπουδάζοντες νὰ εὗρωσι στοιχεῖόν τι ἐκ τῆς πείρας ἐξηγοῦν τὴν ἀρχὴν και τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων ἀπερρίπτων πᾶσαν παράδοσιν και κατεφρόνουν ὄχι μόνον προλήψεις και δεισιδαιμονίας ἀλλὰ και ἀσφαλεστάτας ἀληθείας και δόγματα ἐκ παλαιοῦ παραδεδομένα. Οὕτως ὁ Ἡράκλειτος ἔσκωπτε τὸν

¹ Παρὰ Σέξτην τῇ Ἐμπειρικῇ πρὸς Μαθηματ. Α' 289. Θ' 293.

² Ἐγράφε δὲ και ἐν ἔπεισι και ἐλεγείας και Ἰάμβους καθ' Ἡσιόδου και Ὀμήρου ἐπικόμπτων αὐτῶν τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα· ἀλλὰ και αὐτὸς ἔγραψάδει τὰ ἑαυτοῦ» (Διογ. Λαερτ. Θ. 18 πρόβ. και Histor. Philosophiae Graecae et Romanae H. Ritter, et. L. Preller. σελ. 81 και ἐξ.) Ἄλλ' ὁ Ξενοφάνης δὲν ἦτο ἄθεος, τοῦναντίον προσέβαλλε τὰ ἀσεβῶς εἰρημένα περὶ θεῶν. Κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα ὁ Ξενοφάνης ἐδίδασκεν ὅτι εἶς και ἀσώματος ὁ Θεός!

«Εἷς θεὸς ἐν τε θεοῖσι και ἀνθρώποισι μέγιστος
οὕτι δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖος οὐδὲ νόημα.

(Παρὰ Κλήμ. τῷ Ἀλεξ. Στρωμ. γ. σ. 601).

τρόπον τῆς λατρείας τῶν ἐαυτοῦ συμπολιτῶν. «Καὶ ἀγάλμασι εὐχονται ὁκοῖον εἴ τις δόμοις λεσχηνεύοιτο ».

Δὲν ἐδύναντο βεβαίως οἱ φιλόσοφοι ἀναγιγνώσκοντες τὰ παρ' Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου πεποιημένα νὰ μὴ ἔχωσιν ἀηδῶς εἰδότες ὁποῖαν καὶ ὁπόσῃ ἐπιβλαβῆ ἐπίδρασιν εἶχον ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ. Χαίρεας ὁ Ταρκεντῖνος δὲν ἠσχύνετο λέγων ὅτι ἐν τῷ ἀσχημονεῖν ἐμιμεῖτο τοῦ θεοῦ:

Deos se imitari jactabat.

Ὁ δὲ Θεόκριτος ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἐρώτων αὐτοῦ ἔλεγεν:

ὦ πάτερ Ζεῦ,

οὐ μόνος ἠράσθην καὶ τὸ γυναικοφίλιας 1

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Πλάτων ἀπέβαλεν ἀπὸ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ τοὺς ποιητάς. Ὁ Πλούταρχος ἀγανακτῶν κατὰ τῶν ποιητῶν δι' ὅσα ἀσεβῶς περὶ θεῶν ἐποίησαν λέγει: «Τὸ τῶν θεῶν γένος ἀξιοῦμεν αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναιτίον δὲ κακῶν » πεφυκὸς ἀρχεῖν καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ ὡς περ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις δόξαις ἀλλοκοῦνται, τοῖς αὐτῶν ποιήμασι τὸν μὲν νόπον, ἐν ᾧ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγουσιν, ἀσφαλῆς ἔδος καὶ ἀσάλευτον καταλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσιν χρώμενον, ἀλλ' αἰθρία μαλακῆ καὶ φωτὶ καθαρῷ τὸν ἄπαντα χρόνον ὁμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τῆ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα πρεπούσης, αὐτοῖς δὲ τοῖς θεοῖς παραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὀργῆς ἄλλων τε μεστὸς παθῶν ἀποφαίνοντες, οὐδ' ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσι προσηκόντων 2 ».

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐξῆς κατέλαβε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως τὰς Ἀθήνας μεγάλη πρὸς τοὺς θεοὺς ἀδιαφορία καὶ ἀσέβεια. Ἐπηύξησε δὲ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν χαλάρωσιν τῶν ἠθῶν ὁ ἐνσκῆψας εἰς Ἀθήνας λοιμός, ἐξ οὗ, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, «θεῶν φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπέργε τοὺς ἀνθρώπους, τὸ μὲν κρίνοντες ἐν ὁμοίῳ καὶ σέβειν καὶ μὴ ἐν τοῦ πάντας ὄραν ἐν ἴσῳ ἀπολλυμένους» 3. Εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς διαστροφῆς καὶ διαφθορᾶς συνετέλεσαν τὰ μέγιστα καὶ οἱ τὰς Ἀθήνας πλημμυρήσαντες σοφισταί. «Ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, λέγει ὁ πολὺς Μύλλερ, εἶνε ὁμολογούμενον ὅτι ἔβλαψε τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ καὶ ἀνέκοψε τὴν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ χρηστοθήεια, ἣτις διέκρινε τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ὅχι μὲν κατὰ τὴν καθαρωτάτην ἔνοιαν, ἀλλ' ἀπὸ ἠγώμης ὅμως ἀγαθῆς καὶ μετὰ τινος ἐμφύτου ἀσφαλείας καὶ ἀκριβείας, ἐκλο-

1 Εἰδύλ. Η', 60. — Ὁ Ἀριστοφάνης συνεβούλευε τοὺς ἀσελαγίνοντας ν' ἀπολογῶνται ὡδε:

Μοιχὸς γὰρ ἦν τύχης ἀλόος, τὰδ' ἀντερεῖς πρὸς αὐτόν,
ὡς οὐδὲν ἠδίκησας εἶτ' εἰς τὸν Δία ἐπανεγεκτεῖν,
κάκεινος ὡς ἦττων ἔρωτός ἐστι καὶ γυναικῶν·
καίτοι σὺ θνητὸς ὦν πῶς μεῖζον ἂν δύναιο;

(Ἀριστ. Νεφέλ. 1077 καὶ ἐξ.)

2 Πλούταρχ. Περικλ. κεφ. 39.

3 Θουκυδ. βιβλ. Β', κεφ. 53.

» νίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἐπελθοῦσα δὲ κατόπιν καὶ ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, ἣτις τὰ πάντα ἐκήρυξε φαινόμενα καὶ οὐδὲν βεβαιοῖ καὶ ἀληθές, διέσεισε καὶ κατέρριψεν αὐτὴν ἐντελῶς. Ὁ Πρωταγόρας καὶ ὁ Γοργίας ἠύλασθοντο νὰ κηρύξωσι πλάσματα κενὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, οἱ μαθηταὶ ὅμως αὐτῶν καὶ οἱ ὀπαδοὶ ὠφελούμενοι ἐκ τῆς διαδόσεως καὶ ἐπικρατήσεως τῶν ἐλευθέρων φρονημάτων ἐκήρυξαν αὐτὰ φανερώως καὶ ἀπροκαλύπτως. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐφάνη τάξις τις ἀνθρώπων ἐν Ἀθήναις, ἣτις ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ πίστις εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶνε ἐπινοήματα τῶν ἀρχαίων δικαστῶν καὶ νομοθετῶν, οἵτινες ἐζήτουν δι' αὐτῶν νὰ συνέχωσι καὶ καταστέλλωσι τὰς ὀρμὰς τοῦ πλήθους· ὅτι οἱ νόμοι ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἀδυνάτων ἀνθρώπων ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἀσφαλείας· ὅτι ἡ φύσις αὐτῆ ἐνομοθέτησε τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὅτι ὁ ἰσχυρὸς ὑπατάσσει τὸν ἀδύνατον ὑπὸ τὴν βούλησιν αὐτοῦ δὲν πράττει ἀδίκαια, ἀλλ' ἀσκει τὸ φυσικὸν δικαίωμα. Ταῦτα εἶνε τὰ δόγματα ὑπὲρ ὧν συνηγοροῦσιν ἐν τῷ Γοργίᾳ καὶ τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος Καλλιμαχῆς ὁ μαθητὴς τοῦ Γοργίου καὶ Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος, διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἀκμάσας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Αὐτὰ ταῦτα ἐκήρυττε φανερώως καὶ ὁ θεῖος τοῦ Πλάτωνος ὁ εὐφυῆς καὶ συνετὸς Κριτίας 1 ».

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σοφιστῶν πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὑπαρξίν θεῶν καὶ οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Σωκράτης ἐπειράθησαν νὰ στηρίξωσι παντὶ σθένει τὴν βεβαιότητα μελλούσης ζωῆς. Ἄλλ' ἡ ἀθεότης καὶ ἀσέβεια ἐχώρουν ἀκατάσχετοι. Καὶ τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν εἰς περιορισμὸν τῆς ἀσεβείας οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ἀφ' οὗ οἱ θεοὶ ἐκωμωδοῦντο ἐν τοῖς θεάτροις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπεδοκίμαζον τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους; Ἐν πολλαῖς τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους πειράται νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς θεοὺς καὶ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν. Οὕτως ἐν Βατράχοις παρίστησι τὸν Διόνυσον δειλότερον τοῦ ὑπηρέτου Ξανθίου ἀποκαλῶν αὐτὸν δειλότατον θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων (στίχ. 486)· ὁ δὲ Αἰακὸς (στ. 667) δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πότερός ἐστιν ὁ Θεός:

οὗτοι μὰ τὴν Δήμητραν δύναμαί πω μαθεῖν

ὁπότερος ὑμῶν ἐστι θεός.

Ἐν τῷ Πλούτῳ ὁ Ζεὺς παρίσταται φθονῶν τοῖς θνητοῖς, διότι ἀντὶ νὰ πέμπῃ τὸν πλοῦτον εἰς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς τοὺς πονηροὺς:

ὁ Ζεὺς με ταῦτ' ἔδρασεν ἀνθρώποις φθονῶν.

Ἐγὼ γὰρ μειράκιον ἠπέιλησ' ὅτι

ὡς τοὺς δικαίους καὶ σοφοὺς καὶ κοσμίους

ἠμόνους βαδιοίμην, ὁ δὲ μ' ἐποίησε τυφλόν,

ἵνα μὴ διαγιγνώσκωμι τούτων μηδένα.

Ὅστις ἐκεῖνος τοῖσι χρηστοῖσι φθονεῖ!

(Πλούτ. 87 καὶ ἐξῆς.)

1 Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. φιλολογ. τόμ. Β' σελ. 336 κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Α. Κυπριανοῦ.

Οἱ τοῦ Διὸς κεραυνοὶ οὐδὲ τριωβόλου ἀξιοὶ θεωροῦνται.

Χρεμύλος. «Οἷε γὰρ εἶναι τὴν Διὸς τυραννίδα
καὶ τοὺς κεραυνοὺς ἀξίους τριωβόλου
ἐὰν ἀναβλέψῃς σὺ κἄν μικρὸν χρόνον;

Πλοῦτος. «Ἄ, μὴ λέγ', ὦ πονηρέ, ταῦτα.

Χρεμύλος. «Ἐγ' ἤσυχος
ἐγὼ γὰρ ἀποδείξω σε τοῦ Διὸς πολὺ
μειζὸν δυνάμενον (αὐτόθ. 121—126).

Οὔτε ὁ χρόνος οὔτε ἡ αἰδῶς ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν πολλὰ καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐξ ὧν καταφαίνεται ἡ ἐσχάτη πρὸς τοὺς θεοὺς ἀσέβεια καὶ ἡ μέχρις ἀηθίας βωμολογία πρὸς αὐτούς.

Ἄλλὰ πρᾶγμα παράδοξον, ὅσον ἢ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβεια ἤλαττοῦτο, τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου ἠϋξάνεν ὁ ἀριθμὸς τῶν θεῶν. Γνωστοτάτη εἶνε ἡ τῶν Ἀθηναίων εὐσέβεια, ἥτις κατέστη παροιμιώδης. Ἐν Ἀθήναις ἐβλεπέ τις πλείονας θεοὺς ἢ ἀνθρώπους. Φοβηθέντες ἐπὶ τέλους ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν θεῶν ἢ καὶ μὴ θέλοντες ν' ἀποκλεισθῇ τις ἐξ αὐτῶν ἔστησαν καὶ βωμὸν τῷ Ἀγνώστῳ Θεῷ¹.

¹ Περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἄλλοι ἄλλως ἔκριναν καὶ ἐγνωμάτευσαν. Κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον οἱ Ἀθηναῖοι, φοβούμενοι μὴ ὑπάρχη καὶ ἄλλος θεὸς ἄγνωστος, χάριν πλείονος ἀσφαλείας ἔκτισαν βωμὸν τῷ ἀγνώστῳ τότε Θεῷ (ὁμιλ. εἰς τὰς Πραξ. κεφ. ιζ' καὶ ὁμιλ. γ' εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολ.). Ὁ ἱερός Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης καὶ ἐξ αὐτοῦ ὁ Οἰκουμένης ἀναφέρουσι δύο γνώμας. Κατὰ τὴν πρώτην, αἰτία τῆς τοῦ βωμοῦ ἰδρύσεως ἦτο ἡ ἐν τῷ Παρθενίῳ ὄρει ἐμφάνισις τοῦ Πανός, ὑφ' ἧς οἱ Ἀθηναῖοι φοβηθέντες μὴ ὀλιγορῶσιν ἄλλου τινὸς θεοῦ ἐβουλόμασαν τὸν βωμὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἀγνώστῳ Θεῷ». Κατὰ τὴν δευτέραν γνώμην, αἰτία τῆς ἰδρύσεως τοῦ βωμοῦ ἦτο ὁ νόστος ἐνοκλήσασα (Ἰσίδωρ. Ἐπιστ. Βιβλ. Δ. 69). Κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγνώστου θεοῦ οἱ Ἕλληνας ἐλάτρευον τὸν κύριον καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων. «Διὰ τοῦ ἀγνώστου θεοῦ οὐ τιμᾶσθαι μὲν κατὰ περίφρασιν πρὸς τῶν Ἑλλήνων τὸν δημιουργὸν θεὸν ἠνίκατο κατ' ἐπίγνωσιν δὲ δεῖν δι' υἱοῦ παραλαβεῖν τε καὶ μαθεῖν (Κλημ. Ἀλεξ. Στρ. Α'). Τὴν γνώμην τοῦ Κλήμεντος ἀπεδέξατο καὶ ὁ ἱερός Ἀδγουστίνος (contra crescent. c. 29) καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἠσπάζαντο ἄλλοι τε καὶ ὁ Βαρώνιος, ὁ Ἐίνσπος, ὁ Βάλτερος καὶ ἄλλοι. Τὴν γνώμην ταύτην βεβαίως καὶ ὑποστηρίζει καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν κείμενον τῶν Πράξεων. «Ὅν οὖν ἀγνοῦντες εὐσεβεῖτε, λέγει ὁ Παῦλος, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ἡμῖν (Πραξ. ιζ' 23). Περὶ τοῦ ἀγνώστου τούτου θεοῦ, λέγει ὁ Ἀδγουστός Νικολάου τάδε: «Τελευταῖον εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθηνας ἡ περίφημος ἐπιγραφή Ἀγνώστῳ Θεῷ ἦτις ἀνεγινώσκειτο ἐπὶ τῷ μετώπῳ ναοῦ «τινος (οὐχί ναοῦ βεβαίως ἀλλὰ βωμοῦ) καὶ ἦν ἠνίκατο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκων ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐξέφραξεν ὁμολογοῦσα ἀφελῶς τὴν ἀμάθειάν τῆς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ, σωθεῖσαν καὶ ἐκτυλιχθεῖσαν ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας. «Φαίνεται λέγει σαφῶς τις (ὁ Ἀββᾶς Ἀναελλμος ὑπομνημ. τῆς ἀκαδ. τῶν ἐπιγραφ. τόμ. ζ' 6. 307) ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τόσον ἐσέβοντο τὸν ἄγνωστον θεόν, ὥστε αὐτὸν ὠμνουν κατὰ τὰς σημαντικὰς περικριτώσεις. Τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐν τῷ Διαλόγῳ τοῦ Λουκιανοῦ τῷ ἐπονομαζομένῳ Φιλόπαστρις, ὅπου ὁ Κριτίας ὁμνῶν τὸν ἄγνωστον θεὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Τρύφων προτρέπει μάλιστα τοὺς ἄλλους εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ λέγων «ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν Ἀθήναις ἄγνωστον ἐφευρόντες καὶ προσκυνήσαντες, χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντες τούτῳ εὐχαριστήσομεν ὡς καταξιωθέντες τοιοῦτου κράτους ὑπήκοοι γενέσθαι.» Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ τούτου ἀνεφέρετο εἰς ἓνα μόνον θεόν καὶ ὅτι ἐπίστευον αὐτὸν ἀνώτερον τῶν ἄλλων. (Μελέτ. Φιλοσοφ. τόμ. Α' σ. 109. ἐκδ. 6'). — Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδαμῶς ὑπῆρχε τοσοῦτον

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς γνωστὸν, ἦσαν φιλόξενοι οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς «Ἀθηναῖοι δὲ, ὡς περὶ περὶ τὰ ἄλλα φιλοξενούντες ὑδιατελοῦσιν, οὕτω καὶ περὶ τοὺς θεοὺς· πολλὰ γὰρ τῶν ξενικῶν ἱερῶν παρεδῆξαντο, ὥστε καὶ ἐκωμωδήθησαν¹». Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερέδωσαν τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἦσαν μᾶλλον ἀνεξίθρησκοι. Διὰ πολιτικούς σκοποὺς ἐπέτρεπον παντὶ ἀλλοδαπῷ καὶ ξένῳ νὰ μεταφέρῃ τοὺς ἑαυτοῦ θεοὺς καὶ νὰ λατρεύῃ αὐτούς. Ὁ Σύμμαχος λέγων Quid interest qua quisque prudentia verum inquirat? Uno itinere non potest venire ad tam grande secretum², (ἦγουν Τί μέλλει ἡμῖν τίνι ἕκαστος διανοίῃ ἐπιζητεῖ τὸ ἀληθές; Διὰ μιᾶς ὁδοῦ οὐ δυνατόν ἐλθεῖν πρὸς τόσον μέγα μυστήριον), δεικνύει σαφῶς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀνεξίθρησκείαν. Τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀνοχὴν θαυμάζων καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς λέγει· «Καὶ ὁ πάντων μάλιστα τεθαύμακα, καίπερ μυθρίων ὄσων εἰς τὴν πόλιν ἐληλυθότων ἐθνῶν, οἷς πολλὴ ἀνάγκη σέβειν τοὺς πατέριους θεοὺς τοὺς οἰκοθεν νομίμους, οὐδενὸς εἰς ζῆλον ἐλήλυθε τῶν ξενικῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ πόλις δημοσίχ³». Οὕτω παρεδῆξαντο τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ἐκαστὴ Ῥωμαῖα κυρία εἶχεν ἐν τῷ ἑαυτῆς εἰκονοστασίῳ τὸν ἕλιον τῶν Αἰθιοπῶν εἰκονιζόμενον δι' ἱέρακος· θεότητος τῆς Φοινίκης τὸ μὲν ἦμισυ γυναικίως, τὸ δὲ ἕτερον ἦμισυ ἰχθύος· καὶ πέτρας δρυίδων. Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἐν πάσῃ κατακτῆσει ἢ Ῥώμῃ προσελάμβανε καὶ θεότητά τινα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται τις νὰ εἰκάσῃ πόσον μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν θεῶν ἐν Ῥώμῃ. Εἰς τὸ πλῆθος τοῦτο ἀποβλέπων φαίνεται καὶ ὁ Λουκιανὸς συνέταξε τὸ σύγγραμμα, *Θεῶν ἐκκλησία*, ἐν ἧ παρουσιάζει τὸν Μῶμον παραπονούμενον ἐπὶ τῷ μεγάλῳ συρφετῷ τῶν ξένων θεῶν οὐ μόνον Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ βαρβάρων, πολυγλώσσων τε καὶ συγκλύδων, οἵτινες ἀνάξιοι ὄντες τῆς τῶν θεῶν πολιτείας συγκοινωνεῖν εἰσεκκλησθήσαν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παρεγγραφέντες ἐρέπλησαν τὸν Ὀλυμπον ὄχλου ταραχόδους, καὶ προτείνει διαψήφισιν, τ. ἔ. ἐξέτασιν τῶν οὐρανοπολιτῶν καὶ παραδοχὴν μὲν τῶν δοκίμων, ἔξωσιν δὲ καὶ ἀποπομπὴν τῶν ἀδοκίμων.⁴ Μακρὸν καὶ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου θὰ ἦτο, εἰ ἀνεφέρομεν τὸν κατὰ λόγον τῶν θεῶν. Παραπέμποντες περὶ τούτου εἰς τὴν ἀξίαν λόγου πραγματεῖαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ε. Καστόρχη περὶ τῆς ἀρχήθεν κοινότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων σημειοῦμεν πρῶτον ὅτι κατὰ τὸν Montesquieu οἱ Ῥωμαῖοι, δὲν ἐπέτρεπον

πλῆθος θεῶν καὶ ναῶν, ὅσον ἐν Ἀθήναις (Περιηγ. Ἀναχάρσ. τόμ. 6' κεφ. κα' § 10 πρὸς καὶ Ε39. Καστόρχη «περὶ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ καθ' Ἑλλήνας» ἐν Ἀθηναίῳ (τόμ. Α' σ. 141 σημ. 4). Κατὰ Παιουσανίαν ἐν Φαλήρῳ ὑπῆρχον «βωμοὶ θεῶν ὀνομαζομένων ἀγνώστων» (Α, 14. Πρὸς καὶ ὅσα λέγει περὶ τῆς εὐσεβείας τῶν Ἀθηναίων. αὐτ. 17 καὶ 24).

¹ Στραβ. Γεωγρ. 10, σ. 471

² Ἐν ἐπιστ. 10, 61.

³ Ῥωμ. ἀρχ. 2, 19.

⁴ Λουκ. ἐν θεῶν ἐκκλησίᾳ.

τοῖς ξένοις νὰ ἰδρῶσι τοὺς ἑαυτοὺς θεοὺς ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ παρελάμβανον αὐτοὶ αὐτοὺς ὡς κατακτητῆται καὶ μετεφύτευον ἐν θριάμβῳ. Τοῖς ξένοις θεοῖς ἐδίδοσαν τὰ ὀνόματα τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν, οἵτινες εἶχον πλείονα σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς ἐκείνους. Ὅτε δὲ οἱ ἱερεῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἠθέλησαν νὰ λατρεύωνται οἱ θεοὶ αὐτῶν ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τὰ ἴδια αὐτῶν ὀνόματα, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ὑπέμειναν τοῦτο. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν Montesquieu ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγάλων ἐμποδίων εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ.¹ Δεύτερον ὅτι πρὸς τοὺς θεοὺς ἐλάμβανον καὶ τὰ ἦθη τῶν κατακτωμένων λαῶν, ὅπερ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἤρξανον τὸν ἀριθμὸν τῶν θεῶν μόνον διὰ τῆς προσθήκης ἢ παραδοχῆς ξένων, ἀλλὰ προσετίθεσαν εἰς τὸ θεολόγιον αὐτῶν καὶ ἀνθρώπους διὰ τῆς ἀποθεώσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἐξωλεσάτων καὶ καταράτων αυτοκρατόρων. Πρῶτος ὁ Αὐγούστος ἔδωκε τὸ παράδειγμα. Μὴ ἀνεχόμενος νὰ λέγηται Κύριος, ἐδέχετο καλούμενος Θεός.² Ἡ κολακεία ἦτο τοσαύτη, ὥστε βασιλεῖς ἤγειρον τῷ Αὐγούστῳ βωμούς! Ἐν Ἀθήναις ὁ ναὸς, ὃν ἤγειρον τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ, ἀφιερώθη τῷ πνεύματι τῷ Αὐγούστῳ! Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου ἡ εἰδωλολατρεία αὕτη κατέστη ἔτι μείζων. Ὁ Τιβέριος συνέστησε καὶ τάγμα ἱερέων ὀνομασθέντων ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου Αὐγουσταίων.³ καὶ προσέφερε θυσίας καὶ σφάγια εἰς τὴν θεότητα τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Δομιτιανὸς ὑπαγορεύων ποτὲ ἐπιστολὴν ἠρόξατο αὐτῷ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν οὕτως ἐπιτάσσει.⁴ Ὁ Καλιγόλας ζῶν ἀπεθεώθη καὶ ἀπεδόθησαν αὐτῷ τιμαὶ θεῶν καὶ θύματα ἀνθρώπινα προσηνήθησαν! Ῥωμαῖός τις ἀφοσιωθείς ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ Καλιγόλα καὶ διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἀγόμενος ἐρρίφθη ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας! Ὁ Ἡλιογάβαλος διέτρεχε τὰς ὁδοὺς τῆς Ῥώμης ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ λεόντων ἢ τίγρεων καὶ προσευκεῖτο ἐναλλάξ ὡς Βάκχος ἢ ὡς ἡ μήτηρ τῶν θεῶν. Ὁ Καρακάλλας, ἵνα ἐλαττώσῃ τὴν φοικὴν ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔθηκεν αὐτὸν εἰς τοὺς θεοὺς. Τοῦτον δὲ φονεύσας ὁ Μακρίνος ἀπεθεώσεν, ἵν' ἀποφύγῃ τὴν δυσμένειαν τῶν στρατιω-

1 Grandeur et décadence des Romains cap. XIV.

2 Τὴν προσωπιάναν Καίσαρ ὁ Θεὸς ἢ καὶ τανάπαυιν ὁ Θεὸς Καίσαρ ἀναφέρει πολλαχοῦ ὁ Στράβων ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς αὐτοῦ. «Πολὺν δὲ χρόνον ἐρήμη μείνισα ἡ Κόρινθος ἀνελήθη πάλιν ὑπὸ Καίσαρος τοῦ Θεοῦ» (Η', 381). «Ἐφ' ὃν (Βυρεβίστας) ἤδη παρεσκευάσατο Καίσαρ ὁ Θεός (Ζ', 298)· οὕτω δὲ καὶ ὁ Θεὸς Καίσαρ ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἴρηκεν» (Δ', 177). «Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ναυπηγίον συνεστήσατο ἡ Καίσαρ ὁ Θεός πλέων εἰς τὴν Βρεταννικὴν» (Δ', 193). «Ἰϛ (Ἰτίω) ἐχρήσατο ναυστάθμῳ Καίσαρ ὁ Θεός διαίρων εἰς τὴν νῆσον» (Δ', 199).

Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων (ἱβ', 21) μνημονεύεται ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐσθῆτα βασιλικὴν ἐνδὺς καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος ἐδημηγόρει πρὸς τοὺς συνελθόντας πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ λαὸς ἐπεφώνει Θεοῦ φωνὴ καὶ αὐτὸν ἀνθρώπου! Ἀλλὰ παραχρῆμα ἄγγελος Κυρίου ἐπάταξεν αὐτόν καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξεν.

3 Tacit. Annal. Α', 15.

4 Dominus et Deus noster sic jubet. (Suet. in vita Domit. c. 13 πρὸς δὲ καὶ Montesquieu Grandeur et décadence des Romains cap. XVI.

τῶν, ὠκοδόμησε δὲ ναὸν καὶ διώρισεν ἱερεῖς εἰς τιμὴν αὐτοῦ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπεθέωσε τὸν παῖδα Ἀντίνοον, οὗ ἦρα.¹ Δὲν εἶνε βεβαίως τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα πῶς ἐγίνετο ἡ ἀποθεώσις. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως παρέλαβον καὶ τὴν ἀποθεώσιν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες καὶ ἰδίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφάνησαν ἀνδρῶν ἀπάντων κολακίστατοι καὶ χαμπεπέστατοι. Ὅτε Δημάδης ὁ ῥήτωρ ἐπρότεινε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ ψηφίσωνται τὸν Ἀλέξανδρον θεὸν καὶ ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις νὰ καταλέξωσιν αὐτόν, ὁ δῆμος «Μὴ ἐνεγκὼν τῆς ἀσεβείας τὸ ὑπερβάλλον ἐτιμήσαντο τῷ Δημάδῃ ἑκατὸν ταλάντων, ὅτι ἠθνητὸν ὄντα τὸν Ἀλέξανδρον ἐνέγραψε τοῖς Ὀλυμπίοις»². Ἀλλὰ δὲν ἦσαν καὶ ἔπειτα τοιοῦτοι τὸ φρόνημα οἱ ἀπόγονοι τῶν Μαραθονομάχων καὶ Σαλαμινομάχων, «οἱ τὸν προσκυνήσαντα τῶν Περσῶν βασιλέα ἀποκτείναντες, οἱ τὰς ἀναρίθμους μυριάδας τῶν βαρβάρων φονεύσαντες».³ Ὁ Πλούταρχος μετὰ σφροδρᾶς, ἀλλὰ δικαίως ἀγανακτήσεως περιγράφει τὴν αἰσχίστην καὶ βδελυρωτάτην τῶν Ἀθηναίων κολακείαν πρὸς τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱὸν τούτου τὸν Δημήτριον. Οἱ τότε δημοκρατικοὶ Ἀθηναῖοι, οἱ τοσοῦτον μισοῦντες καὶ βδελυττόμενοι τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως «Πρῶτοι ἀνθρώπων ἀπάντων τὸν Δημήτριον καὶ τὸν Ἀντίγονον βασιλεῖς ἀνηγόρευσαν . . . μόνοι δὲ σωτήρας ἀνεγράψαν θεοὺς καὶ τὸν ἐπώνυμον καὶ πάτριον ἄρχοντα καταπαύσαντες ἱερέα σωτήρων ἐχειροτόνου καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, καὶ τοῦτον ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων καὶ τῶν συμβολαίων προέγραφον. Ἐνυφαίνεσθαι δὲ τῷ πέπλῳ μετὰ τῶν θεῶν αὐτοὺς ἐψηφίσαντο» καὶ τὸν τόπον ὅπου πρῶτον ἀπέβη τοῦ ἄρματος, καθιερώσαντες καὶ βωμὸν ἐπιθέντες Δημητρίου καταϊβάτου προσηγόρευσαν, ταῖς δὲ φυλαῖς δύο προσέθεσαν Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα, καὶ τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων πρότερον ἑξακοσίων ἐποίησαν, ἅτε δὴ φυλῆς ἐκάστης πεντήκοντα βουλευτὰς παρεχομένης».⁴ Ἀλλὰ δὲν ἠρέστησαν εἰς ταῦτα οἱ τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων ἀπόγονοι. Κατὰ ψήφισμα, ὅπερ ἔγραψεν ὁ τῶν σοφῶν καὶ περιττῶν ἀρεσκευμάτων καινουργὸς Στρατοκλῆς⁵ οἱ πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἢ Δημήτριον πεμπόμενοι πρεσβεύται ἔπρεπε νὰ λέγωνται θεωροὶ, καθὼς θεωροὶ ἐλέγοντο οἱ ἀνάγοντες τὰς πα-

1 Περὶ τούτου ὁ Παυσανίας ἐν Ἀρκαδικοῖς λέγει· «Οὗτος (ὁ Ἀντίνοος) ἐσπουδάσθη περὶ σωῆς δὴ τι ὑπὸ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Ἐγὼ δὲ μετ' ἀνθρώπων μὲν αὐτὸν ὄντα οὐκ εἶδον, ἐν δὲ ἀγάλμασιν εἶδον καὶ ἐν γραφαῖς. Ἐχει μὲν δὴ γέρα καὶ ἐτέρωθι καὶ ἐπὶ τῷ Νεῖλῳ πόλις Αἰγυπτίου ἐστὶν ἐπώνυμος Ἀντίνου. Τιμαὶ δὲ καὶ ἐν Μαντινείᾳ κατὰ τοιοῦτον ἐσχηκεν . . .» (Η', 9, 7). Τὴν ἀποθεώσιν τοῦ Ἀντίνου ἀναφέρουσι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καθίζοντες ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἐθνικοὺς. Οὕτως ὁ ἱερὸς Ἰουστίνος, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς ἐν Ἀπολογ. Α', 21 λέγει· «οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγοῦμεθα καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γενομένου, ὃν καὶ ἄπαντες ὡς θεὸν σέβειν ὥρμητο, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπῆρχεν» (πρὸς δὲ καὶ Κλήμ. Ἀλεξ. ἐν Προτρεπτ. κεφ. 4. Ἀθανασ. κατὰ ἔθνικων. Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. Δ', 8, καὶ ἄλλοις).

2 Αἰλ. ποικ. ἱστορ. ε', 12.

3 Ἀθην. ς', 64.

4 Πλούταρχ. Δημητρ. κεφ. 10.

5 Αἱ φράσεις ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Πλούταρχου ἀπόδοθι κεφ. 11.

τρίους θυσίας εἰς τοὺς Δελφούς καὶ τὰ Ὀλύμπια ἐν ταῖς ἐορταῖς.¹ Ἄλλος δὲ τις βδελυρότερος τοῦ Στρατοκλέους καὶ υπερβαλλόμενος ἐκείνου ἀνελευθερία, «Γράφει δέχασθαι Δημήτριον, δόκιμος ἀν ἀφίκηται, τοῖς Δήμητρος » καὶ Διονύσου ξεισημοῖς, τῷ δὲ υπερβαλλομένῳ λαμπρότητι καὶ πολυτελείᾳ » τὴν ὑποδοχὴν ἀργύρια εἰς ἀνάθημα δημοσίᾳ δίδοσθαι». ² Τέλος δὲ ἓνα τῶν μηνῶν μετωνόμασαν Δημητριῶνα καὶ τῶν ἡμερῶν τὴν ἔννην καὶ νέαν Δημητριάδα προσηγόρευσαν καὶ τῶν ἐορτῶν τὰ Διονύσια, Δημήτρια ἐκάλεσαν!³ Ἄλλὰ τὸ ὑπέμετρον καὶ παράδοξον τῶν τιμῶν ἦτο τὸ ἐξῆς· Δημοκλείδης ὁ Σφήττιος ἔγραψε ψήφισμα, δι' οὗ ὁ Δημήτριος ἐλάμβανε τὴν θέσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος! Ὁ Πλούταρχος ἀναγράφει αὐταῖς λέξεσι τὸ ψήφισμα, ἵνα δείξῃ τὴν χαμέρπειαν τῶν Ἀθηναίων. «Ἄγαθῇ τύχῃ δεδόχθαι τῷ δήμῳ » χειροτονῆσαι τὸν δῆμον ἓνα ἄνδρα ἐξ Ἀθηναίων, ὅστις ἀφικόμενος πρὸς τὸν » σωτήρα καλλιεργησάμενος ἐπερωτήσῃ (Δημήτριον) τὸν σωτήρα, πῶς (ἂν) » εὐσεβεστάτα καὶ κάλλιστα καὶ τὴν ταχίστην ὁ δῆμος τὴν ἀποκατάστασιν » ποιήσαιο τῶν ἀναθημάτων ὅ,τι δ' ἂν χρῆσθῃ, ταῦτα πράττειν τὸν δῆμον». ⁴

Μετὰ ταῦτα ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἐξήλασε τὸν Κάσσανδρον πολιορκοῦντα τὸ ἄστυ καὶ ἄλλα πολλὰ ὑπὲρ Ἀθηναίων ἐποίησεν, οἱ Ἀθηναῖοι «καὶ περ ἐκκεχυμένοι πρότερον εἰς αὐτὸν καὶ κατακεχρημένοι πάσαν φιλοτιμίαν, ἐξεῦρον ὁμῶς » καὶ τότε πρόσφατοι καὶ καινοὶ ταῖς κολακείαις φανῆναι. ⁵». Τίνας δὲ ἦσαν αἱ καιναὶ κολακείαι; Αἱ καιναὶ κολακείαι ἦσαν αἱ ἐξῆς· ὁ ὀπισθόδομος τοῦ Παρθενῶνος ὄρισθη κατοικία τῷ φαυλοτάτῳ ἀνδρὶ τῶν τότε ἀπάντων καὶ δὲν ἡσχύναντο οἱ ἀπόγονοι τῶν Μακραθωνομάχων λέγοντες ὅτι ἡ Ἀθηναῖα ὑπεδέχεται καὶ ἐξέινεν αὐτὸν «οὐ πάνυ κόσμιον ξένον οὐδ' ὡς παρθένῳ πρόφως » ἐπισταθμεύοντα ⁶». Δὲν εἶνε βεβαίως κόσμιον νὰ μνημονεύσωμεν τῶν ἀτόπων καὶ παραδόξων πράξεων τοῦ Δημητρίου, ἐξ ὧν κατήσχυε τὸν ναὸν τῆς Παρθένου. Ὁ Πλούταρχος μὴ θέλων νὰ ἐκθέσῃ τὴν πόλιν ἀποσιωπᾷ πολλὰ καὶ αἰσχροῦ τοῦ Δημητρίου. «Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σαφῶς ἀπαγγέλλειν οὐ πρέπει » διὰ τὴν πόλιν ⁶». Πῶς δὲ προσητέχθησαν οἱ Μακραθωνομάχοι πρὸς τὸν

1 Πλουτ. Δημητρ. αὐτόθ.

2 Πλουτάρχ. Δημητρ. κεφ. 12.

3 Αὐτόθ.

4 Αὐτόθ. κεφ. 13.

5 Πλουτάρχ. Δημητρ. κεφ. 23.

6 Αὐτόθ. κεφ. 24. Τῷ Πλουτάρχῳ συμφωνεῖ καὶ ὁ παρ' Ἀθηναίῳ Δημοκάρης λέγων τὰ αὐτὰ περὶ τῆς κολακείας τῶν Ἀθηναίων. Τσαυτῆ δὲ ἦτο ἡ τῶν Ἀθηναίων κολακεία, ὥστε λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Δημήτριος ἀηδῶς ἔσχε » Ἐλύπει μὲν καὶ τούτων ἓνα τὸν Δημήτριον, ὡς εἴκεν, οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἄλλα γε αἰσχροῦ καὶ ταπεινά. Λαίνας μὲν καὶ Λαμίας » Ἀφροδίτης ἱερά, καὶ Βουρίχου καὶ Ἀδειμάντου καὶ Ὀξυθιμίδου τῶν κολάκων αὐτοῦ καὶ βωμοὶ καὶ ἡρώα καὶ σπονδαί. Τούτῳ ἐκάστω καὶ παῖνες ἤδοντο, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν » Δημήτριον θάυμαζεν ἐπὶ τοῖς γινομένοις καὶ λέγειν ὅτι οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ Ἀθηναίων γέγονε μέγας καὶ ἀδρὸς τὴν ψυχῆν. . . Ἐπανελθόντα δὲ τὸν Δημήτριον ἀπὸ τῆς » Λευκάδος καὶ Κερκύρας εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχοντο οὐ μόνον θυμίωντες καὶ » στεφανοῦντες καὶ οἶνοχοοῦντες, ἀλλὰ καὶ προσόδια καὶ χοροὶ καὶ ἰθύφαλ-

Πομπήιον, μανθάνομεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Πλουτάρχου, ὅς διέσωσεν ἡμῖν δύο μονόστιχα ὧν τὸ μὲν ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς πόλης

ἐφ' ὅσον ὧν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός.

τὸ δὲ ἐκτὸς

προσεδοκῶμεν, προσεκυνοῦμεν, εἶδομεν, προπέμπομεν ¹.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, χείρονες δὲ ἀνεδείχθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτῶν Ῥωμαῖοι καὶ ὑπέρτεροι κατὰ τὰς τιμὰς πρὸς τοὺς ἐξωλεστάτους καὶ καταράτους Αὐτοκράτορας αὐτῶν. Ἀλλὰ πρᾶγμα παράδοξον καὶ παράλογον, ἐνῶ ἀπεθέουν τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ζῶντας ὡς θεοὺς ἐτίμων, περιεφρόνου καὶ κατεγέλων τῶν θεῶν καὶ τῶν τιμώντων καὶ σεβομένων αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς περιφρόνησιν παρέλαβον παρὰ τῶν διδασκάλων αὐτῶν, τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν πότε ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς πίστις ἤρξατο χαλαρομένη καὶ ἀντικαθισταμένη ὑπὸ τῆς ἀπιστίας. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ ἀθεΐα κατέστη γενικωτέρα καὶ οἱ θεοὶ καταβιβαζόμενοι εἰς τὰ θεάτρα ἐκωμωδοῦντο καὶ ἐνεπαίζοντο. Οἱ φιλόσοφοι συνετέλεσαν πρῶτοι εἰς τὸ διασαλεῦσαι τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Ζητοῦντες νὰ ἐρμηνεύωσι τοὺς περὶ θεῶν μύθους ἠρνοῦντο τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν καὶ παρέσυρον εἰς τὴν ἀθεΐαν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῶν. Ἡ ἀθεΐα καθίστατο γενικωτέρα καὶ ἐπενέμετο πάντας ὡς εἶπεν.

Ἐν Ῥώμῃ πρῶτος ὁ Ἐννίος μετήνεγκεν εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν τὸ σύγγραμμα Εὐήμερου, ὅστις σκοπὸν προέθετο ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ νὰ ποδείξῃ ὅτι οἱ θεοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἀποθεωθέντες². Οἱ κρίκοι τοῦ Ἐννίου ἀνεγιγνώσκοντο ἐν Ῥώμῃ μετ' εὐφημιῶν (magno applausu) καὶ τοῦ λαοῦ συναποδεχομένου τὰς περὶ θεῶν θεωρίας τοῦ Ἐννίου (populo assentiente)³. Ὁ φίλος τοῦ Σικηπίωνος ποιητῆς Λουκίλιος κατεγέλα τῶν θεῶν καὶ τῶν προσκυνοῦντων τὰ εἰδῶλα, νομιζόντων ὅτι τὰ ἐκ χαλκοῦ ἀγάλματα εἶχον ζωὴν⁴. Οἱ τοῦ Λουκιανοῦ Θεῶν διάλογοι παριστᾶσιν ἐμφανῶς εἰς πόσῃ ἀσέβειαν περιέστη ἡ ἀνθρωπότης. Οἱ θεοὶ κατεγελῶντο ἐν κωμωδίαις παχυλαῖς⁵. Τὰς ἐν τῷ Ὀλύμπῳ συμβαινούσας τῶν θεῶν σκηνὰς μετήνεγκον ἐν τῇ σκηνῇ καὶ τοὺς Θεοὺς πα-

»λοι μετ' ὀρχήσεως καὶ ψῆδης ἀπήντων αὐτῷ καὶ ἐφιστάμενοι κατὰ τὰς ὁδοὺς » ἢ δὸν ὀρχοῦμενοι καὶ ἐπάδοντες ὡς μόνος εἶη Θεὸς ἀληθινός, οἱ δὲ ἄλλοι » καθεῦδουσι ἢ ἀποδημοῦσιν ἢ οὐκ εἰσὶ, γεγονός δ' εἴη ἐκ Ποσειδῶνος καὶ Ἀφροδίτης, τῷ » δὲ κάλλιε διάφορος καὶ τῇ πρὸς πάντας φιλανθρωπίᾳ κοινός. Δεόμενοι δὲ αὐτοῦ ἰκέτευον καὶ » προσήχοντο». (Ἀθῆν. β. 6. σ. κεφ. 62 καὶ ἐξῆς).

1 Πλουτάρχ. Πομπ. κεφ. 27.

2 Περὶ Εὐήμερου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πολλὰ καὶ καλὰ ἔγραψεν ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων πονήματι αὐτοῦ.

3 Qui (Ennius) magno plausu loquitur adsentiente populo (Κικερ. de divinat. Lib. II cap. 50, 104).

4 Fragm. παρὰ Πέρση καὶ Ἰουδ.

5 Tertul. apol. c. 15.

ρίστασκν μῆμοι ἐν τοῖς θεάτροις. Εἰς ταῦτα φαίνεται ἀποβλέπων Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Οἱμοι τῆς ἀθεότητος! σκηνὴν πεποιήκατε τὸν οὐρανὸν »καὶ τὸ θεῖον ὑμῖν δρᾶμα γεγένηται καὶ τὸ ἅγιον προσωπεῖοις δαιμονίων »κεκωμωδήκατε, τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν δεισιδαιμονίᾳ σατυρῖσαντες ¹». Καὶ αὐτὸς ὁ Αὐγουστος καίπερ παριστάμενος κατὰ τὸ φαινόμενον φύλαξ τῆς θρησκείας ἐκωμῶδει τὰς ἐν τῷ Ὀλύμπῳ σκηνὰς ἐν τοῖς μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ὁργίοις ².

Τὸ πιστεῦειν εἰς τὸν ἀγενῆ τῶν θεῶν συρφετὸν (ignobilis deorum turba ³, ἐθεωρεῖτο ἴδιον τῶν μωρῶν καὶ ἀνοήτων. Οἱ μῦθοι οὐδένα σεβασμὸν ἐνέπνεον οὐδὲ εἰς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας ⁴. Ὁ Καῖσαρ ἀπὸ τοῦ βήματος ἐκήρυξεν ὅτι δὲν πιστεῦει εἰς τῆς ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν ⁵. Τὸ αὐτὸ ἐκήρυξε καὶ ὁ Κικέρων θεωρῶν μῦθον καὶ ἀνοησίαν τὴν πίστιν καὶ τὰς βασάνους τοῦ ἄλλου κόσμου καὶ φέρων τὴν περὶ τούτου γνώμην τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Σενέκας ἐν τῷ πρὸς Μαρκίαν Παραμυθητικῷ λέγει ὅτι «οἱ ἀποθανόντες δὲν αἰσθάνονται »πόνον καὶ ὅτι ὁ τρόμος τοῦ ἔθου εἶναι μῦθος».

Post mortem nihil, ipsaque mors nihil

«Μετὰ τὸν θάνατον οὐδὲν, καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος οὐδὲν!» ἔγραψεν ἐν τινι τῶν κωμωδιῶν τοῦ ὁ Σενέκας. Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγουστού ἐθεωρεῖτο ὡς αἰὼν ἀπιστίας καὶ τῶν φιλοσόφων γνώρισμα ἦτο ἡ ἀθεΐα καὶ ἀπιστία. «Οἱ φιλοσοφοῦντες, λέγει ὁ Κικέρων, δὲν πιστεύουσιν εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν Θεῶν ⁶» Τοιοῦτον αἰῶνα ἀνεπέωσαν κατὰ τὴν III ἑκατονταετηρίδα οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ Ἐλθέτιος, Ὀλβᾶχ, Διδερῶτος καὶ ἄλλοι, καθ' ἣν ἡ λέξις φιλόσοφος παρὰ Γάλλοις κατέστη ἰσοδύναμος πρὸς τὸν ἀσεβῆ καὶ ἄθεον.

Καίτοι τὰ ἀνωτέρω δεικνύουσι, νομίζομεν, σαφέστατα τὴν μεγάλην τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ τότε κόσμου ἀπιστίαν καὶ ἀσεβειαν, δὲν θεωροῦμεν ἀπὸ σκοποῦ παρατιθέμενοι ἐνθάρδε τὸ ἐξῆς ἰσχυράσιον ἄσμα τῆς Μούσης τοῦ Ζαλοκώστα, ἐν ᾧ ἐξεικονίζεται ἀκριβέστατα ἡ Ἐπικούρειος θεωρία.

Ἄφετε τὸν ἔθην πλέον
εἶνε μῦθος ἱερέων
τοὺς γνωρίζομεν καλά·
Μὲ τὰς τρεῖς τῶν Ἐρινύας
καὶ τὰς Μοῖρας ἐκ καρδίας
πᾶς τις φρόνιμος γελᾷ.

1 Κλήμ. Στρομ.

2 Suet. in vita Octav. c. 70.

3 Παρ' Αὐγουστ. de civit. dei VI, c. 10.

4 Esse aliquos manes et subalterna regna nec pueri credunt
ἀλλὰ προστίθησιν ὁ Ἰουβενάλης

sed tu vera puta. (Satyr. VI. 149 καὶ ἐξ.)

5 Sallust. de bell. Catil. c. 51.

6 Eos qui philosophiae dant operam non arbitrari Deos esse (Cicer. de Divinat. A. cap. 24).

Ὁ πατὴρ θεῶν Κρονίων
δυστυχῆ θὰ ἔζη βίον
εἰς τὸν Ὀλύμπου αὐτὸν
λογοφέρων μὲ τὴν Ἥραν,
αἰωνίως εἰς τὴν μοῖραν
ἐπιβλέπων τῶν θνητῶν.

Τὸν Ἐπίκουρον δοξάζω
καὶ τοὺς ἱερεῖς χλευάζω
καὶ τοὺς μύθους ἀπωθῶ.
Μ' ἔμαθον τὰ δόγματα του
νὰ μὴ, πέραν τοῦ θανάτου,
Ἄδου σκότη φοβηθῶ.

Ἄν ὑπῆρχε Ζεὺς καὶ Ἥρα
δὲν θὰ ἔτεινον τὴν χεῖρα
πρὸς τὸν ἄνθρωπον ποτέ.
Τοὺς θεοὺς μὴ ἐνοχλῶμεν,
προσχαρεῖς πρέπει νὰ ζῶμεν
Ἐπικούρου μαθηταί.

Ὁ Θεὸς δὲν ταπεινοῦται
κοινωνῶν μὲ κόσμον, οὔτε
ὑπολογισμὸν κρατεῖ
πόσας νέας κυνηγοῦμεν,
πόσας κύλικας κενοῦμεν
ἐδῶ κάτω οἱ θνητοί.

Κύλικα κρατεῖτε, φίλοι,
καὶ τ' ἀβρὰ ποθεῖτε χεῖλην,
καὶ τὴν λύραν τὴν καλὴν.
Οὐ φροντὶς ἐπουρανίων
οὐ μιγνύεται τὸ θεῖον,
εἰς τοῦ κόσμου τὴν ἰλύν. 1

Εὐκόλως κατανοοῦνται τῆς ἀθεΐας τ' ἀποτελέσματα. Ὄταν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἡ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν πίστις, ὅταν διασαλευθῶσι τῆς κοινωνίας τὰ θεμέλια διὰ τῆς ἀπιστίας, αἱ δὲ μετὰ θάνατον ἀμοιβαὶ καὶ ποιναὶ θεωρηθῶσιν ὡς μωρία καὶ ἀπάτη κενή, τότε ποῖα κοινωνία δύναται νὰ σταθῆ; Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ἐλέγχων καὶ αἰτιώμενος τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ

1 Ἀπαντὰ Ζαλοκώστα σ. 239. ἐκδ. α'. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι σημειοῦμεν ὅτι ὁ κ. Δαμαλᾶς ἐπικρίων τὸ σύγγραμμα ἡμῶν, ὅπερ ἐπέμψαμεν εἰς τὸν θεολογικὸν διαγωνισμὸν τῶν ἀδελφῶν Νεγρεπόντη ἔγραψεν εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀποβλέπων ποίημα. «Διὰ τί, ἐρωτᾷ, ἐκ τοῦ ἄσματος τοῦ Ζαλοκώστα καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν συγχρόνων πηγῶν εἰκονίζεται ἡ ἀθεΐα τῶν ἑθνικῶν;» Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην τοῦ κ. Δαμαλᾶ οὐδὲν ἔχαμεν ν' ἀντιτάξωμεν. Ὁ ἀναγνώστης, ἀποβλέπων εἰς ὅσα παρεθέμεθα περὶ ἀθεΐας ἐκ πηγῶν ἀρχαίων, κρινάτω ἂν ἡ ἀπόφανσις τοῦ κ. Δαμαλᾶ εἶνε ὀρθή.

Ἕλληνας πειρωμένους ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὰς περὶ θεοῦ καὶ μελλούσης κολάσεως πεποιθήσεις, ἀποφαίνεται ὅτι ἕνεκα τοιούτων διδασκαλιῶν διεχύθη παρ' αὐτοῖς μεγίστη διαφθορά. «Διόπερ οἱ θεοὶ δοκοῦσί μοι, λέγει, ἡ τὰς περὶ θεῶν ἐννοίας καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ἔθου διαλήψεις οὐκ εἰκῆ καὶ ὡς νῆπυχεν εἰς τὰ πλήθη παρεισαγαγεῖν. Πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ νῦν εἰκῆ καὶ ἀλόγως ἐκβάλλειν αὐτὰ. Τσιγαροῦν χωρὶς τῶν ἄλλων οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες ἡπαρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα καὶ σφραγίδας τοσαύτας καὶ μάρτυρας διπλάσιους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις κατὰ τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας ἡπολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὄρον πίστεως ἡτηροῦσι τὸ καθήκον. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις σπάνιόν ἐστιν εὐρεῖν ἀπεχόμενον ἄνδρα τῶν δημοσίων καὶ καθαρῶντα περὶ ταῦτα· παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις σπάνιόν ἐστι τὸ λαβεῖν τινα πεφωραμένον ἐπὶ τοιαύτῃ πράξει ¹». Ἄλλ' ὅτε ἔγραφε ταῦτα ὁ Πολύβιος ἐσώζοντο αἱ προγονικαὶ τῶν Ῥωμαίων ἀρεταί, διότι ἐσώζετο καὶ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς πίστις. Ἀλλὰ πόσον ὕστερον μετέβαλον, ὅτε μετέβαλον καὶ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς πίστιν! Ὁ Κικέρων προτιμᾷ τὴν πίστιν τῶν πειρατῶν τῆς τῶν γερουσιαστῶν ². Πόσον δὲ ἦσαν εὐορκοὶ οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ταῦτα ἀναφέρει καὶ ὁ Montesquieu ³.

Κ. ΝΕΣΤΟΡΙΔΗΣ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΘΕΣΕΩΝ ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ.

ΜΕΤΑ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ, ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀνόματα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πέλλης, ὅπερ μοὶ ἦτο μᾶλλον κατορθωτὸν, προσεπάθησα δὲ νὰ εὕρω κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον λέξεις Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὧν ὄντως ἀπειρία ὑπάρχει ἐν τῇ νήσῳ καὶ μάλιστα κατὰ τὰ ὄρεινὰ μέρη, προσδὲ λέξεις δηλωτικὰς καὶ χαρακτηριστικὰς τῶν θέσεων. Συμπλήρωσις τῆς ἀτελοῦς ταύτης συλλογῆς γενήσεται ἐν τοῖς Κεφαλληνιακοῖς ἄτινα μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν μου σὺν Θεῷ ἐκδώσω.

¹ Πολύβ. 5, 56. πρβλ. καὶ Montesquieu, Grandeur et décadence des Romains c. 1.

² Piratarum melior fides quam senatus (De off. Lib. II, c. 22, 7).

³ Grandeur et décadence des Romains c. x. πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ διάσημος Troplong περὶ τῆς ἐμπορείας τῶν δημοσίων πραγμάτων τῆς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων κλ. ἐν σελ. 56 τῆς «πραγματείας περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου τῶν Ῥωμαίων» τῆς μεταφρ. τοῦ Β. Κ. Νικολοπούλου. Ὁ Πλούταρχος ἐν συγκρίσει τοῦ Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος (κεφ. 3) λέγει ὅτι ἐπειδὴ τὸ κλέπτειν ἔθειρετο δεινόν, ἐπὶ τὸ ἀρπάζειν φανερώς ἐτράποντο, ὁ δὲ πράττων τοῦτο μετρίως ἡγαπάτο!

Αἱ ὀνομασίαι ἐν Κεφαλληνίᾳ ὡς σύνηθες σχεδὸν, ὀρίζονται περίπου ἐκ τῶν ἐξῆς:

α' ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους· ὡς Ἀμμοῦσα, Ἀνκόλο, Λιθερῆ, Χαλέπαις κλ.

β' ἐκ τοῦ χρώματος· ὡς Κόκκινος βράχος, Ἀσπραις πέτραις, Μαύρη κλ.

γ' ἐξ ἐκκλησιῶν σωζομένων ἢ μὴ, ὡς Ἄϊς Γιώργης, Ἄϊς Κοῦλος (Ἄγιος Βουκόλος), Ἄγια Ἄρρα, Ἄγια Ἰεγοῦσα (ἢ ἔλεοῦσα), Ἄϊς Βασίλις κλ.

δ' ἐκ τοῦ χλοεροῦ ἢ δενδρώδους· ὡς Λειθαθῶ, Ἰλη, Λογγός, Λάση, Λαχοὶ κλ.

ε' ἐκ τοῦ σχήματος· ὡς Ἐν (ὄζύ) Ἀράπανος, Ὀρτολλθια, Διχάλες κλ.

ς' ἐξ ἀρχαίας ὀνομασίας παρεφθαρμένης τὸ πλεῖστον· ὡς Ταφίδς, Σάμο, Κρανιὰ, Ἀράκλι, Κορωνοί. κλ.

ζ' ἐκ τοῦ ὀμαλοῦ ἢ μὴ· ὡς Μαλλὰ (ὀμαλὰ) Κορακόλιθος, Ἀετόστασι, Ἐρμνός, Ἐρυσσο, Ἀπαλοχέρα, Χυμωνικό. κλ.

η' ἐξ οἰκογενειῶν· ὡς Κλαδάτο, Τυπαλδάτα, Μεταξάτα κλ.

θ' ἐκ δένδρων ἢ ἄλλων φυτῶν· ὡς Ἐληός, Μορολήα, Σπάθη, Κληματοῖα κλ.

ι' ἐξ ἰδιοκτητῶν· ὡς Στράτης, Μαροῦλι, Κόκκολου κλ.

ια' ἐξ ἱστορικῶν λόγων· ὡς Πισκάρδο, Σίσια κλ.

ιβ' ἐκ τοῦ ἡχητικοῦ τῆς θέσεως· ὡς Φώρισσα, Ἀρτιλαλοῦσα.

ιγ' ἐκ βρύσεων καὶ κήπων· ὡς Παγὰ, Πηγὴ, Κρήνη, Βρονητῆ, Κηπάρια Κηπούρια κλ.

ιδ' ἐκ τῆς ιδιότητος ἢ τῶν ἀποτελεσμάτων· ὡς Τρέμουλλα, Καραβοκλάσι, Κουνόπετρα.

ιε' ἐκ τοῦ προορισμοῦ· ὡς Ἀλώρια, Λινοβροχειό.

ις' ἐκ τοῦ κυνηγίου· ὡς Φηράμερα, Τρυγωνάς.

ιζ' ἐκ φόνων συμβάντων ἐκεῖ· ὡς Ἰ τοῦ Σαριτᾶ (ἐπὶ τῆς εἰς Χαυριᾶτα τῆς Κατωγῆς ἀγούσης). Ἰ τοῦ Γουρέ κλ.

ιη' ἐκ τοῦ κλήματος ὡς Βαρεία, Γεριά.

ιθ' ἐκ τοῦ στενοῦ ἢ μὴ τῆς θέσεως· ὡς Κλεισοῦρα, Πλατυμπόρος.

κ' ἐκ μύλων, ποταμῶν, μανδρῶν, καλυβῶν, κήπων κλ.

▲

Ἀβγασταριά. Μικρὸς ὄρος ὑπὸ τὴν μονὴν τῶν Κηπουρίων νοτιοδυτικῶς τῆς νήσου, ὅπου γίνεται ἡ ἐπιβίβασις καὶ ἐκφόρτωσις τῶν τῆς μονῆς πραγμάτων. Ἐκ τοῦ ἐκβαίνω ἐξ οὗ τὸ κοινὸν ἀβγα=ἔξοδος.

Ἄβυθος. Πολλοῦ ὑπάρχουσι τοιαῦται ὀνομασίαι ἐν τῇ νήσῳ, χαρακτηριστικώταται δὲ τῆς ἐννοίας εἶνε, ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάλης βαθεῖα σπηλιάς, καὶ ἡ βαθυτάτη ἐν Σάμῃ λίμνη, ἣτις καὶ *Ἄκωλη* λέγεται. *Ἄβυθος*, ἡ στερεῖται καὶ βυθός.

Ἀργασαῖνος θέσις βραχῶδης παρὰ τῇ κώμῃ Καμιναρῆτα.

Ἀγία Δυνατή. Τὸ πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἴνου ὄρος. Παρ' ἀρχαίους ἐλέγετο *Bala* ὁ δὲ κάτοικος *Βαιάτης*, ἀπὸ *Βαίου* τοῦ κυβερνήτου τοῦ Ὀδυσσεῶς ὡς ἀναφέρουσιν ὁ Στράβων, ὁ Στέφανος Βυζάντιος καὶ ὁ Μελέτιος ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς των. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου, καθ' ἃ λέγει ὁ Αἰλιανός, αἱ αἴγες ἐπὶ ἕξ μῆνας νερόν δὲν πίνουσιν, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς αὔρας δροσιζονται, προσδὲ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ τὰ θρέμματα ὡς ἕκ τινος χόρτου ὅπερ τρώγουσι ἐπιχρυσοῦνται τοὺς ὀδόντας, τοιούτους δὲ καὶ μόνους καὶ εἰς πρόβατα καὶ ἐν σιαγῶσι πολλοὺς κἀγὼ εἶδον. Περιέρχος ἡ πρόταξις τοῦ *Ἀγία*, ὡς καὶ εἰς ἄλλας λέξεις καίτοι μὴ ὀνόματα ἀγίων, ὡς *Ἄϊς Μηλιαρός*, *Ἀγία Μελισσάνη*, κλ.

Ἀγία Πελαγία ὄρος πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς ἐπαρχίας Κράνης. Πιθανῶς ὠνομάσθη οὕτως ἕκ τινος ἐκκλησίας καταστραφείσης.

Ἀγιοὶ Φανέρτες μονὴ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (ἐκ τοῦ τροπαρίου τῶν Ἀποστόλων εἰς ὃ λέγονται *ἀπόστολοι φανέρτες* κλ.) ἐν Σάμῃ, νοτίως τῆς πόλεως, ἐπὶ λόφου ὅπου τὸ πάλαι ἡ ἀκρόπολις *Κύατις* ¹.

Ἀγίου γλῶσσα γῆς εἰς τὰς νοτίας παραλίας τῆς Πάλης ἀκανθώδης καὶ προεξέχουσα. Δὲν σώζεται παράδοσις περὶ τινος ἐκκλησίας ἐκεῖ, ὥστε ἢ καθ' ἃ εἶπομεν, ἐν λέξει *Ἀγία Δυνατή*, κατατακτέα καὶ ἡ λέξις αὕτη εἰς τὰς ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον κληθείσας, ἢ ἄλλως, δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὡς ἐκ τοῦ θυελλώδους τῆς ἐκεῖ θαλάσσης καὶ τῶν συμβαινόντων ναυαγίων νὰ παρήχθη ἐκ τῆς ρίζης τοῦ ἄγνου.

Ἀγία Ρουσαλή. Ἀκρωτήριον παρὰ τὸ Γουισκάρδον (ἴσως Ἀγία Ἱερουσαλήμ;)

Ἀγκῶνας καὶ ὁ κάτοικος *Ἀγκωνιάτης*. Χωρίον τοῦ δήμου Θηναίας. Ἑλληνικὴ ἢ λέξις ἐκ τοῦ ἀγκῶν ὅπερ ἐσήμαινε καὶ τὸ κυρτὸν τῶν αἰγιαλῶν, ἀκρωτηρίων κλ. Περιέρχος καὶ ἡ ὁμωνυμία πρὸς τὴν Ἰταλικὴν πόλιν.

Ἀγνή πλησίον τῆς κώμης *Αἰθέρος* ἐν Πάλῃ.

Ἀγράδι θέσις ἰκανῶς κεκαλλιεργημένη ἐν Χαυδάτοις τῆς Πάλης. Ἐκ τοῦ ἀγρός.

Ἀγριλος εἰς Χαυριᾶτα τῆς Πάλης ὡς ἐκ τῆς ἐκεῖ ἀγριελαιίας. *Ἡ κυρὰ ἀφ' τὸν Ἀγριλο* λέγεται παρὰ τῶν χωρικῶν ἢ ἐκεῖ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, ὡς καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκλήθησαν, ὡς ὁ *Ἄϊς Θανάσης* στὰ *Κυπαρίσσια*, ἢ ἁγία *Παρασκευὴ* στὸ *Ξερριζωμένον* κλ. *Ἀγριλος*

μεγεθ. τῆς λέξεως *ἀγριλι* εἶνε σύνηθες τῇ Κεφαλλ. διαλέκτῳ ἢ ἀπὸ θήλεως εἰς ἄρρεν μετατροπὴ ἐπὶ τὸ μεγεθυντικώτερον ὡς *ἐλατος* ἀντὶ *ἐλάτη* βρόντος ἀντὶ βροντῆ κλ.

Ἀειόστασι θέσις ἀπόκρημνος καὶ πετρώδης προσιτὴ τὴν τρόπον τινὰ μόνον τοῖς ἀετοῖς (*ἀετός*—*ἰστημι*) παρὰ τὴν ὄρεινὴν κώμην Καμιναρῆτα.

Ἀζώγεραι ἄγονος λόφος παρὰ τῇ κώμῃ Βουνὶ ἐν Κατωγῇ τῆς Πάλης (Ἀ—ζωηρός).

Ἀθέρας (ὀ) χωρίον εἰς ἀνεμῶδες πεδίον κατὰ τὰ ἀρκτικά τῆς νήσου. Ἐκ τοῦ αἰθῆρ πιθανώτατα. Παρὰ τισι συγγραφεῦσιν ἐσφαλμένως ἀπαντᾷ τὰ *Ἀθηρα*, οὕτως ὅμως οὐδέποτε λέγεται.

Ἀλαγίτρα θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Ἀλαγώρα (ἦ) θέσις ἐν Κραναίᾳ.

Ἀλατινὴ θέσις παρὰ τινὰ αἰγιαλὸν τῆς Θηναίας (*ἄλας*).

Ἀλαφοκυλλίστρα μικρὸν δάσος ἐν Θηναίᾳ, καθ' ἃ δὲ μὲ ἐπληροφόρησαν χωρικοί τινες, ἐκλήθη οὕτω διότι οἱ Ἑνετοὶ ἔφεραν ἐκεῖ ἐλάφους πρὸς ἐγκλιμάτισιν, τάξαντες μάλιστα κατὰ τοῦ φανεύοντός τινος ταύτων, ποιήνῃ ὅπως δίδῃ τὴν τιμὴν δώδεκα τοιούτων!

Ἀλουπότρουπαι παρὰ τὰ Χαυδάτα τῆς Πάλης, ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ τρωγλῶν (=τρυπῶν) ἀλωπέκων.

Ἀμμουδαραις θέσις εὐφορος λίαν εἰς τὰ περίχωρα τῆς πόλεως Ληξουρίου, διὰ τὸ ἀμμώδες τῆς γῆς ὀνομασθεῖσα οὕτω.

Ἀμμοῦσα θέσις ἐν Πάλῃ ἀμμώδους ἐδάφους. Καὶ εἰς τὴν λέξιν ταύτην ὡς καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἡ σημασία εἶνε μεταφορικὴ, οὐχὶ δηλ. διότι αἱ τοποθεσίαι εἶνε καθαυτὸ ἀμμώδεις, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ μὴ πετρώδους καὶ τοῦ εὐαρότου αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ συμπαγῆς τῆς γῆς.

Ἀναδεντράδες δενδρώδης τοποθεσία παρὰ τὰ Σβορωνᾶτα τῆς Λειβαθοῦς. Ἡ λέξις ἐλληνικωτάτη, ἀλλ' ἀπαντᾷ κυρίως ἐπὶ ἀνερπουσῶν ἀνὰ τὰ δένδρα ἀμπέλων, ὅθεν συνεκδοχικῶς καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς σημασίας ¹.

Ἀντιλαλοῦσα ἐν Ἀνωγῇ τῆς Πάλης, διὰ τὸ ἠχητικὸν τῆς θέσεως ἢ λέξις ἐλληνικωτάτη.

Ἀντίσασμος ὄρος καὶ μικρὸν ἀκρωτήριον ἀντικρὺ τῆς πόλεως Σάμης. Ἐκ τῶν λιμένων τῆς νήσου, εἰς μόνος ἀπαντᾷ παρ' ἀρχαίους ² ὁ *Πάνορμος* ἀπέχων τῆς Ἰθάκης σταδίου δύο καὶ δέκα· ἐκεῖ ἦν καὶ ἱερὸν Ἀπόλλωνος καθ' ἃ λέγει τὸ σωζόμενον δίστιχον ἐπίγραμμα

Φοῖβε Κεφαλλήνων θίνα Πανόρμου

Ναίων τρηχεῖης ἀντιπέραν Ἰθάκης.

ἀγνοοῦμεν ὅμως τίνα ἐκ τῶν πολλῶν πρὸς Ἰθάκην λιμένων ἐνόει ὁ συγγρα-

1 T. Livius B. 38. — Ζερβοῦ Ἄρχ. λείψ. Κεφαλλ. σελ. 48.

1 Πρὸλ. Φερεκράτην παρ' Ἀθηναίῳ 15. 685. Α. — Θεόκριτον Εἰδ. 5. 5. κλ.

2 Ἀρτεμίδωρος Β. Ε.

φεύς. Τὸ ὅτι δ' ἔλατρεύετο ἐν Σάμῃ ὁ Ἀπόλλων, τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον, δηλοῦται δὲ καὶ ἐκ πολλῶν ἀρχαίων νομισμάτων, ἐφ' ὧν ὑπάρχει δαφνηφόρος κεφαλή τοῦ Ἀπόλλωνος (Φοῖβου).

Ἄντρον· θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Ἀνωῆ (ἄνω-γῆ)· ἡ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Πάλης ὠραία περιοχή ¹.

Ἄζυλο· θέσις δενδρώδης εἰς τὸν Ἀθήρα (α επιτ. *ξύλον*).

Ἀπαλοχέρα· πεδιάς ὁμαλή ἐν Ἐλειῶ.

Ἀπαρταίς· θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Ἀπέλατη· θέσις ἔρημος καὶ κρημνώδης παρὰ τὸν Ταφιόν (*ἀπέλαστος*).

Ἀπηγάρι· θέσις παρὰ τὰ Χαυδάτα τῆς Πάλης διὰ τὰ ἐκεῖ φυόμενα πήγανα ².

Ἀράκλι· Τὸ Ἡράκλειον ἐν Πρώνοις πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου, ὅπου τὸ πάλαι ἔλατρεύετο ὁ Ἡρακλῆς καθ' ἃ φαίνεται καὶ ἐξ ἀρχαίων νομισμάτων ³.

Ὁ κάτοικος Ἀρακλισιῶνος. Ἐσφαλμένη ἡ ἐκδοχὴ *Ἀρακλι* ἐν τῷ Ἱστορικῷ δοκιμίῳ περὶ Κεφαλληνίας ⁴.

Ἀρβανταίς· θέσις ὅπου πίπτει πολὺ κυνήγιον· ἀγνώστου ἱστορίας.

Ἀρίγγος· θέσις βουνώδης παρὰ τὰ Χαυριάτα τῆς Πάλης.

Ἀρμάκι Σερδῆ· λοφίσκος ἄγονος ἐν Κατωγῇ. *Ἀρμάκια* ὁ λαὸς λέγει τὰ διὰ πετρῶν ἢ ὑψωμένου χώματος μικρὰ χωρίσματα τῶν ἀγρῶν, ἢ δὲ λέξις ἴσως ἐκ τοῦ *ἔρμαξ* = ὑφαλος πέτρα.

Ἀρρικᾶτα· χλοερὰ τοποθεσία παρὰ τῇ κώμῃ Χαυδάτα.

Ἀσπαράγγος· βουνὸν πλησίον τῶν Ἰλλάρων διὰ τοὺς ἐκεῖ φυομένους ἀσπαράγγους.

Ἀσπρογέρακας· χωρίον τοῦ δήμου Ἐληοῦ ἐν Κράνῃ.

Ἄσσο· μικρὰ κωμόπολις μὲ μέγα φρούριον ἐπὶ χερσονήσου πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς νήσου. Τὸ φρούριον ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατὰ τὸ 1595 ἢ 1599 πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων τῆς Θηναίας, Ἐρύσου καὶ Πυλάρου ἕνεκα τῶν συνεχῶν ἐκεῖ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ἐσώζοντο τότε ἐκεῖ μάλιστα καὶ λείψανα πηκταίου ἐρείσματος ⁵. Ἡ Ἄσσος κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐλέγετο δι' ἄγνωστον εἰς ἐμὲ λόγον Valle d' Alessandria — Παρὰ τισὶ συγγραφεῦσι εὐρηται *Νάσσος* καὶ *Νάξος*, ὑπερ ὅμως δὲν λέγεται ἐν τῇ νήσῳ, παρὰ τοῖς ξένοις ὅμως συγγραφεῦσι ἀείποτε σχεδὸν ἀπαντᾷ *Nasso*· ὁ συγγραφεὺς δὲ διατριβῆς τίνος

¹ Ἀνωγῆ λέγεται διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀνωφερὲς τῆς θέσεως. Ἡ ἔκθλιψις τοῦ γ εἶνε συνήθης ὡς Κατωῆ, Ἰδία (γίδια), οὐροῦνι (γουροῦνι) κλ. ὡς συνήθης καὶ ἡ ἐπένθεσις καὶ πρόταξις αὐτοῦ ὡς γίδιος (Ἰδιος), προγεστῶς (προεστῶς), Μαρίγια (Μαρία) κλ.

² Κοινῶς τὸ χόρτον λέγεται Πήγανος ἢ καὶ ἀπήγανος κατὰ τὴν συνήθη πρόταξιν τοῦ α ὡς ἀθμωνία (θημωνία), ἀθανάσιμος (θανάσιμος), ἀμάχη (μάχη), κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀρχαίων στάχυς—ἄσταχυς, σταφίς—ἀσταφίς.

³ Ἴον. Ἀνθολογ. 5. 113.—Ζερβός Ἀρχ. λειψ. Κεφαλλ. σελ. 58.

⁴ Ἴον. Ἀνθολ. 5. 113.

⁵ Coronelli p. 178.—Α. Χιώτης 3. 146.

περὶ Κεφαλληνίας ἐν τῇ Σμυρναίᾳ «Ἀποθήκη τῶν ὠφελίμων γνώσεων» ¹ λέγει, ὅτι ἐκεῖ ἦν τὸ πάλαι, ἡ ἀρχαία *Νίσαιος*, οὐτινος βεβαίως παρεφθαρμένον εἰκάζεται τὸ σωζόμενον *Νάσσος*, δὲν λέγει ὅμως ὁ συγγραφεὺς τοῦ εὔρε τοιοῦτόν τι, ἐγὼ τοῦλάχιστον καὶ εἰς τοὺς περὶ Κεφαλληνίας γράψαντας καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς οὐδέποτε τοιοῦτόν τι ἀπήντησα.

Ἀστεράτο· δύσβατον μέρος παρὰ τὰ Καμινραῖτα.

Ἄτρο (ἦ)· φαρραγγώδης τοποθεσία εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Αἴνου ὅπου καὶ μονή· πιθανῶς ἐκ τοῦ *ἄτρον*.

Ἀυρό· ὠάδες βουνὸν ἐν Θηναίᾳ.

Ἀφράτο· θέσις χλοερὰ καὶ πολύρρους ἐν τῷ δήμῳ Εἰκοσιμίας. Ἐκ τοῦ *ἀφρός*.

B

Βάλταις· θέσις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πρώνοις, κληθεῖσα οὕτως ὡς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐλωδῶν τόπων.

Βάλτος ὡς κύριον ὄνομα. Τὸ μεγάλης ἐκτάσεως ἔλος τὸ ἀρκτικῶς τῆς πόλεως Ληξουρίου πρὸς τὴν παραλίαν κείμενον ².

Βαρβάρω (ἦ)· θέσις τὸ πλεῖστον πετρώδης ἐν Κατωγῇ. Δὲν εἶνε ἐκεῖ ἐκκλησία τις ὅπως ὑποτεθεῖ ὅτι ἡ θέσις ἐκκληϊτό ποτε *Ἁγία Βαρβάρα*, ὥστε δὲν εἶνε ἀπίθανος ἡ μεταφορικὴ ἐκ τοῦ *βάρβαρος* σημασία, δηλ. γῆ μὴ ἡμερος, ἀκαλλιέργητος, κλ. Τοιαύτη θέσις, ἀπὸ κρημνος μάλιστα καὶ φρικώδης τὴν θέαν εἶνε εἰς Κραναιάν ἐπὶ τῆς εἰς Ὀμαλὰ ἀγούσης *Ἄις βάρβαρος* ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον καλουμένη, ὅπου εἶνε μὲν μικρὰ τις ἐκκλησία λελαξευμένη εἰς τὰ βόθρη τοῦ κρημνοῦ, ἀλλὰ δὲν τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ *Ἄις βάρβαρος* δὲν εὐρηται ἐν τοῖς ἀγιολογίοις τῆς ἐκκλησίας, ὥστε καὶ ἐνταῦθα πιθανὴ ἢ ἐκ τοῦ *βάρβαρος* παραγωγή. (Ἰδ. *Ἁγία Ἀνατή*.)

Βαρεία· πλησίον τῆς κώμης Σβορωνάτων τῆς Λειβαθοῦς, εἴτε διὰ τὸ βαρὺ (μὴ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος) εἴτε διὰ τὸ βαρὺ τοῦ χώματος ἔτε ὑγροῦ.

Βαρδιᾶνοι· ὁ εἰς νότον τῆς Πάλης σκοπέλος ἐφ' οὗ καὶ πρώτης τάξεως φάρος ἐπὶ ὑψηλοτάτης στήλης ἐγερεθείσης ἐπὶ Ἀγγλων, καὶ μονὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας. Παρ' ἀρχαίοις ἐλέγετο *Λιθία* καὶ *Λητοῖα* ³ (;) ἦν ὀνομασίαν ἠκουσά ποτε παρεφθαρμένης *Λιτός*. Ἡ λέξις *Βαρδιᾶνοι* καθιερωθῆ ἐπὶ Φραγ-

¹ Τόμ. Ε', σελ. 77.

² Ἡ λέξις *βάλτος* γίνεται ἐκ τοῦ ἄλτος δωρ ἄλτος μὲ τὸ δίγαμμα *βάλτος* (Βυζαντ. λεξ. νεοελλ. γλώσσ.) Ἡ λέξις *βάλτη* ἐπὶ τοιαύτης σημασίας εὐρηται καὶ παρὰ Δοκταγίω (Α. 171.)

³ Ἴον. Ἀνθολ. τομ. Γ. καὶ Ῥήγα χάρτην τῆς Ἑλλάδος. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ δοκιμίου τῆς Ἱστορ. τῆς Κεφαλληνίας λέγει ὅτι τοιαύτην ὀνομασίαν (Λιθίαν) εὔρε παρὰ Μελετίω, τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε ἀληθές.

κοκρατίας, οὔσα ἢ ἰταλ. λέξις *guardiano*, εἴτε διότι ἡ νησίς οὔσα κατὰ τὴν εἰσοδον τοῦ μεγάλου λιμένας εἶνε τρόπον τινα φρουρός, εἴτε διότι πιθανῶς ἦν φυλακεῖον ἐπ' αὐτῆς.

Βάτσα· χλωδῆς καὶ εὐφορος πεδιάς εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Πάλης, μία τῶν μειζόνων τῆς νήσου. Εἶνε ἡ ἀρχ. λέξις *Βήσσα* ἢ *δωρ. Bāssa* = σῦδενδρος τόπος.

Βιγγιλαράς· λοφώδης θέσις παρὰ τὸ Ληξούριον. Εἰς πολλὰς θέσεις ὑψηλὰς ἀπαντᾷ προσομοία ὀνομασία ὡς *Βιγγιλι* παρὰ τὰ Σβορωνάτα τῆς Λειβαθοῦς καὶ συνθέτως *Μιροβιγγιλι* ὄρος παρὰ τὸ Ληξούριον καὶ τοποθεσία τις παρὰ τὴν κώμην Καμιναρᾶτα, ἐπίσης *Νεροβιγγιλι* ὑψηλὴ θέσις ὅθεν φαίνεται εὐρυτάτη θάλασσα, *Παληόβιγγιλα* παρὰ τῇ κώμῃ Χαυριᾶτα κλ. Τοιαῦται ὀνομασίαι εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσὶ, εἶνε δὲ ἡ λέξις λατινικὴ, ἐκ τοῦ *vigilo* ἀγρουπνῶ, φροντίζω, φυλάττω, ὅπερ παρεφθαρμένον σώζεται καὶ ἐν τινι διστίχῳ ἐν Κεφαλληνίᾳ¹.

Βιλλατόρια· χωρίον τῆς Ἀνωγῆς, πιθανῶς *villa-torre* (;

Βληχᾶτα· κώμη ἐν Πάλῃ, (βλήχω;)

Βόθυκες· μικρὰ κώμη ἐν Ἀνωγῇ. Ἑλληνοφανῆς ἡ λέξις.

Βορᾶτο· παρὰ τῇ κώμῃ Βουνὶ ἐν Κατωγῇ.

Βορβοκυλάτο· ἐν Κατωγῇ παρὰ τοῖς Ἰλλάρους τῆς Πάλης.

Βοῦδόσταλα· ἐν Βληχᾶταις, ὅπου ἤτό ποτε βοῶν μάνδρα, ἥτις *σταλή* παρ' Ἡσυχίῳ εὐρηται.

Βουκετριᾶς· ἐν Κατωγῇ παρὰ τῇ πεδιάδι Βάτσα. Λέξις ἀποπνέουσα ὄντως βουκολικὸν ἄρωμα.

Βουτσιρίχα· ἐν Μεσοχωρίοις τῆς Πάλης.

Βραχιναρά· ἐν Κατωγῇ τῆς Πάλης.

Βρετικᾶ· παρὰ τῇ κώμῃ Μιχαλιτσᾶτα.

Βροντηρό· ἐν Καρανδηνάτοις τῆς Λειβαθοῦς, θέσις ὅπου εἰσι πολλοὶ κῆποι καὶ βρύσεις. Ἴσως ὀνομαστικοίᾳ ἐκ τοῦ θροῦ τῶν ὑδάτων ἐκλήθη οὕτως.

Βρουβαλιᾶς· θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Βώλιμος ἢ *βόλυμος*· θέσις πετρώδης καὶ μολιβδόχρους παρὰ τὸν Ταφιόν. Ἴσως ἐκ τοῦ *βολύμι* ὡς κοινῶς λέγεται ὁ μόλυβδος ἢ πιθανώτερον ἐκ τοῦ *βῶλος*, = χῶμα, πέτρα.

Γ

Γεννατᾶς· εὐφορος θέσις εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Ληξουρίου. Ἡ δημόδης παραγωγὴ του εἶνε ἐκ τοῦ *γεννώ*, διὰ τὸ παραγωγικὸν καὶ εὐφορον τοῦ ἐδάφους.

Γερασιὰ καὶ σπανιωτέρ. *Κερασιὰ*, περιοχὴ ἐν Ἀνωγῇ.

Γεριὰ (τὰ)· θέσις ἐν Ἀνωγῇ, ὅπου σώζονται ἐρείπια μεγάλης καὶ πλου-

¹ Νεοελλ. Ἀνάλεκτα τομ. Β', φυλλ. Γ. Δ. Ε. Γλωσσάριον τῆς Κεφαλληνίας, ἐν λέξει Βιγγιλιζω.

σίς μονῆς ὅπου ἐκυριάρχουν ἔκπλαλοι οἱ Λοβέρδοι ἱερεῖς καὶ ἥτις κατεστράφη ἀρδην ὑπὸ τῶν καταστρεπτικῶν σεισμῶν τῆς 11 Ἰουλίου 1767. ¹ Ὁ λαὸς νομίζει ὅτι ἀνὰ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀστράφη, ἡ βροχὴ ἔσται ἀφρευκτος, δι' ὃ καὶ τὸ δημῶδες

Ἄν ἀστράφουν τὰ Γεριὰ

Δὲν εἶνε παρηγοριὰ 2

Γερακαριὰ· θέσις παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ταφιούσαν ὅπου εὐρέθησαν καὶ τινα λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἀγγεῖά τινα.

Γεράνια· δύσβατος καὶ ὑψηλὴ θέσις παρὰ τὰ Καμιναρᾶτα, προσιτὴ τῶν τινὰ τοῖς ἱεραξί (πρὸβλ. *Κορακόλιθος*, Ἀετόστασι).

Γερο-γόμεπος· Ἀκρωτήριον βραχῶδες πρὸς νότον τῆς Πάλης φοβερὸν τοῖς ναυπόροις διὰ τὸ ἀείποτε σχεδὸν θυελλῶδες τῆς ἐκεῖ θαλάσσης, ἰταλ. λέγεται *cavo-Gobbo*, ὅθεν καὶ ἐλήφθη ἡ λέξις, διὰ τὸ *κυφόν*, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ σχήματος.

Γραδοῦ· θέσις ἐν Κατεληῶ τῆς Κράνης ὅπου εὐρέθησαν τὸ 1812 λείψανα ἀρχαίου ναοῦ.

Γροῦσκα ἢ *Βροῦσπα* ἢ *Γροῦσπα*· θέσις παρὰ τὰ Χαυριᾶτα τῆς Πάλης.

Γιαλισκάρι· ὀνομασία ἀκτῆς τινος παρὰ τὰ Κηπούρια.

Γλυκοπέλονα· θέσις ἐν Ἀνωγῇ.

Γωνιά· παρὰ τὰ Χυζοῦτα διὰ τὸ γωνιῶδες τῆς θέσεως.

ΗΛ. Α. ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ.

ΕΚ ΤΩΝ ΔΩΡΙΚΩΝ

ΜΟΝΗ ΒΑΡΝΑΚΩΒΑΣ.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς τῶν πεμπληθῶν ἐκείνων βουνῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τεινόντων ἀντρείσματων τῆς σειρᾶς τῶν Βαρδουσίων ἢ ὀρέων τῆς Δωρίδος, κεῖται ἡ μικρὰ μὲν, πλὴν ἀρχαία μονὴ τῆς Βαρνάκωβας. Πέντε ὄρας μακρὰν τῆς Ναυπάκτου καὶ ἐν μιᾷ τῶν ὀρεινοτάτων τῆς Ἑλλάδος χωρῶν κειμένη ἡ γραφικωτάτη αὕτη μονὴ, πᾶν ὀλίγους ὑποδέχεται τοὺς ἐπισκεπτομένους ὑπὸ τὴν φιλόξενον αὐτῆς στέγην, καὶ τούτους οὐποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μο-

¹ Μαζαράκη. Βίοι Ἐνδόξων Κεφαλλ. ἐν βίῳ Ἀγαπίου Λοβέρδου.

² Πολλὰ θέσεις εἰσὶ τοιαῦται κατὰ τὴν ἐκ πείρας σχηματισθεῖσαν παρὰ τῷ λαῷ δοξασίαν. Οὕτως Ἀστραψὸ Καμινάρης, ἡ Ζκίτζα, ἡ Βρούσες, ἡ Κουκούλα τ' Ἀθέρος Ἐπίσης ἐδὲ γιξε (ἐδρόντησε) τὸ Κορώνι. Ἐπίσης τοιαύτη δὲ ἀρχαία καὶ ἐν κατ' Ἀγγουστον αἰ ἀκρόρειαι τοῦ Ἄγιου καλυφθῶσιν ὑπὸ νεφῶν κλ.

νης, ἀλλ' εἰς τὰ μοναστηριακά μόνον βρώματα πρὸς κόρσειν ὀδοιπορούντων στομάχων ἀποβλέποντας. Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄλλως, ἀφοῦ ὁ τρόπος τοῦ πορτοπορεῖν ἐν Ἑλλάδι, ἐστὶν ἔτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ Σατωβριάνδου ἐπὶ Τουρκοκρατίας περιγραφόμενος, καὶ καθ' ὃν μακρὰν ὥρην λίαν βραδέως διέρχονται ὑπὸ καυστικῶν ἡλίων ἐπὶ ἀχαλινώτου βραδυπορούσης ἡμιόνου; Οὐδαμοῦ σχεδὸν ἔχνος διαχαράξεως ὁδοῦ, προσκοπούσης καθ' ἕκαστον βῆμα τῆς πορείας ὑπὸ τῶν διατεμνόντων τὴν τρίβον ρύκων, καὶ οὐδεμία σχεδὸν μέριμνα περὶ τῆς πρώτης ταύτης ἀνάγκης τῆς συγκοινωνίας, ἣτις θεωρεῖται τὴν σήμερον ὡς τὸ βαθμόμετρον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατὰ τὸν ἐσχάτως πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος περιελθόντα D' Estournelle, οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι πρῶτον μὲν φροντίζουσι περὶ τῶν ἰδίων, δεύτερον δὲ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τρίτον περὶ τῆς ἐπαρχίας των καὶ τελευταῖον, ἂν μὲν καὶ καὶ, περὶ τῶν κοινῶν. Οὐδὲν ἀδικώτερον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διατίθεται ὁ διὰ τὴν συγκοινωνίαν εἰδικὸς φόρος. Τὰ ὑφ' ὄλου τοῦ ἔθνους συνεισφερόμενα ἐξοδεύονται εἰδικῶς εἰς ἓν μόνον μέρος, ὅπερ εὐτυχεῖ νὰ ἔχη ἰσχυρὸν τινα πολιτευόμενον, ἐνῶ ἕτεροι χωραὶ, ἐπίσης συνεισφέρουσαι καὶ ἐν αἷς μικρὰς τις γέφυρα θὰ ἦτο μέγα εὐεργέτημα, οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἔχουσι δικαίωμα, οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατὰ τύπους, διότι πλεῖσται καὶ μετὰ τὴν ἐνδειξὴν τῆς ἀνάγκης ἀπαιτοῦνται νὰ ἐκτελεσθῶσι διατυπώσεις. Διαδραμῶν ἐσχάτως τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου βορείου σειρᾶς ὀρέων, οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς φωλεᾶς τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, διότι τὰ τοιαῦτα ἀκίνδυνα σήμερον ἄθλα, καὶ αὐτοὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες, ὀκλαζόντες ἔμπροσθεν ἀσημάντου τινὸς ἐνεπιγράφου λίθου τῆς συνοικίας Πλάκας, ἐῶσι τοῖς ξανθοῖς τῶν Σαξόνων τέκνοις, ἀλλὰ τῶν σημερινῶν περιστάσεων ἕνεκα, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσω τὸ γραφικὸν τῆς χώρας κάλλος, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ταύτην μονήν, ἣτις ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἱστορίας τῆς, ἐστὶ κἀπὼς μνείας ἀξία. Διήλθον τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν καὶ τὸ ἱερὸν δάσος τοῦ Ποσειδῶνος τὸ κείμενον ἄνωθεν τῶν ἐρείπιων τῆς Μυωνίας (Παυσ. 10. 38. 4), ὅπερ σύγκειται ἐξ ἑλατῶν καὶ κέδρων, καὶ οὐ ἡ ὑλοτομία ἐστὶν ὁ μόνος πόρος ἐξ οὗ οἱ πτωχοὶ ἀπόγονοι τῶν Ὀζολῶν ἔχουσι τὴν παρηγορίαν. Ἐνταῦθα βεβαίως ὁ Θεὸς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐφήρμοσε τὸ «ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου», διότι εἶδον τοὺς ὑλοτόμους κατοίκους τοῦ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς Μυωνίας χωρίου ἁγία *Εὐθυμία*, καὶ ἀπογόνους τῶν Ὀζολῶν, ἐν τῇ κατέρχασθαι τὰς δυσβάτους κλιτύας τῶν πετρῶδων ὀρέων φέροντας ἢ σύροντας μέγιστα ξύλα, σανίδας δὲ καμιζομένας ὑπὸ γυναικῶν ἢ ὄνων. Οὐδαμοῦ ἀγροί, οὐδαμοῦ γεωργία, ἀλλ' ἀέναντος ὑλοτομίας καὶ βαρεῖα μεταφορὰ. Βεβαίως οἱ Ὀζόλοι οὗτοι δύνανται ὑπερηφάνως νὰ εἴπωσι μετὰ τῶν Ἰσπανῶν μεταλλουργῶν «*Misère, tu as tué mon père, mais à présent je te tiens*». Ὅποια ἡ θέσις τῶν γυναικῶν τούτων! Ἡ ἀέ-

ναος ἐργασία καὶ ὁ τρόπος τοῦ φέρειν βαρέα φορτία στρωτήρων ἢ σανίδων ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ἐν δυσβάτοις τόποις, ἀναπτύσσει τοὺς πόδας καὶ τοὺς ὤμους, καὶ κωλύουσι παντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θελκτικοῦ γυναικεῖου στήθους, ὑφ' ὃ πάλλεις ἢ εὐαίσθητος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν γένει καταστρέφουσι τὸ ἀρμονικὸν καὶ στρογγύλον τῶν μελῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου τὸ φύλον ἐκλήθη ὠραῖον, ἐμπνεῦσαν εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν ὑπερτάτην καλλονὴν τῆς καλλιμόρφου θεαίνης. Τὴν πρώτην νεότητα ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὸ γῆρας, τῆς πρώτης βλαστήσεως ἔπεται ἀμέσως ὁ μαρασμός. Κατῆλθον ἐντεῦθεν, πολλὰ ἄναντα, πᾶραντα καὶ κάταντα διελθῶν, πρὸς τὸν ποταμὸν Μόρνον, οὗ αἱ ὄχθαι εἰσι κατάφυτοι ὑπὸ δρυῶν καὶ κέδρων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπὶ πετρώδους λόφου ἐπεσεκέβη τὰ γραφικὰ ἐρείπια ἐτέρας πόλεως τῶν Ὀζολῶν, τῆς τῶν Ὑαίων, στεφόμενα ὑπὸ τῶν λειψάνων τοῦ πύργου μεσαιωνικοῦ τινος δυνάστου, καὶ μετὰ κοπιώδη ἄνοδον ἀφικόμεν ἐἰς τὴν γραφικωτάτην θέσιν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς.

Ὅποιος ἀξιοθαύμαστος ὀρίζων, ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν καταφύτων ἐκείνων ὀρέων, μεστῶν μεγαλοπρεπῶν δρυῶν καὶ κέδρων, καὶ εἰς τὸ βάθος κατ' ἀντίθεσιν ὑπὸ τῶν γυμνῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων τῆς χώρας τῶν Κραββάρων. Μόνος δὲ ὁ ἰδῶν τὰς ἀγόνους ἐκείνας ῥάχεις δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἐπαιτικὸν ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων, ὧν ἕκαστου ἡ περιουσία μετρεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ καλύβῃ του κρεμαμένων βακτηριῶν, ἕκαστης ἀντιπροσωπεύσεως μακρὰν ἐπαιτικὴν εἰς διαφόρους πόλεις ἐκδρομῆν. Τί δύναται νὰ ἐλπίσῃ τις παρὰ τῶν κατοίκων χώρας ἐκτεινομένης ἐν κεκαυμέναις φάραγγιν ἔνθα οὐδεμία ὑπάρχει βλάστησις, οὐδαμοῦ ἀρκοῦσα σκιά ὅπως φιλοξενήσῃ μικρὸν τι πτηνόν, ἔνθα αἱ πηγαὶ ἀπεξηράνθησαν, καὶ ἔνθα βασιλεύει θανάσιμος σιγὴ μόλις διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ κρωγμοῦ σαρκοβόρου τινὸς ὀρέου ἰπταμένου περὶ σεσηπὸς τι πτώμα! Πόσον δικαίως οἱ Ἕλληνες ἐπρέσβευον ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατήγοντο ἐκ τῶν δένδρων, ἀλλ' οἱ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν δασῶν, ἔνθα μόνον διακίνοισιν οἱ ζῆροι καὶ ἡμίκαυστοι κορμοί, λίαν ἐπιζημιῶς δι' ἑαυτοὺς παριστῶσι τοὺς προγόνους των.

Ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπικαλουμένης Βαρνάκωβας ἡ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Βερνικόβου ἢ Βερνικό, στέφει τὴν κορυφὴν λόφου ὑπερκειμένου τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 800 μέτρα καὶ καταφύτου ὑπὸ δρυῶν περιβάλλεται δὲ ὑπὸ κεκλιμένων ἀμπελώνων, ὧν ὁ ὠραῖος καὶ ἀφθονος οἶνος ἐνισχύει τοὺς πατέρας εἰς τὸ ἐπίμοχθον τῆς μετανοίας των στάδιον. Ἀποτελεῖται δὲ σήμερον, ὡς πᾶσαι αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τετραπλεύρου περιβόλου, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουσι τὰ κελιά, ὧν προέχει σκεπαστὸς συνεχῆ; ἐξώστης στηριζόμενος ἐπὶ ἀξέστων δρυῖνων δοκῶν, ἐστεγασμένος διὰ πλακῶν ἐκ τοῦ πέριξ σχιστολίθου πετρώματος ἐξαγομένων. Ἐν μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου τούτου περιβόλου, εἰς τὰς γωνίας τοῦ ὁποῖου εὐρίσκονται θολωταὶ εἰσοδοὶ, κεῖται ὁ ναός, εὐμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἐκ λελαξευμένου

λευκοῦ τιτανολίθου, μετὰ διόβου στέγης καὶ μικροῦ ἐν μέσῳ προέχοντος πυργίσκου θολωτοῦ. Ἀνηγέρθη δ' οὗτος τελευταῖον ἐν ἔτει 1831 ἐπὶ τῶν θεμελιῶν ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἀνατιναχθέντος διὰ πυρίτιδος ὑπὸ τοῦ Κλουταχῆ κατὰ τὸν Ἀγῶνα, μετὰ τὴν γενναίαν ἐξοδὸν τῶν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸν Σκαλτζᾶν καὶ Σαφάκην πολιορκηθέντων Ἑλλήνων. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ διαφόρων πλακῶν γεγλυμμένων καὶ μεμουσειωμένων. Ἐν τινι τούτων παρίσταται ἀτελῶς διὰ μωσαϊκοῦ λέων ἢ παρεμφερές τι θηρίον μετὰ φοβερῶν ὀνύχων, ἐν πολλοῖς δὲ φαίνονται νεώτεραι ἐπισκευαὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ ὅλον διακειμέναι. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, οὐσαν ὅλως νέαν, οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει. Ἐν δὲ τῷ ναῷ μοι ἐπεδείχθη παλαιὸς ξυλόγλυπτος σταυρὸς ἐν ᾧ παρίστανται διὰ λεπτοτάτης ἐργασίας διάφοροι τῆς ἱερᾶς ἱστορίας πράξεις, εἶναι δὲ διακεκοσμημένος διὰ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ διαφόρων πολυχρῶν πολυτίμων λίθων, τὸ δὲ περιεργότατον διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ πολυχρῶν σμάλτου. Ἐσθήρικται δ' οὗτος ἐπὶ ἀργυρᾶς κωνικῆς συρματοπλέκτου βάσεως λεπτότατα ἐξεργασμένης, διακεκοσμημένης δὲ, ὡς ἅπας ὁ σταυρὸς, διὰ πολυχρῶν πολυτίμων λίθων. Λέγουσι δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες, κατὰ τὰς εἰωθυίας ὑπερβολὰς, ἐκτιμηθέντα ἀντὶ 25 χιλιάδων φράγκων. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιότης του ἐστὶ προφανής, ἀλλ' εἶναι ἄρα δώρημα αὐτοκράτορος τινος, ἢ κατὰ παρωχημένην τινὰ ἐποχὴν προσφορὰ τῆς ἀγίας Ῥωσσίας ὅπως προσοικειωθῆ τοὺς Χριστιανούς συνωδᾶ τῇ διαθήκῃ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἢ μᾶλλον τῷ ἀμετατρέπτῳ αὐτῆς πολιτικῷ προγράμματι; Ἐν τῇ τερπνοτάτῃ πλὴν μεμονωμένῃ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐρήμῳ ταύτῃ θέσει, ἐκτελοῦσι τὴν μετάνοιαν τῶν 8 ἕως 10 πατέρες, ὧν τὴν μονότονον ὑπαρξίν ἀναζωπυρεῖ τὸ ἀδιάλλακτον ἐκεῖνο ἀδελφικὸν πρὸς ἀλλήλους μῖσος, ὅπερ ἀναπτύσσεται ἐνίοτε μεταξὺ συγγενῶν, συχναῖς μεταξὺ συναδέλφων, πάντοτε μεταξὺ καλογήρων. Τὸν ἡγούμενον κ. Νικηφόρον, ἄνδρα μεσήλικα καὶ ἀκμαῖον, ὅστις ἐθεώρησεν ἐπάναγκες ν' ἀφιερῶσιν τὸ ὑπόλοιπον ἡμίση τοῦ βίου του πρὸς ἐξάγνισιν ἕως ἀμαρτιῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος, ἀρτίως δὲ χειροτονηθέντα, εὖρον ἀκρούσης παιδείας κάτοχον καὶ περιποιητικώτατον, δι' ὃ μυρίας ἀφείλω αὐτῷ χάριτας.

Ἐκ τῶν κέριξ καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν φαινομένων συντριμμάτων μαρμαρῶν καὶ τεμαχίων στηλῶν πρασίνου Τηνίου πορφυρίτου λίθου, καθὼς καὶ τῶν σωζομένων προφανῶς Βυζαντιακῶν μωσαϊκῶν τοῦ ἐδάφους, ἐξάγεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη οὐ μόνον πλεῖστα ἔτη ὑπάρξεως μετρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄξια λόγου ἄλλοτε θά ἦτο, ὡς κατέδειξεν ἡ ἀκροθιγῆς μόνον ἐξέτασις τῆς ἱστορίας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκαταστάσεως. Καὶ ἄνωθεν μὲν τῆς θύρας τοῦ σημερινοῦ ναοῦ ὑπάρχει μαρμαρίνη πλάξ, λείψανον τοῦ πάλαι ναοῦ, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Δεδόμηται τῇ τοῦ θεοῦ συνεργείᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κ. Ἀρσενίου, ἐπὶ Κοσμά τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἔτος 5996' (6585 ἀπὸ κτίσεως κόσμου=1077 μ.Χ.).» Ἐπονται δὲ μετὰ ταῦτα «Ὁ δὲ δεῦτερος ναὸς διὰ τοῦ Ἰωάννου βασιλεύον-

τος κύρ Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου. Ἔτος 5996' (6655 ἀπὸ κτίσεως κόσμου=1147 μ.Χ.).» Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ μονὴ μετρεῖ 800 ἔτων ὑπαρξίν· ἀλλ' ἡ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἔρυνα, πλεῖστον ἔτι φῶς ἐπέχεεν ἐπὶ τῆς ἐνδιαφερούσης καθισταμένης ἱστορίας αὐτῆς.

Ἡ μικρὰ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, ἐλάχιστον χῶρον ἐν τινι ἀποθήκῃ κατέχουσα, σπανίως ἀνοίγεται. Σύγκειται δ' ἐκ τινων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὅλως νέων, ἐν οἷς ὅμως ἔλλειπει ἡ πλήρης σειρὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἔλλειψις οὐδὲ ὅλως γίνεται ἐπασισητῆ, διότι χρῆσις μόνον γίνεται τῶν ἐν τοῖς ἀναλογίαις τοῦ ναοῦ κειμένων ἐκδόσεων τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ἐργαστηρίου ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅπερ κατακλύζει τοιούτων τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν, καὶ ἄτινα διὰ τὸν ἀρχαιότροπον δίχρουν τύπον των, τὸν ἰδιάζοντα χάρτην, τὰ ἀκατέργαστα ξυλογραφήματά των, ἀντικείμενα εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, θεωροῦνται ὡς μόνον μετέχοντα τῆς ἀπαιτουμένης ἀγιότητος ἢ εὐαναγνωσίας. Τὰ δὲ χειρόγραφα πληροῦσι μικρὸν σάκκον, ἐνθα εὖρηνται ἐνετικὰ καὶ τουρκικὰ ἔγγραφα καὶ τινὰ βυζαντιὰ χρυσόβουλλα. Πάντα σχεδὸν ἀναφέρονται εἰς προνόμια ἢ κτήσεις τῆς μονῆς. Ἐν ὅμως τούτων, τὸ καὶ περιεργότερον, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνδέεται δὲ τοῦτο πρὸς φύλλον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἰταλικὴ αὐτοῦ μετάφρασις, φέρουσα ἐπιγραφὴν μὲν Coria, χρονολογίαν δὲ 1695. Κατὰ τοῦτο ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐκ βῆθρων καὶ ἐξωγραφῆθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Δούκα, πατριαρχεύοντος τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κύρ Γερμανοῦ καὶ ἐπὶ ἡγουμένου τοῦ ὁσιωτάτου κ. Τιμοθέου. Ὁ δὲ ἔσωθεν νάθηξ ἀνηγέρθη ἐκ βῆθρων καὶ ἐξωγραφῆθη ἐπὶ Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως τοῦ Πορφυρογεννήτου κλ. Κατωτέρω δὲ τὸ ἔγγραφο ἀναφέρει ὅτι ὁ ἔσωθεν ναὸς, οὐτινος φαίνονται ἔτι τὰ εἰσπίπια τῶν θεμελιῶν, συγχωνευθέντα ἅπαντα σήμερον εἰς τὸν μόνον ὑπάρχοντα μετὰ τοῦ ἀγίου θυσιαστηρίου, ἀνηγέρθη ἐκ βῆθρων καὶ ἐξωγραφῆθη παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κύρ Ἐρασμίου, βασιλεύοντος τοῦ κύρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Νικολάου τοῦ ὁσιωτάτου πατριάρχου. Καὶ ταῦτα μὲν σύμφωνα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παλαιοῦ τούτου ἐγγράφου, μετὰ τῆς ἰταλικῆς αὐτοῦ μεταφράσεως ἐστὶ τὸ μᾶλλον ἀξιοπεριέργον ἔχον αὐτολεξεῖ ὡς ἐξῆς· «Ἐβασίλευσεν ὁ κύρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς χρόνους τριάκοντα ἑπτὰ, ὁσῶς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος. Κεῖται δὲ ἐν λάρναι εἰς εἰσερχομένου ἐν τῷ ναῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ Βερνικό. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἰωάννης ὁ Ἀντριάσιος ἔτη 24, καὶ μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε κύρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογέννητος. Κεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ἐν λάρναι τῆς αὐτοῦ μονῆς Βερνικό εἰς εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν δεξιὰ, ἀντικρυ τοῦ κύρ Ἀλεξίου, ὡς καὶ αὐτὸς κύρ Μανουὴλ κρατήσας τῆς βασιλείας ἔτη 38». Ἀναγνοὺς ταῦτα, παρετήρησα μετὰ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς δεξιὰ καὶ ἀριστε-

ρὰ, συμπιπτούσας πρὸς τὰς περιγραφόμενας θέσεις ὑπὸ τοὺς θόλους τοὺς ἐνοῦν-
 τας τὰς δευτέρας καὶ τρίτας στήλας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῷ εἰσερχομένῳ, εὐμε-
 γέθεις μαρμαρίνας πλάκας φερούσας ὅπας δι' ὧν προφανῶς προσηρμόζοντο ἄλλα
 μάρμαρα σχηματίζοντα ἐπιτάφια μνημεῖα. Τῇ δὲ προθύμῳ τοῦ ἡγουμένου
 καὶ τῶν πατέρων βοηθεία ἀνασηκώσας διὰ μοχλοῦ τὰς πλάκας ταύτας, εἶδον
 κἄτωθεν καλῶς κατεργασμένους καὶ κεχρισμένους τάφους, πλὴν ὅλως κενούς.
 Εἰσὶ δὲ οὗτοι προφανῶς οἱ μνημονευθέντες τάφοι, οἵτινες ἀνοιχθέντες ποτὲ
 ἐσυλήθησαν, ἀφαιρηθειῶν τῶν λαρνάκων. Ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων τού-
 των ὅστις ἐβασίλευσε «χρόνους τριάκοντα ἑφτά» οὗτινος ὁ τάφος ἐστὶν ὁ ἀρι-
 στερὰ τῷ εἰσερχομένῳ κείμενος, ἐστὶν ὁ νεανίας ὅστις νικηφόρος ἀπεδείχθη
 στρατηγὸς εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἀξίας του κατέλαβε τὸν
 θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην. Ἐβασί-
 λευσε δὲ οὗτος πράγματι ἔτη 37, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1081 — 1118, ἀναδειχθεὶς
 εἰς τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων καὶ πρὸ πάν-
 των τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαβάσεως τῶν σταυροφόρων, ὧν οἱ ἡγεμό-
 νες προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον ὡς ἀνώτερον. Πῶς ὅμως οὗτος μετωνομάσθη
 Ἀκάμιος καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα ἀποδοκίμει δισεξήγητον, διότι κατὰ τὴν ἱστο-
 ρίαν¹, οὗτος ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφελὲς τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν υἱόν
 του Ἰωάννην, δι' ὃ δυσαρεστηθεῖσα ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἔδραμε παρὰ τὴν
 ἐπιθανάτιον κλίνην καὶ ἀνεφώνησεν· «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίαις μεθοδίαις
 ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύ-
 τως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτῶτως ἔχεις οἷς καὶ πρῶην προσέκεισο».
 Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα προσέφερον οὗτος εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ,
 ἀνεγερθέντος κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του (1085),
 δι' ὃ καὶ ὡς ἐπληροφόρηθη παρὰ τῶν πατέρων, ὡς κτήτωρ ἀπ' αἰῶνων
 μνημονεύεται πάντοτε, ταφεὶς δὲ μετὰ θάνατον ἐνταῦθα, μεταφερθέντος τοῦ
 λειψάνου του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πολλάκις εἰθίζετο κατὰ τοὺς χρό-
 νους ἐκείνους, μνημονεύεται ἔτι καὶ νῦν τακτικῶς ὡς κτήτωρ τῆς μονῆς.
 Τοῦτου ὁ υἱὸς Ἰωάννης, ὃν τὸ μνημονευθὲν ἔγγραφον ἐπονομάζει Ἀντριάσιον,
 βασιλεύσας ἔτη 24, ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸς ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ ὁ
 ἐπικληθεὶς Καλοῖωάνης, βασιλεύσας πράγματι 24 ἔτη, 1118—1143. Οὗ-
 τος δὲν φαίνεται ὅτι ἐτάφη ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπεβίωσε παρὰ
 τὸ ὄρος Ταῦρον, ἀναδείξας ὡς διάδοχον τὸν διακρινόμενον ἐπ' ἀνδρείᾳ νεώ-
 τερον υἱόν του Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ οὗτος ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ἔγγραφῳ ἀναφε-
 ρόμενος κύρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις τέθαπται ἐν τῷ δεξιόθεν τῷ
 εἰσερχομένῳ εἰς τὸν ναὸν τάφῳ, ὃν ἀνοίξας εὗρον βαθύτατον, καλῶς κε-
 χρισμένον πλὴν κενόν. Ἐβασίλευσε δὲ πράγματι 38 ἔτη, 1143—1180, ἀπο-
 θανὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 1180 καὶ ταφείς, ὡς δείκνυται ἀντικρὺ τοῦ πάπ-
 που αὐτοῦ κύρ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν ταύτῃ μονῇ καὶ ἐπὶ

¹ Παπαρηγόπουλοῦ Ἱστορία ἑλλ. ἔθνους. Δ' 553.

τῶν γραφικῶν ὁρέων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος κεῖνται οἱ τάφοι δύο τῶν με-
 γαλειτέρων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἰδίως ὁ Μανουὴλ θεωρεῖται καὶ εἰς
 τῶν ἀνδρειότερων καὶ γενναιοτέρων στρατηλατῶν τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνι-
 σμοῦ. Ἡ ῥώμη του λέγεται τοιαύτη ὥστε ὁ ἀνδρειότατος τῶν Εὐρωπαίων ἱπ-
 ποτῶν, ὁ ἡγεμὼν Ῥαιμουῦδος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρακλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμη
 χρῆσιν τοῦ δόρατος καὶ τῆς ἀπίδος τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Κατέβλαλέ
 ποτε ἔφιππος ὦν συνάμα καὶ διὰ μιᾶς τοὺς δύο ῥωμαλεωτάτους τῆς Ἰτα-
 λίας ἱπποτάς. Μετὰ δύο δὲ ποτε συντρόφων προσβαλὼν δεκαοκτὼ Τούρκους,
 ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, προσβληθεὶς δ' ἀκολούθως ὑπὸ πεντακοσίων καὶ
 περικυκλωθεὶς, διέσχισεν αὐτοὺς καὶ ἐσώθη ἀθλασθῆς. Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ἐφό-
 νευσέ ποτε ἰδίᾳ χειρὶ τεσσαράκοντα ἐχθροὺς, καὶ ἐπικνῆσθη ἔφιππος σύρων
 ἀνηρτημένους ἐκ τοῦ ἐφιππίου του τέσσαρας αἰχμαλώτους, μυρία δ' ὅσα τοι-
 αῦτα φέρει περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἦτο δὲ καὶ μεγαλεπήβολος οὐχ ἦττον ἢ
 ἀνδρεῖος, καθότι συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ ἀνακτῆσθαι τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀνα-
 λάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥώμης στέμμα. Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ οὐ κεῖται ὁ
 τάφος ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μονῇ τῶν δωρικῶν ὁρέων.

Κατὰ τινα προφητεῖαν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὅποταν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν Ἑλ-
 λάδι οἱ τάφοι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων οἱ Τοῦρκοι θέλουσι διαχθῆ εἰς
 τὴν κόκκινην μιλίαν. Ἀλλ' ὑπῆρξαν τόσοι αὐτοκράτορες, καὶ ἐπομένως τό-
 σοι τάφοι!

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἄξιον μνείας ἐστὶν ἕτερον ἑλληνιστὶ συντεταγ-
 μένον, ἐκδεδομένον δ' ἐν Ναυπλίῳ καὶ φέρον χρονολογίαν 10 10βρίου 1696.
 Ἔστι δὲ τοῦτο διαταγὴ τοῦ Καπιτὰν Γκενεράλη τῆς ἐκλαμπροτάτης ἐνετι-
 κῆς δημοκρατίας Ἀλεξάνδρου Μολίνου, οὗ φέρει ἰταλιστὶ τὴν μεγαλόσχη-
 μον ὑπογραφὴν, καὶ δι' οὗ διατάσσεται ἡ ἀναγνώρισις προνομίων καὶ παρα-
 χώρησις παλαιοῦ ὑδρομύλου μετὰ γαιῶν τινῶν εἰς τὴν μονὴν, ἕνεκα τῶν
 καταστροφῶν καὶ ζημιῶν ἃς ὑπέστη παρὰ τῶν ἐπιδραμόντων ὑπὸ τινα Δει-
 ρέκμπεην Τούρκων. Ἔστι δὲ τοῦτο περίεργον ὡς ἐνδειξίς οὐχὶ τῆς φιλολογι-
 κῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπισήμου γλώσσης.
 Ἄν καὶ ἐξεδόθη παρ' ἐνετικῆς ἀρχῆς, ἐν μὲν τῇ γραφῇ οὐδὲως ἀπαντῶν-
 ται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐκεῖναι ἐπιτομύσεις καὶ συγχωνεύσεις γραμμάτων, ἢ
 δὲ γλῶσσα μᾶλλον ὁμοιάζει τῇ καθωμιλημένῃ ἐστερημένῃ βαρβαρισμοῦ καὶ
 διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων.

Περαιτέρως ἱστορικὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς μονῆς ταύτης δὲν ἠδυνήθη νὰ κά-
 μω ἔστωσαν ὅμως βέβαιοι οἱ εὐγενῶς εἰς τὰς τῶν μέσων αἰῶνων μελέτας
 ἐπιδοθέντες ἐσχάτως ὀλίγοι, ὅτι εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει
 τι ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ ἐρεύνης των, καὶ ὅτι οἱ εὐγενεῖς αὐτῶν ἀγῶνες
 ἀποδύονται ἐξ ἴσου τῷ Ἑλληνισμῷ χρήσιμοι πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαιοδιφῶν,
 οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρίσκουσι τὴν ὁδὸν κεχαραγμένην παρὰ ξένων
 σοφῶν.

Διαμείνας ὅσον ἡδυνάμην ἐν τῇ τερπνοτάτῃ ταύτῃ μονῇ καὶ περιεργασθεὶς τὰς πέριξ καταφύτους κορυφὰς πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν γραφικωτέρων τῆς φύσεως πανοραμμάτων, ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ φίλος ἡγούμενος καὶ δύο τῶν πατέρων ἠθέλησαν εὐγενῶς φερόμενοι νὰ μὲ συνοδεύσωσι μέχρι τινός. Ἐπέβησαν λοιπὸν καὶ οὗτοι μικρῶν κατεσκληκυῖων ἡμιόνων τῆς μονῆς, ἐξ ἐκείνων ἃς οἱ τὰ τῆς πολιτείας διέποντες ἐνόμιζον ὅτι ἡδύναντο νὰ λάβωσιν ἐν πάσῃ στιγμή διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ὄνειρευθέντες τὰς μονὰς ὡς ἡμιονοφορβεῖα. Βεβαίως δ' ἦσαν ἐξ ἐκείνων ἃς ὠνειρεύθη ὁ Φαραῶ, ἂν μετὰ τοὺς στάχους καὶ τὰς ἀγελάδας ὠνειρεύθη καὶ ἡμιόνους, δι' ὃ καὶ ἐπεστράφησαν κατὰ μέγα μέρος μετὰ τινα χρόνον ἀπὸ τῆς παραλάβῃς των, μὴ δυνάμενοι ἴσως νὰ μασήσωσι κριθὴν ὡς οὖσαι εἰθισμένοι εἰς τὴν ἐπὶ κλιτύων βοσκὴν. Μετ' ἀπότομον ἀθροισμὸν μιᾶς ὥρας κατήλθομεν εἰς τὸν δῆμον Οἰνεῶνος, διελθόντες κάτωθεν λόφου ἐστεμμένου δι' ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἴσως ὁμωνύμου ἑλληνίδος πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῇ θῆξ ἀνδρῶν τινῶν ἑλληνικὴν φερόντων ἐνδυμασίαν ὁ ἡγούμενος, στραφείς πρὸς με καὶ δεικνύων ἕνα τῶν παρισταμένων καὶ χαιρετισάντων ἡμᾶς, εἶπεν ὑπομειδῶν «ὁ κύριος δήμαρχος Οἰνεῶνος». Μετὰ δὲ τὴν σύστασιν ταύτην ἐγὼ μὲν ἀποχαιρετίσας τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς πατέρας, ἠκολούθησα μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου δημάρχου Οἰνεῶνος τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου τοῦ Κλήμα, οἱ δὲ καλόγηροι ἤρξαντο ἀναβαίνοντες τὴν ἀπότομον πρὸς τὴν μονὴν των ὁδόν, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ πρώτη τῆς πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάσεως βαθμῆς.

N. I. ΣΟΛΩΜΟΣ, λοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΝ ΡΩΜΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ *

Β'

Ἡ κυρία τῆς Ῥώμης ἀγορὰ, forum romanum, ἦτο προμνήκης χώρος ἐκτεταμένος μεταξὺ τῶν λόφων Καπετωλίνου καὶ Παλατίνου¹. Εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην κοιλάδα ἤδη ἀπὸ Ῥωμύλου, καθ' ἃ διδάσκει ἡμᾶς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, συνήρχετο ὁ δῆμος εἰς ἐκκλησίαν, ἐδίκαζον οἱ ἄρχοντες, ὑπῆρχον οἱ ἔμβολοι (rostra), ἐγίνοντο αἱ μονομαχίαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐπράτ-

* * Ἴδε σελ. 458.

¹ Ἐπεθυμοῦμεν νὰ παραπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς ἑλληνικὸν βιβλίον περιέχον σχέδιον τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἀλλὰ δυστυχῶς ἄλλο τοιοῦτο βιβλίον ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν εἰδεύομεν παρὰ τὴν μακρὰν τοῦ Κόππου περὶ τῶν πολιτικῶν τῶν Ῥωμαίων πραγμασίαν, ἣν πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐξελλήνισεν ὁ καθηγητὴς κ. Α. Σπαθάκης — τόση εἶνε ἡ σπάνις παρ' ἡμῖν τοιούτων βιβλίων! Εἰς ἕνα βιβλίον εὐρίσκονται ἄπειρα τοιαῦτα τῆς Ῥώμης σχεδιογραφήματα. Ἰδιαίτερον τοῦ φόρου σχεδίου καὶ εἰκόνας ἃς ἴδῃ ὁ βουλούμενος ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Guhl καὶ Koner.

τοντο. Κυρίως δὲ ἐκ τοῦ ὄλου τῆς ἀγορᾶς ἐν μέρος, τὸ πρὸς ἀνατολάς, ἦτο ἀφωρισμένον εἰς τὰς τοῦ δήμου ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο καὶ Κομίτιον, Κομίρε γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ συνελθεῖν καλοῦσιν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, τὸ δὲ ἄλλο, τὸ μεῖζον καὶ πρὸς δυσμὰς, ἦτο ἡ κυρία ἀγορὰ. Ὑπὸ τῶν τελευταίων βασιλείων τῆς Ῥώμης πολυτρόπως ἐκοσμήθη ἡ ἀγορὰ, ἥτις μέχρι Ταρκύνιου τοῦ πρεσβυτέρου ἦν τόπος ἐλώδης. Ὁ Ταρκύνιος κατεσκεύασε τὴν περίφημον ἐκείνην ὑπόνομον, ἥτις καλεῖται cloaca maxima καὶ περιέβαλε τὸν χώρον διὰ παντοειδῶν ἐργαστηρίων ἔπειτα ὠκοδομήθησαν στοαί, ἐργαστήρια καὶ οἰκοδομήματα ἄλλα παντοῖα. Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἱστορικώτατος οὗτος χώρος, περὶ οὗ μὴ δυνάμενοι τώρα πλείοτερα περιγραφικῶς νὰ εἴπωμεν, σπεύδομεν ὀδηγὸν ἔχοντες τὸν K. G. Boissier νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν ἐπ' ἐσχάτων γενομένων ἐν αὐτῷ ἀποκαλύψεων.

Πραγματευόμενος ὁ κ. Boissier τὰ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων τούτων καὶ τῶν ἀνασκαφῶν ἃς ἐνήργησεν ὁ κ. Ρόζας, ἔχει ὑπ' ὄψιν βιβλίον πολλοῦ λόγου ἄξιον τοῦ κ. Ferd. Dutert¹. Τὸ πόνημα τοῦ κ. Dutert εἶνε ὄντως ἀξιόπιστον καὶ πιστεύομεν ὅτι δὲν ἀπατώμεθα συσταινόντες καὶ ἡμεῖς τὴν ἀνέγνωσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν καταγινομένους — εἴ τις καταγίνεται — περὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ ἀγορὰ τῆς Ῥώμης, τὸ ἀφανέστατον τὰ νῦν campo vaccino, ταχέως καὶ πρῶτως λίαν προσείκασε τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολογούντων, ὡς ἦτο φυσικόν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Τάτιος, ἀποκατασταθέντες ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου καὶ τοῦ Καιλίου, ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ Καπετωλίνου καὶ τοῦ Κυρινίου ἀπεφάσισαν νὰ ἐνώσωσιν εἰς ἕνα δῆμον τοὺς ὑπ' αὐτοὺς λαοὺς μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἐσχάτων τοῦ κράτους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἢ ὑγρὰ καὶ νοσοποιὸς ἐκείνη κοιλάς δὲν ἔπαυεν οὖσα τὸ κέντρον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κοσμοκράτορος δήμου. Ἐπολλαπλασιάσθησαν ἔπειτα σὺν τῷ προϊόντι χρόνῳ αἱ ἀγοραὶ καὶ δὴ ἔσχουμεν ἀγορὰν βοῶν, λαχάνων, ἰχθύων (forum boarium, olitorium, piscatorium) καὶ μὴν καὶ λιγνευμάτων ἀγορὰν (forum cupedinis), ἀλλ' ἡ παλαιὰ, ἡ μεγάλη, ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀγορὰ πάντοτε ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῶν αυτοκρατόρων ἔχασε τὴν τιμητικὴν τῆς θέσιν. Ἐπέζησε καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βισιγόθων καὶ τῶν Βανδάλων, ἐπεσκευάσθη χειρὶ τοῦ Θεοδορίου καὶ διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ζ' αἰῶνος. Ἐκτοτε ἡ ἀγορὰ ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ.

Αἱ ἐσωτερικαὶ τῆς Ῥώμης ταραχαὶ καὶ οἱ πόλεμοι οἱ ἐξωτερικοὶ συνεσώρευον καθ' ἐκάστην ἐρείπια ἐπὶ ἐρείπιων, τὰ δὲ συντρίμματα τῶν αἰώνων κατέχωσαν τὸ ἔδαφος εἰς δέκα μέτρων βάθος. Τῷ δὲ 1536 ὅτε Κάρολος ὁ Ε'

¹ Le forum romain, par F. Dutert, architecte κλ. Paris, chez A. Levy. Τοῦ καλλίστου ἄλλως τούτου βιβλίου κατηγορεῖ ὁ κ. Boissier (Revue des deux mondes τῆς 15 Ἀπριλίου 1877) ἀνακριθεῖάν τινα περὶ τὰ κύρια ὀνόματα. Οὕτω λ. χ. ὀνομάζεται ἐν αὐτῷ ὁ Λεπίδος Lepidius κλ. Δυσπρόν τοῦτο ἐν τοιοῦτῳ βιβλίῳ, ἀλλὰ καὶ παρηγορητικὸν κάπως δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. . . .

διήρχετο διά τῆς Ῥώμης ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Τύνιδος, ὅπου εἶχε κατασυν-
 τρήσει τοὺς ἀπίστους, ἠθέλησεν ὁ Πάππας νὰ παρασκευάσῃ οἰκονομίαν διὰ τῆς Ῥω-
 μαϊκῆς ἀγορᾶς τῷ ἐκδικητῇ τῆς χριστιανωσύνης, ἵνα δυναθῇ οὗτος νὰ διαβῇ
 ὑπὸ τὰς ἀψίδας τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Σεβήρου. «Κατεκρη-
 μνήθησαν τότε, λέγει αὐτόπτης μάρτυς, ὁ Rabelais, διακόσια καὶ πλέον
 οἰκίαι καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐκκλησίαι καὶ τὸ ἔδαφος ἐκαθαρίσθη». Ἐκτοτε
 ὁ χῶρος ἰσοπεδώθη καὶ ὁ campo vaccino ἐγένετο οἶος ἦν μέχρι τῶν ἀρχῶν
 τοῦ παρόντος αἰῶνος, πλατεῖα δὴλα δὴ κεκονισμένη καὶ περιζωσμένη ὑπὸ
 ἀτέχνων ἐκκλησιῶν, περὶ τὴν ὁποίαν ἐξήρχοντο ποὺ καὶ ποὺ κατὰ τὸ ἡμισυ
 ἐκ τοῦ ἔδαφους κίονες μονήρεις· χῶρος μελαγχολικὸς καὶ ἔρημος εἴπερ τις
 καὶ ἄλλος, καὶ ἀληθῶς δηλῶν τίνι τρόπῳ παρέρχεται τοῦ κόσμου τούτου ἡ
 δόξα καὶ πῶς ἀναβοκαταβαίρουσιν τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα! Τοιοῦτον ἐξω-
 γράφισαν τὸ περικλεῖς φῶρον ὁ Πουσίνοσ καὶ ὁ Κλαύδιος Λορρανόσ ἐν ταῖς
 τοπιογραφίαις αὐτῶν, ὧν ἡ μὲν τοῦ Πουσίνοσ ἀνάκειται ἐν τῇ πινακοθήκῃ
 Doria, ἡ δὲ τοῦ Λορρανοῦ ἐν τῇ τοῦ Λούβρου.

Καὶ ὅμως οὐδέμία ἀνασκαφῆ, οὐδέμία ἐργασία μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς πα-
 ρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐν Ῥώμῃ κατοχῆς. Ἄλλὰ καὶ
 τότε ἐλαχίστου λόγου ἀξία ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα, καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν
 ἀπῆλαυσεν ἄλλο παρὰ μόνον διαπληκτισμοὺς τῶν ἀρχαιολόγων, ἄλλων ἄλλα
 δογματιζόντων μόλις ἢ παραμικρὰ ἀποκάλυψις ἐγένετο. Εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς
 χρόνους ἀπέκειτο καὶ αὕτη ἡ τιμὴ, τοῦ νὰ διευκρινηθῇ δηλὸν ὅτι καλῶς
 καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα. Νῦν χάρις εἰς τὰς ἐργασίας, ἃς μάλα ἐπιτυχῶς διηύ-
 θυνεν ὁ κ. Ρόζας καὶ ὅχι ἄνευ μεγίστων μόχθων, διότι ἀνάγκη ἐγένετο νὰ
 ἀρθῶσιν ἐκεῖθεν 120,000 κυβικῶν μέτρων χώματος, ὠρίσθη δυνατόν εἰπεῖν
 ἀκριβέστατα ἡ τοπογραφία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς.

Ἴδωμεν νῦν ἐν λεπτομερεῖα τὰ πράγματα. Αἱ σκαφαὶ ἤρχισαν ἀπὸ τῆς
 καλουμένης Ἰουλικῆς βασιλικῆς (basilica Iulia), ἣν ᾠκοδόμησαν ὁ Καῖσαρ καὶ
 ὁ Αὐγούστος. Τὴν βασιλικὴν ταύτην εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ Καγίνας, ἐν μέρει
 δὲ εἶχεν αὕτη ἐκχωσθῆ ἤδη ἐπὶ τῆς παπικῆς κυβερνήσεως. Γνωρίζομεν
 ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη μόλις ἀποπερτωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐγένετο πα-
 ρανάλωμα τοῦ πυρός, τοῦτο δὲ ἠνάγκασε τὸν Αὐγούστον νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ
 πάλιν τὴν οἰκοδομήν· τὴν ᾠκοδόμησε λοιπὸν εὐρυτέραν καὶ ὠραιότεραν. Τὸ
 σωζόμενον μαρμαρίνον δάπεδον, ὑψηλότερον ὢν τῶν παρακειμένων ὁδῶν ὀλίγας
 βαθμίδας, ἐκτείνεται εἰς 4,500 μέτρα. Ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦτο ἔχει
 κατὰ παράξενον τρόπον κεχαραγμένους παντοῦ κύκλους, διατεταμένους ἔστιν
 ὅτε ὑπὸ διαμέτρων. Τὰ σχήματα ταῦτα θὰ ἐχρησίμευσον βέβαια, ὅπως δὰ
 φαίνεται μαρτυροῦσά πως καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, εἰς παίγιόν τι, εἰς ὃ θὰ κατε-
 γίνοντο οἱ ἀεργοί. Ἄλλὰ τί παίγιον; Ἦσαν τάχα τὰ σχήματα ταῦτα
 abaci, tabulae, alvei ἢ ἄλλο τι; Δὲν ἐπιμένομεν εἰς τοῦτο. Ἐπὶ τοῦ δαπέ-
 δου σώζονται ἔχνη τῶν στύλων οἵτινες ὑπεβάσταζον τὰς ἀψίδας, τῇ βοήθειᾳ

δὲ τῶν ἔχνην τούτων εὐχερῶς δύναται τις νὰ νασχεδιάσῃ ὀλόκληρον τὴν
 βασιλικὴν, ἣτις ἦτο ἐκ τῶν εὐρυτάτων τῆς Ῥώμης καὶ καλλίστων· συνέ-
 κειτο δὲ ἐκ διπλῆς σειρᾶς στοῦν. Εἰς τὰς στοὰς ἐγένετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις
 ὁ περίπλοκος καὶ πυκνὸς συνωθεῖτο ὁ κόσμος. Εἰς τὰς στοὰς συμβουλεύει καὶ
 ὁ Ὀβίδιος τοὺς νέους, οὓς διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ ἐρᾶν, νὰ πορεύωνται κατὰ
 τὴν μεσημβρίαν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς βασιλικῆς ἦτο μεγάλη αἴθουσα, ἐν ἣ πα-
 ρεκάθηνον 180 δικασταὶ καὶ πλὴν τούτων οἱ συνήγοροι τῶν δικαζομένων καὶ
 ἄλλος κόσμος πολὺς. Ἐκεῖ ἠγόρευσεν ὁ Κοϊντιλιανόσ, ὁ Πλίνιοσ καὶ ἡ λοιπὴ
 χορεία τῶν νομομαθῶν καὶ τῶν ῥητόρων κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρό-
 νους, ἐκεῖ δὲ διεξήχθησαν καὶ αἱ σπουδαιόταται τῶν χρόνων ἐκείνων δίκαια.

Πολὺ σπουδαῖον ἦτο νὰ ὀρισθῇ καλῶς ἡ θέσις τῆς βασιλικῆς ταύτης,
 διότι ἐκ τούτου ἐξηρτάτο καὶ ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς θέσεως ἄλλων μνη-
 μείων. Ἐν τῇ Ἀγκυρανῆ λ. χ. ἐπιγραφῇ λέγεται ὡς ἐκ μέρους τοῦ Αὐγού-
 στου ὅτι ἀπεπεράτωσε τὴν βασιλικὴν, ἣν ἤρχισεν ὁ πατήρ του (ὁ Καῖσαρ) καὶ
 ἣτις κεῖται μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Κέστορος καὶ τοῦ τοῦ Κρόνου. Ἐκ τούτου
 εὐχερῶς βλέπει τις ὅτι ὀρίζεται ἡ θέσις τῶν δύο ἐκείνων ναῶν. Καὶ ὁ μὲν
 τοῦ Κρόνου εἶνε ὁ πλησιέστερος εἰς τὸ Καπετώλιον, σώζονται δ' αὐτοῦ ὀκτώ
 κίονες ἀπειροκάλου τεχνοτροπίας. Φαίνεται ὅτι ἀνεκαινίσθησαν ὅπως ὅπως καὶ
 εἰονεῖ ἐν τάχει πολλῶ οἱ κίονες οὗτοι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐπιδρομῶν. Ὁ
 δὲ τοῦ Κέστορος εἶνε ἐγγὺς τῷ Παλατίνῳ. Τὸν ναὸν τοῦτον ὀνομάζει που ὁ
 Κικέρων τὸ λαμπρότατον τῶν μνημείων καὶ μάρτυρα ὄλου τοῦ πολιτικοῦ τῶν
 Ῥωμαίων βίου. Τρεῖς μόνον, ἀλλὰ καλοὶ, κίονες σώζονται ἐξ αὐτοῦ.

Διὰ τῆς καθάρσεως τῶν τριῶν τούτων σταθερῶν σημείων ἔχομεν ὀλόκλη-
 ρον πλευρὰν τοῦ φῶρου γνωστὴν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν δηλαδὴ, ἀπὸ τῆς κλι-
 τύος τοῦ Καπετωλίου μέχρι τῆς ὑπωρείας τοῦ Παλατίνου. Ἐπρεπε λοιπὸν
 ἀσφαλῶς πλέον νὰ χωρήσῃ ἡ σκαπάνη πρὸς βορρᾶν. Καὶ δὴ, πρῶτον μὲν ἀ-
 νεφάνη ὁδὸς στρωτὴ χωροῦσα παρὰ τὰ τρία μνημεῖα, περὶ ὧν διελάβομεν,
 καὶ ἀγούσα εὐθὺ ἐπάνω πρὸς τὸ Καπετώλιον. Ἐκεῖθεν τῆς ὁδοῦ ἐξετείνετο
 ὡς τις πλατεῖα ἐστρωμένη διὰ μεγάλων πλακῶν τραβερτίνου (τιτανώδους
 οἰκοδομικοῦ λίθου, ὃς σχηματίζεται ἐν ταῖς ὕδασι τοῦ ποταμοῦ Ἀνίου) καὶ
 ἐκτεινομένη εἰς 120 μέτρων μῆκος. Ἡ πλατεῖα αὕτη εἶνε τὸ κέντρον τῆς
 ἀγορᾶς, ἐμφράσσειται δὲ, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ μέρος τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὑπὸ
 μεγάλων καὶ ὀγκωρῶν λίθων, οἵτινες θὰ ὑπεβάσταζον κίονας ἢ ἀγάλματα,
 ὧν πλήρης ἦτο, καθὼς ἠξέυρομεν, τὸ πάλαι ἡ ἀγορὰ. Πρὸς τὸ μέσον, ὀλίγον
 κατωτέρω τῆς στήλης τοῦ Φωκᾶ, φαίνεται σωρὸς λίθων μεγαλήτερος, ὅστις
 θὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν λιθάστρωσιν, ἐφ' ἧς ἠρείδετο ὁ περίφημος τοῦ Δομετιανοῦ
 κολοσσός· διότι οὗτος ἦ ἐκεῖ ἀκριβῶς ἢ πάντως ἐκεῖ που θάνεκειτο. Εὐτε-
 λέστατα καὶ ταπεινότατα κολακεύει τὸν τύραννον τοῦτον ὁ ποιητῆς Στά-
 τιος ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ κολοσσοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν κακὸν ἀμι-
 κτον ἀγαθοῦ ἔχουσι καὶ οἱ στίχοι οὗτοι ἀγαθόν τι. Περιγράφων δηλαδὴ

ὁ Στάτιος τὸ μνημεῖον μᾶς λέγει καὶ ποῖα ἄλλα ἦσαν περίξ, εἶνε δὲ πολῦ-
 τιμοὶ αἱ πληροφορίες αὗται, διότι μαθηθόμεν ὅτι ὄπισθεν τοῦ μνημείου τοῦ
 Δομετιανοῦ ὑπῆρχεν ὁ τῆς Κωγκορδίας ἤτοι τῆς Ὀμοιοίας ναὸς καὶ ὅτι ἐκα-
 τέρωθεν εἶχε δύο στοᾶς, τὴν τοῦ Ἰουλίου καὶ τὴν τοῦ Αἰμιλίου. Ἀπέναντι
 δὲ ἔβλεπεν ὁ Δομετιανὸς τὸν ναὸν ἐκείνου, «ὅστις πρῶτος ἤνοιξεν εἰς τοὺς
 αὐτοκράτορας τὴν ὁδὸν τοῦ οὐρανοῦ», τοῦτέστι τὸν ναὸν ὃν ἀνήγειρον οἱ
 Ῥωμαῖοι εἰς τὸν ἀποθεωθέντα Ἰούλιον Καίσαρα. Τῇ βοήθειᾳ λοιπὸν τοῦ Στα-
 τίου δὲν ἐβράδυνεν ὁ κ. Ρόζας νάνεῦρη τὸν ναὸν τοῦτον πρὸς τὸ ἀνατολι-
 κὸν τῆς ἀγορᾶς μέρος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κενοῦ χώρου ὅστις διαχωρίζει τὸν
 ναὸν τοῦ Κάστορος ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Φαυστίνης. Ἄμορ-
 φον ὑλικὸν εἶνε ὅ,τι ἐναπομένει ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου, ἀλλ' ἰδιαίτερον τι χα-
 ρακτηριστικὸν διεσκέδασε τὰς ἀμφιβολίας καὶ ἔπεισε πάντας ὅτι ἐδῶ ἦτο
 τοῦ Καίσαρος ὁ ναός. Παρητηρήθη ὅτι αἱ βαθμίδες τῆς κλιμακῆς δὲν διή-
 κουσιν, ὡς συνήθως, κατὰ μῆκος τοῦ προσώπου τῆς οἰκοδομῆς· τὸ μέσον κα-
 τέχεται ὑπὸ τοίχου ἐκ πεπερίου (εἶδους ἠφαιστείου καὶ ἀργιλώδους γῆς, λίαν
 ἐν χρῆσει εἰς τὰς οἰκοδομὰς τῆς Ῥώμης), ὅστις τοίχος εἶνε μαρμάρῳ περιω-
 κοδομημένος, ὀρθοῦται δὲ μεταξὺ δύο στενῶν κλιμάκων, ἀπαρχάλακτα ὡς
 συμβαίνει εἰς τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Πομπηίας ναὸν τοῦ Διὸς¹. Ὁ τοίχος
 λοιπὸν οὗτος ὑπεβάσταζε ἐξώστην, ἀφ' οὗ ἠδύναντο νὰ δημηγορῶσιν οἱ ῥή-
 τωρες. Εἶνε τώρα γνωστὸν ὅτι ὁ Καῖσαρ ἴδρυσεν νέον βῆμα, τὰ rostra Julia,
 οὕτω καλούμενα διότι ὁ Αὐγουστος ἐκόσμησεν καὶ τὸ νέον τοῦτο βῆμα διὰ
 τῶν ἐμβόλων τῶν ἐν Ἀκτίῳ ἀπὸ τῶν ἐχθρικών πλοίων ληφθέντων, ὅπως τὸ
 παλαιὸν βῆμα ἦτο κεκοσμημένον διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν ἀπὸ τῶν Ἀντιατῶν,
 εἶνε πρὸς τούτοις γνωστὸν ὅτι τὰ νέα ταῦτα rostra ἔκειντο ἀκριβῶς πρὸ τοῦ
 ἔπειτα ἰδρυθέντος ναοῦ τοῦ Καίσαρος, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου δηλαδὴ, ἐνθα
 ἐκῆν ὁ νεκρὸς τοῦ δικτάτορος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν εὐρέθη τὸ βῆμα, ὁ ὄπισθεν αὐ-
 τοῦ ναὸς εἶνε ἀναντιρρήτως ὁ τοῦ Καίσαρος.

Διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ λοιπὸν τῆς θέσεως καὶ τοῦ ναοῦ τούτου, ἡ τοπο-
 γραφία τῆς ἀγορᾶς καθίσταται εὐνοητοτέρα. Γνωρίζομεν τὰς τρεῖς πλευρὰς.
 Μένει μία, ἡ πρὸς βορρᾶν, ἣτις δὲν εἶνε εὐκολὸν νὰ ἐκχωσθῇ διότι κατέχε-
 ται ὑπὸ ὀλοκλήρου συνοικίας τῆς τωρινῆς Ῥώμης, ἔπρεπε δὲ πρὸς τοῦτο νὰ
 κατεδαφισθῶσιν ὅλαι αἱ οἰκίαι ἀπὸ τοῦ San Lorenzo in Miranda μέχρι τοῦ
 San Martino. Βύτυχῶς καὶ τὴν πλευρὰν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστή-
 σωμεν ἀφ' οὗ γνωρίζομεν τὰς ἄλλας, τῇ βοήθειᾳ τῶν παλαιῶν συγγραφέων
 καὶ, πρὸ πάντων, δύο ἀναγλύφων λίαν εὐπροσδέκτων, ἅτινα ἀνευρέθησαν
 παρὰ τῇ στήλῃ τοῦ Φωκᾶ. Τὰ δύο ταῦτα ἀνάγλυφα φαίνεται ὅτι εἶνε τοῦ
 πρώτου αἰῶνος μ. Χ. καὶ τί μὲν παριστάνουσι δὲν διευκρινήθη ἀρκούντως, βέ-
 θαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἡ σκηρὴ ἐν ἣ διαδραματίζεται τοῦτο τὸ ὀτιδήποτε
 εἶνε ἡ ἀγορὰ καὶ ὅτι ὁ τεχνίτης εἰκόνισε τὰ κυριώτατα αὐτῆς μνημεῖα.

¹ Id. Gandy Pompeiana πίν. 51.

Εὐκόλως διακρίνεται ὁ ναὸς τοῦ Κάστορος, ὁ τοῦ Κρόνου, ἡ Ἰουλία βασιλική,
 τὰ πρὸς μεσημβρίαν δῆλον ὅτι οἰκοδομήματα ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἀναγλύφου. Τὸ
 ἄλλο δὲ, ἐπειδὴ φυσικὰ θὰ ἔκειτο ἀντικρῶ, πρέπει νὰ εἰκονίζῃ τὰ πρὸς βορ-
 ρᾶν οἰκοδομήματα, τῆς πλευρᾶς τῆς μὴ ἀνασκαφείσης.

Ἄς ἀναπαραστήσωμεν τώρα διὰ τῆς βοήθειας τῆς φαντασίας καὶ τοῦ
 K. Dutert τὰ παλαιὰ πράγματα, ἃς ἀναστήσωμεν τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν
 ἐρείπιων, ἃς ἀφαιρέσωμεν νοερῶς ὅ,τι νεωτερικὸν καὶ ἰδίως τὴν κατατέμνου-
 σαν τὸ σεμνὸν γόρον νέαν γέφυραν. Ἄς σταθῶμεν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ
 Καίσαρος. Τὸ πρῶτον, τὸ ὅποιον θὰ μᾶς κάμῃ πολλὴν ἐντύπωσιν εἶνε ὅτι,
 ἐπειδὴ κατὰ τὰς σημερινὰς ἰδέας ὡς κύρια πλεονεκτήματα μιᾶς πλατείας
 θεωροῦμεν τὸ νὰ ἦεν αὕτη κανονικὴ καὶ εὐρεῖα, θὰ εὐρωμεν τῆς Ῥώμης τὴν
 ἀγορὰν μικρὰν καὶ ἀκανόνιστον. Κατεσκευάσθη αὕτη ἐπὶ τῇ βᾶσει διαφορε-
 τικῶν καὶ ἀνίσων σχεδίων. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος ἐλώδους πεδίου ὑψοῦτο τὸ
 Κομίτιον, ὅπερ πάλιν εἶχεν ὑπεράνω αὐτοῦ τὸ Vulcanal, τὸ ἠφαιστεῖον,
 κτίσμα τοῦ Ῥωμούλου, ὅθεν ἀνέβαινέ τις εἰς τὸ Καπετώλιον. Τὰ κατόπιν
 κτισθέντα οἰκοδομήματα ἀπέκρυψαν μὲν τὴν ἀνισότητά ἐκείνην τοῦ ἐδάφους,
 ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα ἔμειναν οὕτως ἀτάκτως ἐκτισμένα ἄνευ οὐδεμιᾶς συμμε-
 τρίας. Καὶ πῶς ἄλλως ἦτο δυνατόν νὰ γείνη ἀφ' οὗ ἄλλοι κατ' ἄλλους χρό-
 νους τὰ ὀικοδομήσαν; Κόσμος ὀλοκλήρος κτισμάτων εὐρίσκεται ἐκεῖ κληρο-
 δοτηθεὶς ὑπὸ τῶν αἰῶνων, ὅστις συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ στενοτέρα
 τοῦ δέοντος ἴσως τὴν ἀγορὰν. Στενὴ λοιπὸν αὕτη καὶ ἀκανόνιστος.

Ἄλλὰ πῶς ἡ κυριώτατη αὕτη ἀγορὰ τῆς κοσμοκράτορος πόλεως στενὴ
 οὖσα, ὡς εἴπομεν, ἐξήρκει εἰς τόσας χρεῖας, εἰς ἃς, καθ' ἃ παρέδωκεν ἡμῶν
 ἡ ἀρχαιότης, ἦτο ἀφωρισμένη; Ἐκεῖ περιεφέροντο ὅλην τὴν ἡμέραν καινο-
 λογοῦντες καὶ κενολογοῦντες οἱ ἄεργοι καὶ τηλικαύτης μάλιστα πόλεως
 ἄεργοι, ἐκεῖ περιδιέβάζον τὸ ἐσπέρας ἀναψυχὴν ζητοῦντες οἱ πολῖται παν-
 τοίας τάξεως καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Ὀράτιος, ἐκεῖ ἐθαυματοποιοῦν οἱ ἀ-
 γύρται, ἐξέθετον τὰ ἔργα των οἱ καλλιτέχναι ἢ τὰ λάφυρα, τὰ ὅποια ἐξ
 Ἑλλάδος μάλιστα εἶχον κομίσει οἱ νικηφόροι στρατηγοί, ἐκεῖ λόγοι ἐπικη-
 δειοί, δημηγορίαι, δίκαι, τραπεζιτικὰ ἐργαστήρια (tabernae argentariae),
 ὕχλος πολὺς καὶ τύρβη καὶ θόρυβος. Ἐκεῖ ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ το-
 κογλύφοι καὶ ὀφειλέται. Δὲν ἀρκοῦσι δὲ ταῦτα. Ἐπληροῦτο ὄχλος ἡ ἀγορὰ
 ὡσάντις παρετίθεντο, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατὰ σειρὰν, ἀγῶνες μονομάχων
 τῷ δήμῳ ἢ συμπόσια πανηγυρικὰ. Ὁ Καῖσαρ ἐσκέπασέ ποτε διὰ παραπε-
 τασμάτων τὴν ἀγορὰν ὅλην ἵνα μὴ καίῃ ὁ ἥλιος τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων
 κτηνωδῶς εὐωχοῦμενον· μετὰξίνα μάλιστα ἦσαν τὰ παραπετάσματα ταῦτα,
 κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον. Ἐπειδὴ δὲ ποτε ἐπὶ Αὐγούστου ἦτο θερμότα-
 τον τὸ θέρος, ἔμειναν τὰ παραπετάσματα μέχρι τοῦ φθινοπώρου τεταμένα.
 Τί δὲ πάλιν δὲν ἐγένετο ὅταν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκηδεύετό τις τῶν εὐγενῶν
 ἢ τῶν πλουσίων! Ἐμπρὸς ὁ designator μὲ τοὺς μελανειμονοῦντας ῥαβδούχους,

ἔπειτα οἱ αὐληταί, οἱ σαλπικταί, αἱ θρηνητήρια γοερῶς φωνασκοῦσαι, κατὰ σειράν ἔπειτα ὁ ἀρχίμιμος καὶ οἱ ἄλλοι μῦμοι μετὰ τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων τοῦ μεταστάντος, τὸ φέρετρον, οἱ ἀπελεύθεροι, οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι, οἱ περιέργοι, ὁ ὄχλος ὁ πολὺς. Καὶ πάντες οὗτοι ἴσταντο ἐν τῇ ἀγορᾷ ἵνα ἀπὸ τῶν βόστρον ἀκούσωσι τὸν ἐπικηδεῖον λόγον καὶ εἶτα πάλιν κατὰ τάξιν ἀπήρχοντο.

Ὅπόσον πάλιν πλῆθος κατὰ τὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου συνεσθρεύετο ἐν τῇ ἀγορᾷ! Ἔχομεν συμβούλια τοῦ δήμου (consilia plebis), φυλετικὰς ἐκκλησίας (comitia tributa), κοινὰς ἐκκλησίας (conciones), δίκας πολιτικὰς κτλ.

Ἡὼς ἐγίνοντο πάντα ταῦτα ἐν τῇ ἀγορᾷ; Ὅσας καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπέστη αὕτη μεταβολὰς, μεγαλητέρα ἢ μικροτέρα γινομένη κατὰ τοὺς διαφόρους τῆς ἱστορίας χρόνους, βέβαιον εἶνε ὅτι ἦτο τόση ὅσην τὴν βλέπομεν σήμερον, ὅτε ἐμάχοντο ἀληθῶς πρὸς ἀλλήλους ὁ Κλώδιος καὶ ὁ Μίλων, ὅταν ἠγόρευεν ὁ Κικέρων.

Αἱ παλαιαὶ πολιτεῖαι πολὺ ἀληθῶς θὰ ἐδυσκολεύοντο περὶ τὴν κατάλληλον ἐκλογὴν τῶν ἀγορῶν. Διότι, πλὴν ἄλλων, εἶχον ἀνάγκην καὶ εὐρύς νὰ ᾔηνε ὁ χῶρος, διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, καὶ στενός, διὰ νὰκούωνται οἱ ῥήτορες. Ἀφ' οὗ δ' ἡ ἀγορὰ τῆς Ῥώμης ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐχρημάτισεν ἀγορὰ, φαίνεται ὅτι ἐπλήρου καὶ τοὺς δύο τούτους ὅρους. Τοῦτο ἀρκεῖ, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τι ἵνα λύσωμεν τὸ ζήτημα. Ἡὼς τώρα ἐν τῇ ἀγορᾷ τχύτη ἦτο δυνατὸν νὰκούωνται οἱ ῥήτορες καὶ μάλιστα ὅταν ἦτο, ὡς πλειστάκις, θορυβώδης ἢ ἐκκλησία, διότι ἐνίοτε ἐβόων οἱ πολῖται, ἐτύοντο, ἐτύπτοντο διὰ τῶν ξυλίνων καθισμάτων, ἐλιθοβολοῦντο, ἄλλος λόγος. Βεβαίως πολὺ συνετέλει εἰς τοῦτο τὸ ὅτι ἦτο χαμηλὸς ὁ χῶρος, βαθὺς μάλιστα—καταβαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν ἔλεγον—καὶ συνεκεντροῦτό πως ἡ φωνή.

Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἀγοραὶ, ὡς λ. χ. ἡ τοῦ Τρακινοῦ, ἡ τοῦ Νερούα, ἡ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ κτλ., ἀλλ' ὡς εἴπομεν, ἡ κυριωτάτη ὑπῆρξε πάντοτε ἡ πρώτη, ἡ παλαιά.

Μετὰ τινα χρόνον, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν πάντοτε τοῦ κ. G. Boissier, θὰ περιέλθωμεν τὸν Παλατῖνον λόφον.

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΕΣΤΙΑΣ

ΡΩΜΑΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Β'*

ΑΝΑΚΡΙΞΙΣ

Εὐθύς ἀφ' οὗ οἱ τρεῖς φίλοι κατέλιπον τὴν Ἀγορὰν πορευόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σαβίνου, κίνησις μεγάλη ἐγένετο ἐν τῷ πλῆθει ὅπερ ἐπλανᾶτο ἐν τῇ Ἀγορᾷ τε καὶ τοῖς πέριξ οἰκοδομήμασι. Καὶ πρῶτον μὲν σῶμα βᾶβδούχων, ἦτοι στρατιωτῶν κρατούντων δέσμην βᾶβδων καὶ προπορευομένων συνήθως ὅτε ἐξήρχετο ὁ ὑπατος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐφάνη προελθόντων εἰς τὴν πλατεῖαν μετὰ τοὺς βᾶβδούχους ἤρχοντο ὅκτῳ δούλοι φέραντες φορεῖον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ εἴκοσι περίπου πολῖται βαδίζοντες σιωπηλοὶ καὶ σοβαροί.

Τὸ πλῆθος ἅμα ἰδὼν τὴν συνοδείαν ἀνεφώνησε πανταχόθεν*

— Χαῖρε, Καῖσαρ Νέρων!

Εἰς τὰς ἐπευφημίας ταύτας τοῦ λαοῦ ἀπεκρίθη δι' ἐλαφροῦ νεύματος κεφαλή τις νεαρὰ προκύψασα ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ φορείου, καὶ παρευθὺς ἀφανισθεῖσα ὀπισθεν τοῦ μεταξίνου καὶ χρυσοκεντήτου παραπετάσματος τοῦ περικαλύπτοντος τὸ φορεῖον.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ συνοδεία ἔστη πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ναοῦ τῆς Ἑστίας, καὶ τις τῶν ἀκολούθων σπεύσας ἀνέφξε τὴν θυρίδα τοῦ φορείου καὶ ἀπέθηκε κατὰ γῆς ὑποπόδιον ἀργυρότευκτον. Ὁ Νέρων κατέβη βραδέως, περιέστρεψε περὶ ἑαυτὸν βλέμμα καταπεπονημένον, καὶ ἀτάκτως βαδίζων ἦλθεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, οἱ δὲ αὐλικοὶ καὶ οἱ ἀπελεύθεροι οἱ συναδεύοντες αὐτῷ παρετάχθησαν ἐκατέρωθεν τοῦ φορείου.

Τὸ ἐκκαιδεκαμελὲς συνέδριον τῶν ἀρχιερέων προῦπήντησε τῷ ἡγεμόνι καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἑστίας, οὗ αἱ πύλαι παρευθὺς ἐκλείσθησαν, διότι οὐδενὶ τῶν πολιτῶν ἐπατρέπετο νὰ παρίσταται κατὰ τὴν ἐπίσημον τελετὴν ἣτις ἐμελλε νὰ τελεσθῆ.

Κατὰ τὸ μέσον τοῦ κυκλοτεροῦς ναοῦ ἔλαμπε τὸ ἱερὸν πῦρ τὸ ὑπὸ τῶν Ἑστιάδων ἐπὶ λαμπροτάτου βωμοῦ διατηρούμενον. Ἐν τῷ मुखῷ τοῦ μέρους τούτου τοῦ ναοῦ, ὅπερ ἦτο συνήθως προσιτὸν τῷ λαῷ, καὶ παρὰ τῇ θύρᾳ τῶν ἀδύτων ἐν οἷς ὑπῆρχον οἱ παλιοῦχοι θεοὶ τῆς Ῥώμης καὶ τὸ Παλλάδιον, ἦτα ἰδρυμένη ἐξέδρα ἐφ' ἧς ἦσαν τεταγμένοι οἱ τῶν ἀρχιερέων θρόνοι.

* Ἰδὲ σελ. 627.

Ὁ Νέρων περιβεβλημένος τὴν λευκὴν περιπόρφυρον τήβενον καὶ τὴν πορφύραν ἀνέβη τὰς βαθμίδας τοῦ δικαστηρίου, καὶ καθήσας ἐπὶ τοῦ μεσαίου θρόνου ἔνευσεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ καθήσῃσι περὶ αὐτόν. Σιγὴ ἄκρα ἦτο ἐν τῷ ναῷ. Ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τὸ σύνηθες, ἐφαίνετό πως σοβαρός. Τὸ νεαρὸν μέτωπον αὐτοῦ ἐρρυτιδοῦτο ἐνίοτε ὑπὸ τὸν χρυσοῦν δάφνινον στέφανον τὸν στέφοντα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Αἱ ὑποπράσινοι κόραι τῶν ὀφθαλμῶν του ἐξηκόντιζον λάμπεις ἀγρίας, αἱ παρειαὶ αὐτοῦ εὐτραφεῖς καὶ κρεμάμεναι ὑπὸ τοῦ πάχους, τὸ στόμα ἡμιάνοικτον καὶ μειδιῶν μειδιάμα σκληρόν, ὃ ὑπὲρ τὸ δέον μακρὸς τράχηλος, τὰ πάντα καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ στάσις καθίστων αὐτὸν ἀπεχθῆ καὶ ἐνεποιοῦν ἀηδίαν. Τῆς νωθρᾶς ψυχῆς ἡ πρὸς τὸ κακουργεῖν τάσις ἐφαίνετο ἐπὶ τῆς ὠχρᾶς αὐτοῦ φυσιογνωμίας. Βλέπων αὐτὸν ἤθελος εἰπεῖ ὅτι πᾶσαι τῆς γενεᾶς αὐτοῦ αἱ κακίαι διεχύθησαν μετὰ τοῦ αἵματος τῆς Ἀγριππίνης εἰς τὰς φλέβας τοῦ νέου κοσμοκράτορος.

Μετ' οὐ πολὺ μία τῶν πλαγίων θυρῶν ἀνεώχθη καὶ ἐφάνη ἡ μεγάλη ἐστίας ἡ Βιβιδία, λίαν συγκεκλιμένη κρατοῦσα ἀπὸ τῆς χειρὸς νεαρὰν ἐστιάδα δεικνύουσαν μεγίστην ἀταραξίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐστιάδες εἶποντο ἀνά δύο. Ἐλθοῦσα ἡ Βιβιδία πρὸ τῆς ἐξέδρας ἔστη, ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἀκόλουθοι αὐτῆς. Ἦσαν δὲ πᾶσαι περιβεβλημέναι ποδήρη ἐσθῆτα λιγὴν λεπτοτάτην, εἶχον τὴν κόμην δεδεμένην διὰ ταινιῶν καὶ φιλοκάλως μεμερισμένην εἰς ἐξ κομφοῦς πλοκάμους, ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος ἐφόρου βραχὺ μόλις μέχρις τῆς ὀσφύος φθάνον λευκὸν ἐπανωφόριον καὶ μακρὸν τετράγωνον πέπλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ ὀπίσω ἐρριμμένον. Ἡ ἐστίας ἦν ὠδήγει ἡ Βιβιδία ἦτο νεωτάτη μόλις δεκαεξέ ἐτῶν καὶ εὐμορροτάτη, αἱ παρειαὶ αὐτῆς ἦσαν ἐλαφρῶς πορφυραῖ, τὸ σῶμα ῥαδινόν, κομψόν, καὶ τὸ βᾶδισμα μεγαλοπρεπὲς ἄμα καὶ σεμνόν· ταῦτα δὲ πάντα ἐφείλκυσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ βλέμμα τοῦ Νέρωνος. Ἦτο δὲ ἡ παρθένος αὕτη ἡ Καικιλία ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μετέλλου. Ἰσταμένη πρὸ τῶν ἀρχιερέων οὐδένα ἐδείκνυε τρόμον, καί τοι ἤρχετο ὡς κατηγορούμενη νὰ δικασθῆ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν ἀρχιερέων προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς.

Ἡ μεγάλη ἐστίας ἄμα εἰσερχομένη εἶχεν ἰδεῖ τὸν Νέρωνα βάλλοντα ἐπ' αὐτῆς βλέμμα ἄγριον. Ἐγίνωσκε δὲ ἡ Βιβιδία διὰ τίνα λόγον ὁ Νέρων ἦτο ὠργισμένος ἐναντίον αὐτῆς· διότι ἡμέραν τινα δυσηρέστησε τὴν Ἀγριππίναν τὴν μητέρα του. Μήτηρ ἔκτοτε ἡ ἐστίας ἐπειράτο νὰ λησμονηθῆ τὸ πᾶγμα, ἀλλ' ὅμως ἡ μήτηρ τοῦ Νέρωνος ἦτό ποτε δυνατὸν νὰ λησμονηθῆ; Ἀλλ' οὐχ ἤττον ἡ Βιβιδία κατέστειλε τὴν συγκίνησιν αὐτῆς καὶ νεύσαντος τοῦ Νέρωνος εἶπε·

— Καῖσαρ, κατὰ καθῆκον καταγγέλλω ἐνώπιον σοῦ καὶ τῶν ἀρχιερέων τὴν ἐστιάδα Καικιλίαν.

— Καὶ τί ἔπραξεν; ἠρώτησεν ὁ Νέρων.

— Δὲν θέλει, Καῖσαρ, νὰ διατηρήσῃ τὸ ἄσβεστον ἱερὸν πῦρ.

— Ἐγγλημα μέγα πρὸς τὴν θεάν, εἶπεν ὁ Καῖσαρ· Καικιλία, τί ἀποκρίνεσαι;

— Ἀλήθειαν λέγει ἡ μεγάλη ἐστίας, ἀπεκρίθη ἡ νεᾶνις.

— Τί! καὶ το λέγεις χωρὶς νὰ τρέμῃς;

— Δὲν εἰξεύρω νὰ ψευδῶμαι.

— Καὶ δὲν μετανοεῖς διὰ τὴν παράλειψιν ταύτην τοῦ καθήκοντός σου;

— Καθῆκόν μου εἶνε νὰ πέχω τοῦ ἱεροῦ πυρός, ἀπεκρίθη ἡ νεᾶνις εὐσταθῶς.

— Μήπως λοιπὸν παρέβης τὴν ὁμολογίαν σου;

Τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀκούσασα ἡ Καικιλία ἠτένισε τὸν Νέρωνα διὰ τοῦ γαληνίου καὶ γλυκυτάτου βλέμματός της, τὸ χάριεν πρόσωπόν της ἔλαμψεν ὑπὸ οὐρανίου φωτός καὶ ἀπεκρίθη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσταθείας·

— Ὑπ' οὐδεμιᾶς ὁμολογίας εἶμαι δεδεμένη.

— Πῶς! ἀνεφώνησεν ὁ Νέρων, πελιδνὸς γενόμενος· καὶ τολμᾶς νὰ ὑβρίζῃς τὰς ἱερωτάτας παραδόσεις τῶν ἡμετέρων προγόνων;

— Οὐδένα ὑβρίζω, Καῖσαρ· λέγω μόνον ὅποια τις εἶνε ἡ κατάστασίς μου. Εἰσῆχθη διὰ τῆς βίας εἰς τὸν ναὸν τοῦτον καταπατηθέντων τῶν νόμων καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι ἀπηλλαγμένη οἴαςδήποτε ὑποχρέωσης.

Ὁ Νέρων ἀπορῶν διὰ τὴν τόλμην τῆς νεαρᾶς ἐστιάδος συνεσκέφθη ὀλίγον μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἔπειτα εἶπεν εἰς τὴν Βιβιδίαν·

— Ἡ ἐστίας αὕτη ἠρνήθη καὶ ἄλλοτε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐπιβαλλόμενον αὐτῇ ἔργον;

Ἡ δὲ Βιβιδία ἀπεκρίθη·

— Πρὸ ἐνὸς ἔτους κατετάχθη. Τοὺς πρώτους μῆνας τὴν ἐδίδασκον τὰ ἔργα της, ἀλλ' αὕτη οὔτε προσεῖχεν, ἀλλ' οὔτε ἤθελε νὰ μετάσχη τῶν τελετῶν ἡμῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὑπέμενον νομίζουσα ὅτι αἰτία τούτου εἶνε ἡ ἀνάμνησις τοῦ προτέρου βίου αὐτῆς. Ἀλλὰ τελευταῖον χθὲς τῆ παρήγγειλα νὰ σταθῆ καὶ αὐτὴ πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς Θεᾶς καὶ νὰ ἐπαγρυπνῆ ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἠρνήθη ῥητῶς. Ἐγὼ ἐπέμεινα, ἀλλὰ καὶ αὕτη οὐχ ἤττον ἐπέμεινε σιωπῶσα. Βλέπουσα δὲ ὅτι μοι ἦτο ἀδύνατον νὰ κατισχύσω τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἀσθεοῦς ἐστιάδος, δὲν ἐδίστασα, Καῖσαρ, νὰ σοι γνωστοποιήσω τὸ πᾶγμα, ἵνα σὺ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς ἀποφανθῆς τί ποιητέον.

Ὁ Νέρων μέλλων νὰποφανθῆ ἐσκέφθη ὀλίγον. Ἡ δὲ μεγάλη ἐστίας νομίσασα ὅτι ὁ Καῖσαρ διστάζει, προσέθηκε·

— Καῖσαρ, παρὰ τῆς εὐσεβείας σου προσδοκᾷ ἡ προσβληθεῖσα θεὰ ἐκδικησιν.

— Εἰξεύρω ἐγὼ τί θάποφασίσω, εἶπε ξηρῶς ὁ Νέρων, καὶ ἐὰν ὁ προκάτοχός μου ἐξεπλήρωσεν τὸ καθῆκόν του εὐόρκως ἐναντίον σου, σὺ δὲν θὰ ὑπῆρχες σήμερον ἐνταῦθα.

Ἡ Βιβιδία ἐρήγησεν ὑπὸ φόβου, τὰ λεπτὰ αὐτῆς χεῖλη ὠχρίασαν καὶ

θρόμβοι ιδρώτος ὡς μαργαρίται ἐκάλυψαν τὸ ὑπὸ ψευδῶν πλοκάμων περικαλυπτόμενον πρόσωπόν της. Ἄλλὰ δὲν ἠδύνηθη ὅμως νὰ ἀντείπῃ τίποτε εἰς τοὺς προσβλητικὸς τοῦ αὐτοκράτορος λόγους, διότι καὶ τὸ παρελθὸν αὐτῆς οὐδὲν ἦτο ἀνεπίφογον καὶ ἡ ἡλικία μάλιστα ἤμβλυε τὰ τῆς νεότητος πάθη.

Ὁ Νέρων συσκεφθεὶς αὐθις μετὰ τῶν ἀρχιερέων εἶπε πρὸς τὴν κατηγορουμένην μετὰ φωνῆς ἐμφαινούσης πανουργίαν ἄμα καὶ ἄλλο τι αἰσθημα χειρόν. . . .

— Καικιλία, σήμερον σὲ συγχωρῶ χάριν τοῦ ἀδελφοῦ σου Μετέλλου καὶ χάριν τοῦ ὀνόματός σου. Ἄλλ' ἐὰν ἄλλοτε μάθω ὅτι δὲν ὑπακούεις, θὰ τιμωρηθῆς. Ὑπόσχου λοιπὸν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἐκπληρῆς ἀκριβῶς τὰ τῆς ἐστιάδος καθήκοντά σου ;

— Καῖσαρ, οὐδὲν δύναμαι νὰ ὑποσχεθῶ, ἀπεκρίθη ἡ νεανίς.

Ὁ Νέρων ἐμειδίασε ἀλλόκοτον μειδίαμα καὶ εἶπε·

— Λοιπὸν περιφρονεῖς τὴν ἐπιείκειάν μου ;

— Τιμῶ τὸν Καῖσαρα, ἀπεκρίθη ἡ ἐστιάς.

— Σκέφθητι εἰς ὁποίας δεινὰς τιμωρίας θὰ ὑποβληθῆς ἐὰν παρκαούσης.

— Εἰξεύρω τί με περιμένει.

— Ἡ βλάβος θὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπιμονήν σου· οἱ ῥαβδισμοὶ θὰ χαράξωσι τοὺς τρυφεροὺς σου ὤμους, θὰ σπαράξωσι τὸ λευκὸν καὶ λεῖτον δέρμα σου καὶ τὸ αἶμά σου θὰ ἀναβλύσῃ.

Ἡ Καικιλία ἤκουσε τὰς ἀπειλὰς ταύτας ἀπαθῆς καὶ ἀκίνητος, οὐδεμίαν δὲ συγκίνησιν εἰδείξε τὸ πρόσωπόν της.

Ὁ δὲ Νέρων ἀγανακτήσας διὰ τοῦτο ἐπανέλαθε·

— Καὶ ἐὰν ἡ τιμωρία αὕτη δὲν ὠφελήσῃ, ἔχω καὶ ἄλλα μέσα. Θὰ ἀπαχθῆς εἰς τὰ Ἀνάκτορά μου καὶ ἐκεῖ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ κατορθώσω ἐγὼ νὰ νικήσω τὴν ἐπιμονήν σου.

Αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις συνεκίνησαν εἰς ἄκρον τὴν παρθένον. Ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ κατοικία τοῦ Νέρωνος, ὡς καὶ ἡ τῶν πλείστων τῆς Ῥώμης πατρικίων ἦτο τόπος ὀλέθριος εἰς τὴν ἀρετήν. Ἡ δὲ Καικιλία ἦτο ἀγνή, ὁ τῆς κακίας ἄγγελος οὐδεπώποτε ἐμίανε τὴν καρδίαν της καὶ ἀπεστρέφτο μετὰ φρίκης τὸν ἀνεμιμένον βίον τῶν συγχρόνων γυναικῶν. Ἡ ὄψις τῆς παρθένου ἠλλοιώθη καὶ οἱ πόδες ἐκλονήθησαν ἐπὶ στιγμὴν, ἀλλὰ παρευθὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς ἀνέλαμψεν ἡ προτέρα γαλήνη καὶ ἀτάραχος ἠτένιζε τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, ὅστις ἐννοήσας, φαίνεται, ὅτι ἡ παρθένος ἠσθάνθη τὴν ἀπειλήν του, ἔνευσεν ὅτι ἡ συνεδρίασις ἔληξε καὶ αἱ ἐστιάδες ἀπεχώρησαν εἰς τὰ δώματά των. Ὁ δὲ Νέρων μείνας μόνος μετὰ τῶν ἀρχιερέων εἶπεν εἰς αὐτούς·

— Ὡς ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας ἀναλαμβάνω ἐγὼ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Καικιλίας καὶ θάποφασίσω περὶ αὐτῆς κατὰ τὰς περιστάσεις. Τί λέγετε ;

Πάντες οἱ ἀρχιερεῖς πλὴν ἑνὸς ἐκλιναν τὴν κεφαλὴν ὡς σημειῶν συναίνε-

σεως. Ὁ εἰς οὗτος ἦτο γέρον ἀυστηρὸς, ζηλωτῆς τῶν ἀρχαίων παραδόσεων. Οὐ μόνον δὲ δὲν ἐπεδοκίμασεν ὡς οἱ συνάδελφοί του τὴν ἀπόφασιν τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ καὶ ἐτόλμησε νὰ ὑποβάλλῃ καὶ τινα παρατήρησιν.

— Καῖσαρ, εἶπεν ὁ γέρον, πᾶσαι ἡμῶν αἱ ἱεραὶ παραδόσεις παρεβιάσθησαν κατὰ τὸν διορισμὸν τῆς νεανίδος ταύτης. Τὴν ἀνεκλήρυξαν ἐστιάδα παρὰ τὰ νενομισμένα καὶ μάλιστα ἀναγκάζουσιν αὐτὴν νὰ μετέχη τῶν ἱερῶν τελετῶν πρὶν ἢ πρῶτον παραμεινῇ ἐν τῷ ἱερῷ δέκα ἔτη ὡς δόκιμος. Δὲν διστάζω, Καῖσαρ, νὰ το εἶπω ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν ἱερῶν νόμων παράβασις θὰ παροξύνῃ κατὰ τῆς πόλεως τὴν θεὰν Ἐστίαν.

Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη τοῦ γέροντος παρώξυνε τὸν Νέρωνα, ὅστις μανιώδης ἀνέκραξεν·

— Ἡ θέλησις τοῦ Καίσαρος δὲν εἶνε ὁ ὑπέρτατος νόμος ; Ὁ τι ἂν λέγῃ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν πρέπει νὰ συζητῆται. Οὐαὶ εἰς τὸν ἐναντία φρονούντα !

Καὶ ταῦτα λέγων ὁ Νέρων ἠγέρθη μεθ' ὀρμῆς καὶ καταλιπὼν τοὺς ἀρχιερεῖς ἐπτοημένους κατέβη καὶ ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ πρὶν ἢ οὗτοι δυνηθῶσι νὰ τον προπέμψωσι. Μόλις δὲ ἔφθασαν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἀνέβαινεν εἰς τὸ φορεῖον οὐδὲν ἄξιώσας νὰ ποικριθῇ εἰς τὰς ἐδαφιαίας ὑποκλίσεις αὐτῶν. Ἄλλὰ παρευθὺς εἶπεν εἰς τοὺς θεράποντας νὰ τον κομίσωσιν εἰς τὸν Παλατίνον λόφον. Τὸ ἔξω τοῦ ναοῦ τῆς Ἐστίας ἱστάμενον πλῆθος ἰδὼν τὸν Νέρωνα οὕτω βιαίως ἀπελθόντα, κατὰ ποικίλους τρόπους προσεπάθει νὰ σχολιάσῃ καὶ ἐξηγήσῃ τὸ πρᾶγμα. Καὶ τινὲς μὲν ἔλεγον ὅτι μία τῶν ἐστιάδων, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιμεληθῇ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς Ἐστίας, κατεδικάσθη νὰ μαστιγωθῇ, τινὲς δὲ ὅτι ἀθετήσασα τὴν ὁμολογίαν της ἔμελλε νὰ ταφῇ ζῶσα κατὰ τὰ ἀνεκαθεν νενομισμένα. Πολλοὶ δ' ἐπανελάμβανον ὅτι ὁ Νέρων ἠθέλησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ, ἔνθα ὑπάρχει τὸ Παλλάδιον καὶ μόνη ἡ μεγάλη ἐστιὰς εἰσέρχεται, ἀλλ' οἱ ἀρχιερεῖς ἀντέστησαν καὶ δὲν τῷ συνεχώρησαν νὰ εἰσέλθῃ καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ὠργισμένος. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἀρχιερεῖς οἵτινες ἴσταντο μακρὰν τοῦ γηραιοῦ συναδέλφου των, ὅστις διὰ τῶν εὐλόγων παρατηρήσεών του εἶχε παροξύνει τὸν Νέρωνα, φοβούμενοι μήπως συκοφαντῆς τις τοὺς συκοφαντήσῃ ὡς συννενοημένους μετὰ τοῦ τολμηροῦ ἀρχιερέως ἀπῆλθον δρομαῖοι εἰς τὰ ἴδια ἕκαστος.

Τὸ δὲ πλῆθος διελύθη κατὰ μικρὸν καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ῥώμην ἐβρουλεῖτο ὅτι μία τῶν ἐστιάδων θὰ ταφῇ ζῶσα. Καὶ τὸ διεφθαρμένον ἐκεῖνο πλῆθος ἔχαιρε καὶ ἠύχετο νὰ ἦτο ἀληθὴς ἡ εἰδήσις αὕτη. Διότι μόνη δικασκείασι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἦσαν τότε τὰ ἐν τῷ Ἴπποδρόμῳ αἱματηρὰ θεάματα, ὅπου μυριάδας μονομάχων ἔσφαζον κατ' ἔτος ἀλλήλους πρὸς τέρψιν του. Ὡστε πᾶς τις ἐννοεῖ μεθ' ὁποίας ἡδονῆς ἦθελον ἰδεῖ παρθένον θαπτομένην ζῶσαν, καὶ μεθ' ὁποίας ἡδονῆς ἦθελον ἀκούει τὰς παρακλήσεις καὶ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ ἀτυχοῦς θύματος παλαιόντος κατὰ τοιοῦτου φοβεροῦ θανάτου ! Μεταξὺ τοῦ πλῆθους ἦτο καὶ ὁ

γνωστός ἡμῖν Σοέμας ὁ παρκσίτος τοῦ Μετέλλου. Ὁ Σοέμας πλησιάζας εἰς τινὰ τῶν ἀρχιερέων συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ ὀλίγην ὥραν, καὶ ἔπειτα ἔδραμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σαβίνου, ὅπου ὡς εἶδομεν ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Μέτελλον· ὁ Μέτελλος ἐζήθη καὶ ὁ Σοέμας τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἀδελφὴ του Καικιλία κατηγορεῖται ἐπὶ παραβάσει καθήκοντος καὶ ὅτι αἴτιος τῆς συμφορᾶς ταύτης εἶνε κατὰ μέγα μέρος ὁ Αἴνος. Ὁ Μέτελλος ἀπορήσας ἐζήτησε σαφεστέρως ἐξηγήσεις, ἀλλ' ὁ Σοέμας τῷ εἶπεν ὅτι πρέπει ὡς τάχιστα νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν νὰ τῷ διηγηθῇ ἐν ἐκτάσει τὰ τρέξαντα. Ὁ Μέτελλος ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγκῶσται ὅτι εἰσηλθε καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Σαβίνου τὴν ἀδειαν νὰπέλθῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος τὸν ἐκράτησε, διότι τὸ γεῦμα ἦτο ἤδη ἑτοιμον, καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ὁ Μέτελλος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἔνθα εὔρε τὸν Σοέμαν ἐξηπλωμένον ἐπὶ ἀνακλίντρου καὶ προσμένοντα.

— Τί λοιπὸν ἔμαθες; τὸν ἠρώτησεν ὁ Μέτελλος καθήμενος καὶ αὐτὸς ἀπέναντι ἐκείνου. Τί φρικαλέον μυστήριον κρύπτουσιν οἱ λόγοι σου περὶ τῆς ἀδελφῆς μου; Τῷ ὄντι λοιπὸν ὁ Αἴνος τὸν ὅποιον ἐτίμων ὡς τὸν πατέρα μου, ὁ Αἴνος ἠτίμασε τὴν φιλίαν ἥτις μᾶς συνέδεε;

Ὁ Σοέμας μετ' ἀκρας ἀταραξίας διηγήθη εἰς τὸν Μέτελλον τὰ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν τῆς Καικιλίας, ἣν ἀνώτερω διηγήθημεν καὶ ἣν ἐκεῖνος ἔμαθε παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Προσέθηκε δ' ὅτι ἡ Καικιλία δὲν θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑστίας, διότι εἶνε ἐν τῷ κρυπτῷ χριστιανῇ καὶ ὅτι ὁ Αἴνος ὅστις καὶ αὐτὸς εἶνε χριστιανὸς ἐν τῷ κρυπτῷ τὴν εἶχε κατηχήσει πρὶν ἔτι γαίρη Ἑστίας.

— Ἀλλὰ πῶς κατώρθωσαν αὐτοὶ οἱ ἄτιμοι οἱ λεγόμενοι Χριστιανοὶ νὰ σαγήνεύσωσι τὸν Αἴνον ὅστις εἶνε ἄνθρωπος νουεχής;

— Τὸ πρᾶγμα εἶνε γεγονός· τὸν ἐσαγήνευσαν καὶ κατὰ δυστυχίαν δὲν ὑπάρχει καὶ θεραπεία.

— Ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἴδω τὴν ἀδελφὴν μου καὶ θὰ κατορθώσω νὰ τὴν πείσω.

— Ἀπατάσαι, Μέτελλε. Δὲν εἰξεύρεις τὸν χαρακτήρα τῶν Χριστιανῶν. Ἐρώτα ἐμὲ ὅστις τοὺς εἶδον ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ· οὔτε ἀπειλαὶ τοὺς φοβίζουσιν, οὔτε βάσανοι ἀλλ' οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος.

Ὁ Μέτελλος ἀνηγέρθη καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ἦλθεν ἐνώπιον τοῦ Σοέμα καὶ ἀνεφώνησε μετ' ὀργῆς·

— Πρέπει παρευθὺς νὰ ἴδω τὸν Αἴνον.

— Πρὸς τί;

— Πρὸς τί; ἀνεφώνησεν ὁ Ῥωμαῖος ἔξω φρενῶν. Θὰ τον ἀναγκάσω νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κακὸν ὅπερ ἔπραξε.

— Καὶ ἐὰν μὴ θελήσῃ;

— Τὸν φονεύω.

— Καὶ ἔπειτα;

— Ἐπειτα; ἐτραύλισεν ὁ πατρίκιος.

— Ναί, ἔπειτα;

— Ἀἴ, θὰ ἐκδικηθῶ.

— Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδελφὴ σου διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν θὰ παλλαγῇ τοῦ δεινοῦ κινδύνου.

— Ἐχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ Μέτελλος, κατακλινόμενος ἀπελπισ ἐπὶ τῆς κλίνης του. Ἀλλ' ὅμως πιστεύω ὅτι ἀφ' οὗτου ἡ Καικιλία ἐγένετο ἐστίας θὰ ἔπαυσε πᾶσα σχέσις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Αἴνου. Ὡστε τοῦ χρόνου προϊόντος θὰ λησμονήσῃ βαθμηδὸν τὰς συμβουλὰς του καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν.

— Ἴσα ἴσα τὸ σημερινὸν γεγονός ἀποδεικνύει ὅτι πλανᾶσαι. Ἐγὼ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Αἴνος καὶ ἡ Καικιλία συνεχῶς βλέπουσιν ἀλλήλους. Ὁ Αἴνος κατώρθωσε πολλάκις νὰ εἰσδύσῃ τὴν νύκτα εἰς τὸν δρυμῶνα τὸν συνεχόμενον μετὰ τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τῆς Ἑστίας καὶ ἐκεῖ συναντᾷ τὴν Καικιλίαν.

— Τότε λοιπὸν ἔχω εἰς χεῖράς μου καὶ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν τιμωρίαν του, ἀνεφώνησεν ὁ Μέτελλος ἀναπηδῶν ἐπὶ τῆς κλίνης του. Σήμερον πρὶν ἔλθῃ ἡ νύξ θὰ τον καταγγείλω. . . .

— Πρόσεχε, εἶπεν ὁ Σοέμας. Ἐὰν καταγγείλῃς τὸν Αἴνον θὰ συναπολεσθῇ σὺν αὐτῷ καὶ ἡ ἀδελφὴ σου.

Ὁ Μέτελλος ἐκάλυψε διὰ τῶν χειρῶν τὸ προσωπὸν του καὶ ἀνεφώνησε τρέμων ὑπ' ὀργῆς·

— Τί δεινὴ κατὰστασις!

Ὁ Σοέμας ἔβλεπε τὸν Μέτελλον μετὰ περιφρονήσεως ἅμα καὶ χαρᾶς· διότι ὁ πονηρὸς οὗτος ἄνθρωπος ἔχαιρε βλέπων τοὺς ἄλλους πάσχοντας καὶ ἀγωνιῶντας.

— Τί ποιητέον; ἀνεφώνησε μετὰ μακρὰν σιωπὴν ὁ Μέτελλος.

— Ἄφες τὰ πρᾶγματα νὰ προχωρήσωσι καὶ βλέπομεν.

— Τί; Ἡ Καικιλία εἶνε εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀθύσου καὶ νὰ μὴ προσπαθῆσω νὰ τὴν σώσω; Ἀλλ' εἶδες; ἐλησμονήσα τὸ σπουδαιότατον· τί λέγει ὁ Καῖσαρ περὶ τούτου;

— Ἐδήλωσεν ὅτι ἐὰν ἡ Καικιλία ἐπιμείνῃ καὶ δὲν θέλει νὰ ὑπακούσῃ, θὰ τὴν παραλάβῃ εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἐκεῖ εἰξεύρει νὰ τὴν διορθώσῃ. Ὁ Νέρων ἔχει πολλὰς μηχανὰς.

— Προτιμότερος ὁ θάνατός της! ἐψιθύρισεν ὁ Μέτελλος. Ἐν Ῥώμῃ δὲν ὑπάρχει τόπος κινδυνωδέστερος εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς νεάνιδος παρὰ τὴν κατοικίαν τοῦ Νέρωνος.

— Ἔστω. Ἀλλὰ τίς θὰ ἐμποδίσῃ τὸν Νέρωνα νὰ ἐκτελέσῃ τὴν θέλησίν του;

Ὁ Ῥωμαῖος ἐσιώπησεν ἐνοήσας κάλλιστα τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Σοέμα. Τελευταῖον δ' εἶπε·

— Πρέπει νὰ ἐξετάσω περὶ τοῦ πράγματος καὶ νὰ μάθω. Θὰ ὑπάγω παρρηθὺς εἰς τοῦ Πούδου νὰ ζητήσω τὴν συμβουλὴν του.

— Ἀξιόλογα! ἀνεφώνησεν ὁ Σοέμας διὰ τῆς φωνῆς, ὥστε ὁ Μέτελλος ἐρρίγησεν. Ὁ Πούδης εἶνε ἀνὴρ ἐμβριθής. Ἐρώτησον αὐτὸν περὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι παρ' αὐτοῦ θὰ μάθῃς πλεῖστα πράγματα.

Τὴν εἰρωνεῖαν τῶν λόγων τούτων τοῦ Σοέμα ἐνόησεν ὁ Μέτελλος, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ποδείξῃ τίποτε. Ἐν ᾧ δ' ἔμελλε νὰ ὑπεγείρῃ τὸ μετὰξινον παραπέτασμα τῆς θύρας ἵνα ἐξέλθωσιν, ὁ Σοέμας προσέθηεν·

— Ἡ Οὐαλερία ἡ κόρη τοῦ Πούδου καὶ παλαιὰ φίλη τῆς Μετέλλας δὲν θὰ διστάσῃ, πιστεύω, νὰ σοὶ ἀνακοινώσῃ πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῆς ἀδελφῆς σου. Ἡ Οὐαλερία εἶνε σχεδὸν μνηστὴ σου, ἀφ' οὗ ὁ πατήρ της ἀπεκρίθη εὐμενῶς εἰς τὰς προτάσεις σου.

Ὁ πατριόκιος ἔστη διστάζων. Διελογίζετο ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Σοέμα νὰ ἐκφράσῃ σαφέστερον τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων του, οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν καθαρὰ εἰρωνεῖα. Ὁ Σοέμας ἐνόησας πιθανῶς τι διελογίζετο ὁ Μέτελλος, ἐσχημάτισε τὸ πρόσωπόν του οὕτως, ὥστε ἐφάνη συμπαθῶν, καὶ χαιρετίσας διὰ τῆς χειρὸς τὸν Ῥωμαῖον εἶπεν·

— Εὐχομαὶ νὰ ποδῆ εἰς καλὸν ἢ ἐπίσκεψίς σου καὶ νὰ εὕρῃς παρηγορίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πούδου.

Ὁ δὲ Μέτελλος χωρὶς νὰ ποκριθῆ διέβη τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, προέβη βήματ' αἰσιν εἰς τὸ κυκλοτερές ἄτριον καὶ ἐκρότησε τὰς χεῖρας. Εἰς δὲ τὸν προσδραμόντα δοῦλον εἶπε·

— Τὸ φορεῖον.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΙ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Περὶ τῶν ὑπὸ τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφῶν κατεχωρίσθησαν ἐν τῷ Παρισσῷ (σελ. 225 καὶ 375) ἐκθέσεις τοῦ κ. Σ. Δραγοῦμη ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου 1877 ἐργασίας. Ἴνα δὲ οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται ἐχῶσι πλήρη ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν τοῦ ὅλου ἔργου, ἀποσπῶμεν ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας τὴν ἐκθεσὶν τοῦ γραμματέως αὐτῆς καθηγητοῦ κ. Κουμανούδη περὶ τῶν κατὰ τὸ 1876 ἐργασιῶν, ὅτε καὶ ἤρξαντο αἱ ἀνασκαφαί, ἐχουσαι ὡς ἑξῆς.

«Ἐπιχειροῦντες νὰ ἀνασκάψωμεν καὶ ἀποκομίσωμεν τὰ πολλὰ ἤδη ἀπ' αἰῶνων καταρριφθέντα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως χώματα, ἐποθοῦμεν βέβαια καὶ ἠλπίζομεν ν' ἀναφανῆ τι ἐξ ἐκείνων τῶν κτισμάτων, ἅπερ ὁ Παυσανίας

ἐξερχόμενος, ὡς ἡ τῶν πλείονων ἀρχαιολόγων γνώμη κρατεῖ, ἐκ τοῦ ὑποτιθεμένου διαζώματος τοῦ θεάτρου καὶ χωρῶν πρὸς δύσιν ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἶδε καὶ ἀναφέρει κατὰ σειρὰν οὕτω· τάφον τοῦ Κάλω, ἀνεψιοῦ τοῦ Δαιδάλου, ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ καὶ κρήνην, ναὸν Θεμίδος καὶ πρὸ αὐτοῦ μνημα Ἰππολύτου, υἱοῦ τοῦ Θεσέως, ἔτι ἱερὸν Ἀφροδίτης πανδήμου καὶ Πειθοῦς καὶ ἄλλο Γῆς κουροτρόφου καὶ Δήμητρος Χλόης. Ἐφάνησεν δὲ ταῖαδε. τὸ εὐθὺς πρὸς δυσμὰς τοῦ θεάτρου φυσικὸν ἔδαφος ἐφάνη ὅτι ἦτο ποτε κατὰ 4 περίπου μέτρα χαμηλότερον καὶ ἐπίπεδον ἐν ἰκανῇ εὐρυχωρίᾳ, θὰ κατέβαινον δὲ εἰς αὐτὸ οἱ παλαιοὶ διὰ κλίμακός τινος, ἦτις θὰ ἦτο ἠγμένη ἀπὸ τῆς κρηπίδος τοῦ κοίλου θεάτρου. Αὕτη νῦν γυμνωθεῖσα τῶν χωμάτων ἀνεδείχθη μεγαλειῶς κυρτομένη, ἀλλὰ κλίμαξ αὐτόθι οὐδεμία ἐφάνη, σκέλος δέ τι τοῖχου στερεοῦ ἐκ τροχματοπαγῶν λίθων ὄχι πολὺ πλατὺ, ἐκεῖθεν ἀρχόμενον προχωρεῖ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ μέτρα περίπου 20, παρὰλληλον μὲ ἄλλον τοῖχον νοτιώτερον κείμενον, ἐκ Πειραϊκῶν λίθων, ὅστις καὶ πρότερον ἐφαίνετο ὑπὲρ γῆς ὑψούμενος καὶ ὡν βεβαίως παλαιὸς καὶ σύγχρονος τῷ κρηπιδώματι τοῦ κοίλου. Καὶ ὁ μεταξὺ δὲ τούτων τῶν δύο τοίχων χώρος, ἀνασκαφῆς σχεδὸν ἐντελῶς οὐδὲν ἔχων κλίμακας, ὡς ἠλπίζομεν, ἔδειξεν. Ἀλλὰ ποῦ ἀλλοῦ αὕτη ἡ δύνατο νὰ εἶναι καὶ πρὸς τίνα χρῆσιν ἄλλην ἦχθη ποτὲ ὁ νῦν ἀναφανείς ἐκ τροχματοπαγῶν λίθων τοῖχος;

» Πρὸς δεξιὰ δὲ τῷ ἐκ τοῦ διαζώματος ἐξερχομένῳ ἡ πέτρα τῆς Ἀκροπόλεως ἀνωτάτω μὲν ἐφάνη οὔσα ἀνώμαλος καὶ ἔχουσα ἐν μικρὸν ἀκανόνιστον σπήλαιον, ὅμως μὲ χειροποίητον εἴσοδον χαμηλὴν, ἴσως τὸν τάφον τοῦ Κάλω, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν φαντασθῶμεν τόσον κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα πεποιημένον· ὀλίγον δὲ κατωτέρω ἡ πέτρα εἶναι ὀρθίως τετμημένη ἐπὶ μέτρα 25 περίπου πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπ' αὐτὴν κατωτάτω ἐφανερῶδη ἐν σπήλαιον κωνικοῦ σχήματος τὰ ἔσω, μὲ εἴσοδον κτιστὴν, τοὺς τοίχους τοῦ δ' ἔσωθεν ἔχον ἐπιχρίστους καὶ ἐζωγραφημένους μὲ εἰκόνας χριστιανικὰς, δυσδιαγνώστους διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου φθοράν. Ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν κάτω γύρον ἀποστάζει ἐκ τῆς πέτρας καὶ ὕδωρ, τὸ ὅποσον κύκλῳ περιλαμβάναται ἐν μαρμαρίνῳ εὐρίπῳ καὶ διοχετεύεται ὕστερον ἔξω διὰ σωλήνων ἠγμένων ὑπὸ τὴν στοᾶν καὶ τὰς μετ' ὀλίγον μνημονευησομένας ἐκκλησίας μέχρις οὗ καταπίπτει εἰς ἐν φρεατοειδὲς κτιστὸν ὄρυγμα¹. Καταντικρὺ δὲ τῷ εἰσερχομένῳ,

¹ Εἶναι τοῦτο αὐτὸ ἔκκετο, οὗ τὸ στόμιον καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ὄψηλὰ ἐφαίνετο καὶ ἐσφαλμένως, καθ' ἃ νῦν εἰδείχθη ἐκ σαφῶν τεκμηρίων, ἐξελαμβάνετο παρὰ τινων ὡς ἡ ἱστορουμένη τοῦ Ἀσκληπείου κρήνη. Τοιούτων φρεατοειδῶν ὄρυγμάτων γέμει πᾶς ὁ χώρος οὗτος μέχρι τοῦ ἐπὶ Ῥηγίλλῃ Ῥοδαίου, ὄντων ἄλλων ἄλλης κατασκευῆς καὶ ὄχι πάντων ἴσως πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πεποιημένων. Δύο τούτων, τὰ πλησιέστατα τῷ κρηπιδώματι τοῦ θεάτρου, ἐρευνηθέντα εὐρέθησαν ὅτι συγκοινωνοῦσιν ὑπογείως δι' ὑπονόμου, καὶ φαίνεται πως ὅτι εἰς τὸ βορειότερον αὐτῶν κατέπιπτόν ποτε τὰ ἐκ τῆς γωνίας τῆς ὀρθοτόμου πέτρας ἀποχετευόμενα δι' αὐλάκος ὄμβρια ὕδατα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄλλην τινὰ ὁδὸν ἀποχετεύοντο ταῦτα τὰ ὕδατα, περὶ οὗ ἄλλοτε.

ἦτοι πρὸς ἄρκτον ἐν μετρίῳ ὕψει ὑπὲρ τὸ θωρακεῖον τοῦ εὐρίπου, εἶναι λαξευμένος ἐν τῇ πέτρᾳ τριγωνικός περίπου σηκός ἢ νύμφη (niche) πᾶν περίεργος διὰ τὸ ἐπίχρισμά της, ὅπερ μιμεῖται δι' εἰσοχῶν καὶ ἐξοχῶν διακλαδισμούς τινας περιπλόκους πρὸς ἔμφασιν ἴσως τῶν ἀνωμαλιῶν φυσικοῦ σπηλαίου. Ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς νύμφης οὐδὲν εὐρέθη ἦτο κενόν, πλὴν τινῶν ἀνθράκων, ὡς εἶπαν ἡμῖν οἱ πρῶτον εἰσχωρήσαντες σκαφεῖς, εἰς τὸ κατακόρυφον δ' αὐτῆς σημεῖον παρατηρήθη εἰς ἦλος σιδηροῦς ἐμπεπηγμένος. Ἀπὸ τῶν ἀνθράκων καὶ ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἡλου ἐμάντευσαν οἱ εὐσεβεῖς σκαφεῖς τὴν ποτὲ χρῆσιν τοῦ σηκοῦ ὡς ἀγίας τραπέζης, καὶ εὐθὺς ἐκρέμασαν λυχνίαν καὶ ἦψαν κηρία καὶ ἐθυμίασαν καὶ ἄροντες πλάκα τινὰ εὐμεγέθη ἔχουσαν ἀνάγλυπτον σταυρὸν μὲ κόσμημα Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ τὴν ὁποίαν εὗρον προσερευρισμένην ὀρθήν, δεξιὰ τῷ εἰσελθόντι, πρὸς τῷ τοίχῳ τοῦ σπηλαίου, ἔστησαν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ σηκοῦ, ὡς εἰς προπεωδέστερον τόπον. Καὶ οἱ μὲν ἀπλοῖ ἄνθρωποι οὕτω ἡμεῖς δὲ οἱ λογιώτεροι εἶχομεν καὶ ἔχομεν ἔτι ἀμφιβολίας, ἀν εἶχε ποτε χρησιμεύσει ἀντὶ ἀγίας τραπέζης ὁ σηκός, διότι παρὰ τὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἔθος εἶναι ἐστραμμένος πρὸς ἄρκτον, ἢ δὲ πλάξ ἢ τὸν σταυρὸν ἔχουσα εὐρέθη ὄχι ἀπερρίμμενη ἀτίμως, τυχὸν παρ' ἀσεβῶν τινῶν, ἀλλὰ ὀρθή, ὡς εἶπομεν, πρὸς τῷ ἀνατολικῷ τοῦ σπηλαίου τοίχῳ, ἐν θέσει ἔνθα τὸ μαρμαρόκτιστον θωρακεῖον τοῦ εὐρίπου ἐκλείπει, διότι δὲν σώζονται πᾶσαι αἱ συγκροτούσαι ποτε αὐτὸ μεγάλαι πλάκες. Ὅτι μὲν εὐκτῆριος οἶκος χριστιανῶν ἐγένετό ποτε ὁ τόπος οὗτος δὲν φαίνεται ἀμφίβολον, ἴσως καὶ ὡς ἀγίασμα ἐθεωρεῖτο τὸ ὕδωρ του' ὅτι δὲ καὶ ἀρχῆθεν ἱδρυμα χριστιανικὸν ὑπῆρξε τοῦτο, δὲν εἶναι πιθανόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι τῆς παλαιότητος ἐθνικῆς θρησκείας. Ἡ πρώτη σκέψις ἣτις ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ εἶναι νὰ εἴπη, ὅτι ἴσως ἐνταῦθα ἦτο ἡ κρήνη τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐναντιοῦνται τινα. Δὲν ἠρευνήθη δὲ ἀκόμη ὅσον πρέπει καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ σπηλαίου, ὅπερ τῶρα εἶναι μὲ μικρὰς ψηφίδας ὄχι πολὺ τεχνηέντως ἐστρωμένον· ὀλίγον δὲ μόνον σκαλίσαντες ἡμεῖς ὑπ' αὐτὸ εἰς τινὰ ἄκραν, εὗρομεν τεμάχιον ἀναγλύφου ἀναθηματικῷ τῷ Ἀσκληπιῷ, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ στρωσις εἶναι τῶν χριστιανικῶν χρόνων καὶ ὄχι ἢ ἐξ ἀρχῆς. Τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων ὑπέθεσαν ἐνταῦθα μᾶλλον παρὰ ἐν τῷ ἄνω μικρῷ καὶ ἀτέχνῳ σπηλαίῳ τὸν τάφον τοῦ Κάλω καὶ τὸ ἱερὸν τῆς μητρὸς του Πέρδικος, εἰς δὲ τις ὑπέθευσε καὶ μὴπως ἐνταῦθα ἐτελοῦντο τὰ τοῦ Περσικοῦ θεοῦ Μίθρα μυστήρια καὶ ἄλλως καὶ διότι εὐρέθη εἰς τὰ ἐντὸς χώματα ἐν ταύρῳ ἢ βουβάλλου φυσικὸν κέρα, ἐπιεικῶς σαθρὸν ἐκ τῆς παλαιότητος. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι εἰκασίαι δυσκολοστήρικτοι. Ἴσως δὲ ὁ μέλλων χρόνος διασαφήσῃ τι. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ δυνάμεθα καὶ νῦν μεθ' ἱκανῆς ἀσφαλείας νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἄλλοθεν σχῆμα θὰ εἶχεν ἐν παλαιτάτοις χρόνοις ἢ τοῦ σπηλαίου τούτου εἰσόδος, διότι ὁ τοίχος, ἐν ᾧ αὕτη εἶναι πεποιημένη, προδήλως ἐπεκολλήθη κατὰ κάθετον γραμμὴν εἰς ἄλλον παλαιότερον καὶ ἐκτίσθη οὕτω ἀνευ

ὄργανικῆς ἐνώσεως μετὰ τὴν ἐρειπίωσιν τῆς μεγάλης στωϊκῆς οἰκοδομῆς, τῆς ἐκτισμένης σύρριζα πρὸς τῇ ὀρθοτόμῳ πέτρᾳ, εἰς τῆς ὁποίας οἰκοδομῆς τὴν περιγραφὴν τῶρα μεταβαίνομεν.

Ἐκεῖ λοιπὸν διεγνώσθησαν σωζόμενα ἀριθμητικῶς τὰ ἐδάφη στοᾶς μακρᾶς 50 περίπου μέτρων, Δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἧς οἱ ἔσω τοῖχοι ἀνατολικὸς καὶ βόρειος ἐκ Πειραϊκοῦ λίθου ἐπιμελῶς εἰργασμένοι ἱκανῶς μέχρι τινὸς σώζονται, ἔχοντος τοῦ τῆς βορείου γραμμῆς μαρμαρίνον τὸν κατωτάτων αὐτοῦ δόμον· τὸ δὲ πρὸς νότον πρόσωπον μόνον σχεδὸν τὴν κάτω στρωσὴν ἦτοι τὸν στυλοβάτην σώζει μαρμαρίνον μὲ δύο βαθμίδας καὶ δύο κάτω μέρη δωρικῶν κιόνων ἡμιρρόδωτων, ὧν τὸ ἐν καὶ ὀρθὸν εὐρέθη ἐπὶ τῆς θέσεώς του ὑψόμενον ὡς 2 μέτρα, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ δυτικώτερον, ὑπ' ἡμῶν ἐστήθη, εὐρεθὲν αὐτοῦ πῶς πλησίον. Τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἄλλα μεγάλα καὶ μικρὰ μέλη μαρμαρίνα, κιονόκρανα, ἐπιστύλια, τρίγλυφοι, γεῖσα ἀνεφάνησαν πλεῖστα καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἀνασκαφείσαν ἔκτασιν, σώζοντα καὶ χρωματισμοῦ ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ λείψανα ἱκανῶς ζωηρά ¹. Ἀλλὰ δὲ βάσεις κιόνων ἄλλου ρυθμοῦ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τούτου εὐρεθεῖσαι εἶναι βεβαίως ἐκ μετασκευῶν καὶ ἐποικοδομήσεως μεταγενεστέρων ². Ἐχει δὲ τι καὶ λίαν δυσεξήγητον, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, ἢ στοᾶ αὕτη. Ἐνῶ ὁ στυλοβάτης τῆς ἐκτείνεται, ὡς εἶπομεν, ἐπὶ 50 περίπου μέτρα ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῆς αὐτῆς, ὡς εἰκόσ, ὀριζοντείου ἐπιφανείας, τὸ δυτικώτατον αὐτῆς μέρος (ὡς 13 μέτρων), ἔχει πλειότερον οἰκοδομικὸν βάθος, καὶ ἐκεῖ, μετὰ τὸ ἐμπρὸς στωϊκὸν κενόν, γίνεται τὸ ὀπίσω ἔδαφος αἰφνης ὑψηλότερον κατὰ τρία περίπου μέτρα, σχηματίζον ἐν τετράγωνον, περιειλημμένον τοίχῳ πωρίνῳ ἐπιμελοῦς κατασκευῆς καὶ ἔχον ἐν τῷ μέσῳ εὐρὸν φρεατοειδὲς κτίσμα, ἀλλ' ὄχι φρέαρ, μετὰ τεσσάρων κύκλῳ τοῦ χείλους του χαμηλοτάτων καὶ ἀπλουστάτων κυλινδρικοῦ σχήματος βάθρων ἢ βάσεων μαρμαρίνων. Τὴν ἔσω τούτου κοιλότητα σχηματίζει τοίχος ἐκ τροχμαλοπαγῶν λίθων, καθόλου μὲν ἰσόδομος, ἔχων δὲ καὶ πολυγωνίους τινὰς ἄρμους. Τὸ βάθος τῆς κοιλότητος 2,20 καὶ ἄστρον κατὰ τὸ ἔδαφος, ἢ διάμετρος 2,60. Τοῦτο λοιπὸν τὸ οἶον ἀνώγειον ἐν τῷ τῆς στοᾶς βάθει μετὰ τινος οἶον κολυμβήθρας, ἣτις ὅμως οὐδέποτε φαίνεται δεχθεῖσα ὕδωρ, Δηλίου ὄντως δεῖται κολυμβητοῦ. Ἡμεῖς μόνον ἰστοροῦμεν, ὅτι κατὰ τὸ νοτιανατολικὸν ἄκρον τοῦ ὑψηλοῦ τούτου δαπέδου διαλύσαντες μέρος τοῦ συγκροτοῦντος αὐτὸ νῦν νοτίου τοίχου (ὅστις δὲν εἶναι ἀρχαῖος, ὡς οἱ ἄλλοι τρεῖς, ἀλλὰ ἀσβεστόκτιστος) εὗρομεν ἐσωτέρω

¹ Καὶ πῶρινα δὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐπίσης δωρικοῦ ρυθμοῦ ἀνεσκάφησαν σποράδην ὄχι ὀλίγα, ταῦτα δὲ μειζόνων διαστάσεων ὅθεν ὑποτίθεται, ὅτι θὰ ἀνηκῶσιν εἰς ἄλλην τινὰ ἀρχαιοτέραν οἰκοδομήν, ὑπάρξασαν αὐτόθι πού, διότι δὲν εἶναι τόσον πιθανόν νὰ ἐρρίφησαν πάντα ἄνωθεν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως.

² Ἀρτίως παρατηρήθησαν ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει τῆς στοᾶς σωζόμενοι θεμέλιοι λίθοι πῶρινοι, ἀφαστώτες ἀλλήλων κατὰ σύμμετρα διαστήματα, ὑποδηλοῦντες ὅτι κιονοστοιχία δευτέρα ἐσωτέρα ἐπ' αὐτῶν ἔβαιεν.

πολλά θραύσματα πηλίνων ειδωλίων, αναγομένων βεβαίως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἦσαν δηλ. ὄφεις περιβάλλοντες, ἀλέκτορες κτλ.

»Ῥητέον προσέτι, ὅτι τὸ μεσαίτατον μέρος τῆς στοᾶς ταύτης, ἰδίως τὸ βάθος αὐτῆς κατέχεται νῦν ὑπὸ ἐπιμήκους οἰκοδομῆς μεταγενεστέρως, τῶν Βυζαντινῶν, ὑποθέτομεν, χρόνων, ἧτις ἤτο ποτε θολοσκέπαστος. Ταύτην μελετώμεν νὰ διαλύσωμεν, διότι ἔχει εἰς τὰ θεμέλιά της ἀρχαῖα μάρμαρα.

»Ἡ ἔκτασις δὲ ἡ ἐνώπιον τῆς στοᾶς πρὸς νότον, ἰκανῶς εὑρεῖται οὕσα, ἔδειξεν, ἀφοῦ ἀνεσκάφη, τὰ ἐδάφη τριῶν ἐκκλησιῶν χριστιανικῶν πολὺ παλαιῶν πιθανῶς καὶ ἀλληλοδιαδόχως κτισθειῶν κατ' εὐθυγραμμίαν καὶ ἐρείπιωθειῶν πρὸ αἰώνων ὅθεν καὶ μνήμη αὐτῶν οὔτε ἐκ βιβλίων οὔτε ἐκ παραδόσεως, ὅσον ἡμεῖς ἠξέυρομεν, σώζεται. Αἱ κόγχαι καὶ αἱ στρώσεις αὐτῶν, διαλυθεῖσαι ὑστερον ὑφ' ἡμῶν, ἐφάνησαν οὕσαι ἐκτισμέναι ὡς μὴ ὄφελε, ἐκ λίθων τῆς ῥηθείσης στοᾶς καὶ ἄλλων ἀρχαίων κτιρίων, γόμον δὲ εἶχον τιμιωτάτας ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ γλυφὰς εἰς πλῆθος μέγα, ὧν πλείστα εἰς τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὴν λατρείαν ἀναφέρονται. Ἐδεικνυεν δὲ ἄλλως ἢ πλακώστρωσις τῆς δευτέρας μάλιστα τῶν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἡ ὀρθομαρμάρωσις τῶν κατὰ τὸ κατώτατον μέρος διατηρηθέντων ἕως τότε τοίχων τοῦ ἱεροῦ καὶ τινὰ εὐπορίαν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ φιλοκαλίαν τῶν αὐτὰς οἰκοδομησάντων, ἐμφανισμένη μάλιστα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ποικιλοχρῶν πλακῶν. Γραμμῶν ὅμως, φαίνεται, οὐδὲνα ἔρωτα εἶχον οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, δι' ὅσως καὶ οὐδεμίαν ἐπιγραφὴν ἤλθεν εἰς ὄψιν μας ἐκ τῶν ἐρείπιων, δηλοῦσα τὸ πότε ἐκτίσθησαν αἱ ἐκκλησίαι ἢ εἰς ποῖον ἱερὸν ὄνομα ἀφιερωθῆσαν. Ἀνεύρομεν μὲν τὰ ἐγκαίνια μιᾶς ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὴν στρῶσιν τῆς ὡραίας πύλης, ἀλλὰ τὸ ἔχον αὐτὰ ἀργυροῦν πυξίδιον χάραγμα μόνον σταυροῦ εἶχεν ἐπὶ τοῦ πώματος καὶ οὐδὲν ἄλλο. Λέγοντες δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι καὶ ἀσθεστοκάμινον καὶ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀνεγνωρίσαμεν μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης τῶν ἐκκλησιῶν, ἐν ἧ πολλὰ πολύτιμα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, ἀδηλον κατὰ ποίους χρόνους, ἠφάνισθησαν διὰ παντός, λέγομεν τὸ οἰκίστον τῶν δεινῶν καὶ αἰσχυρῶν, ὅσα ποτὲ ὑπέφερον ἢ γῆ αὐτῆ ἢ ἐκ διαστροφῆς ἐθελουσίας τοῦ πνεύματος τῶν ἰθαγενῶν ἢ ἐκ βίας ἀνόμου τῶν ξένων ἐπιδρομῶν.

»Προβαίνομεν εἰς ἄλλα ῥητέα. Δυτικώτερον τῶν ἐκκλησιῶν, ἐν μέρει καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν τούτων, ἐφάνησαν καὶ τάφοι χριστιανικοὶ οὐκ ὀλίγοι, κτιστοὶ μετὰ κλιμάκων πρὸς κατὰβατιν, ὄντες καὶ μονήρεις καὶ πολυάνδρια, εἰς δὲ παιδὸς μικροῦ εἶχε τοὺς ἔσω τοίχους καλῶς ἐκ λεπτῶν ποικιλοχρῶν πλακῶν ἠρμοσμένους ἅπαντες ὅμως ἦσαν ἀνεπίγραφοι, ποῦ καὶ ποῦ μόνον γλυφὴ σταυροῦ εὑρέθη ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τῆς καλυπτούσης πλακῶς. Στηλίδια δὲ τινὰ ἔχοντα ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς χριστιανικάς, κατὰ τὸ ἀρχαιότατον τυπικόν, εὑρέθησαν ἐντετειχισμένα μόνον ὡς γόμος εἰς διάφορα κτίρια, ὅχι δὲ ποτε ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτῶν θέσεως.

»Ἐπὶ δὲ τὴν στρῶσιν τῆς τελευταίας πρὸς δυσμὰς ἐκκλησίας, παραλλήλως τῇ Δωρικῇ στοᾶ καὶ ἐν ἀποστάσει μάλιστα ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου ἀπ' αὐτῆς πρὸς νότον, εὑρέθη συνεστηκὸς ἐν αὐτοτελὲς κρηπίδωμα οἰκοδομῆς ἐκ Πειραϊκῶν λίθων, εἰς σχῆμα παραλληλογράμμου, μήκους 11 μέτρων, πλάτους δὲ 6. Τοῦτο ἐθεώρησαν πολλοὶ ὡς τὸ μόνον λείψανον τοῦ ποτὲ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἕως ὅχι ἀπιθάνως ἰδίως διότι τὰ τρία ἄλλα κρηπίδωματα, τὰ ὅποια ἐφάνησαν ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ καὶ ὀλίγον ἐπέκεινα πρὸς δυσμὰς, εἶναι πάντα μικρότερα. Παρατηρητέον δὲ ὅμως, ὅτι τὸ ἐν τέταρτον περιῖπου τοῦ κρηπίδωματος τούτου, τὸ πρὸς ἀνατολάς, ὃν κατὰ τι διαφόρου κατασκευῆς, φαίνεται οἷον προσθήκη ὑστερωτέρα.

»Ἄλλη δὲ στοᾶ, (ἦτοι τὰ ἐδάφη μόνον αὐτῆς πάλιν), ἀνεγνωρίσθη πρὸς δυσμὰς τῆς Δωρικῆς, ἐν ἀποστάσει 2 1/2 μέτρων ἀπ' αὐτῆς καὶ ὅχι ἀκριβῶς κατὰ τὴν αὐτὴν εὐθυγραμμίαν, βλεπούσα δηλ. πρὸς νότον, ἀλλὰ μετὰ τινος ἀποκλίσεως πρὸς δύσιν. Αὕτη δὲ εἶναι Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὡς εἰκάζεται ἐκ μιᾶς βάσεως κίονος λίθου Πεντελησίου, σωζομένης κατὰ χώραν ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας¹, εἶναι δὲ καὶ μικρότερα κατὰ πολὺ τῆς Δωρικῆς, ἔχουσα μήκος 27 1/2 μέτρων, πλάτος δὲ 14. Ἀλλὰ ταύτης τὸ διάγραμμα εἶναι εὐκαταληπτότερον, ἅτε διαμεῖναι ἐλεύθερον ἐποικοδομήσεων μεταγενεστέρων. Τὸ βάθος αὐτῆς, πρὸς τὴν πέτραν τῆς Ἀκροπόλεως πολὺ πλησιάζον (μένοντος ὅμως μικροῦ κενοῦ, χάριν ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων) ἔχει διαίρεσιν κατὰ μήκος εἰς οἰκήματα τέσσαρα ἰσομεγέθη, (ὡς δηλοῦσιν οἱ σωζόμενοι θεμέλιοι λίθοι), ὧν ἡ στρῶσις, ἐν μέρει διατηρουμένη, σύγκειται ἐκ ψηφίδων στερεῶς συγκεκολλημένων. Εἶχε δὲ καὶ αὕτη ἡ στοᾶ δύο κατὰ πρόσωπον μαρμαρίνας βαθμίδας, αἵτινες καὶ ἐν μέρει σώζονται περὶ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν. Ἐκεῖ δὲ ἔξω, ἀλλὰ πολὺ πλησίον τῆς γωνίας, εὑρέθη εἰς μεταγενεστέρων τινὰ τοίχον ἐνοικοδομημένον καὶ ἐν βόθρον μαρμαρίνον ἀπλοῦν μὲν, ἀλλὰ τῶν καλῶν ἔτι τῆς Ἑλλάδος χρόνων, ἐφ' οὗ ποτε ἦτο ἰδρυμένη ἢ ὕψις, ὡς ἡ ἐπιγραφή του λέγει². Εὐλόγως δὲ, νομίζομεν, ὑποτίθεται, ὅτι ἡ

¹ Σποράδην δὲ αὐτοῦ που καὶ ἀπωτέρω ἀνεσκάφησαν καὶ σώματα κίωνων βαδωτὰ καὶ κιονόκρανα Ἰωνικά, ἀνάλογά πως τῶ μεγέθει τῆς στοᾶς. Τὰ δὲ Ἰωνικά ἐπιστύλια τὰ ὅποια ἔδωκ' ἐκεῖ κατακείμενα εὑρέθησαν ἢ ἐκ τοῦ τοίχου τοῦ Σερπεντζῆ ἐξήχθησαν, εἶναι πολλὰ, ἀλλ' ἀμελεστέρως ἐργασίας ἢ ἡ βάσις ἢ κατὰ χώραν εὑρεθεῖσα. Ἐν τούτων τῶν ἐπιστυλίων εἶναι καὶ ἐνεπίγραφον, λέγον τάδε: [Ἀσκληπιῶ καὶ Ὑγίειᾳ ὑπὲρ τῆς Τιβερίου Καίσαρος θεοῦ σεβα[στοῦ . . .]. Ἴδε Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 164 καὶ 320. Ἐν δὲ ἄλλο ἐπιστύλιον ὁμοίον πως ἀλλ' ὅχι ἰσομέγεθες, πρὸ ἐτῶν ἀνασκαφῆν ἔξω τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῶν τοῦ Σερπεντζῆ καμαρῶν, ἔχει ὡσαύτως ἐπιγραφὴν, ἣν ἰδὲ ἐν Philologus XXIV, σελ. 462. Εἰς τὰς κατὰ καιροὺς γενομένας ἀνακατασκευὰς καὶ ἐπισκευὰς τῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ κτισμάτων ἀναφέρονται ἄλλαι τε ἐπιγραφαὶ καὶ ἰδίως ἐν ψηφίσματι τοῦ ἔτους 26 μ. Χρ. τυπωθῆν ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 104. Ἀλλ' ἡ ἐξέτασις τῶν ἐν αὐτῶ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιγραφαῖς λεγομένων μετ' ἀντιπαράβολος πρὸς τὰ νῦν σωζόμενα ἐρείπια εἶναι δυσχερότατον ἔργον καὶ ὁ καιρὸς τοῦ ἀκόμη δὲν ἦλθε. Πρὸλ. τὰ ῥηθέντα ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 528.

² Ἴδε αὐτὴν ἐκδομένην ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 153.

στοαὶ αὐτῆ μετὰ τῆς ἄλλης ἐχρησίμευον διὰ τοὺς συρρέοντες πολλοὺς ἀβρώ-
στους καὶ ἄλλους προσκνητὰς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὡς καὶ διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ
ναοκόρους, τοῦτο μάλλον παρὰ ὅτι αὐταὶ αἱ δύο ὁμοῦ ἢ ἡ ἑτέρα αὐτῶν, ἢ
μείζων, δύναται νὰ εἶναι ἢ τοῦ Εὐμένους, ἥτις μνημονεύεται μὲν παρὰ Βι-
τρούβιω (ἐν τῷ de architectura, 5, 9) ὡς ὑπάρχουσα παρὰ τὸ Διονυσιακὸν
θέατρον, ἀλλὰ ὀπίσω τῆς σκηνῆς αὐτοῦ¹ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀρμόζει νὰ
τεθῆ ἐδῶ.

»Ὀλίγα δὲ βήματα πρὸς δυσμὰς τῆς στοᾶς ἀνεφάνησαν καλῶς συνεστηκό-
τες οἱ θεμέλιοι λίθοι ἐνὸς αὐτοτελοῦς κτίσματος, ἔχοντος σχῆμα παραλλη-
λογράμμου μήκους μὲν 5 μέτρων, πλάτους δὲ 4. Εἶναι τοῦτο πάντως ἀρ-
χαῖον, πλὴν τῶν κατὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ βαθυδοσιδῶν προσθηκῶν, παρέ-
χει δὲ ὄντως ἔμφασιν μικροῦ ἱεροῦ. Παρατηρητέα δὲ ἡ διεύθυνσις του, οὕσα
πρὸς θερινὰς δυσμὰς.

»Πλησιέστατα δὲ τούτῳ ἄλλο μικρὸν κτίσμα, κακῶς μὲν τεθεμελιωμένον
ἐκ παντοίων λίθων, ἀλλ' ὅμως ἀρχαῖον καὶ αὐτὸ ὄν πιθανώτατα, σώζεται
μόνον κατὰ μίαν πλευράν του τὴν τοῦ προσώπου, ἔνθα ἐπὶ μαρμαρίνου ἐδά-
φους ὑπολείπονται δύο βάσεις γωνιαίων παραστάδων Ἰωνικῶν καὶ μεταξὺ
αὐτῶν διακρίνονται ἔχνη δύο βάσεων κίωνων καὶ δρυφάκτου. Ὑπολείπεται δ'
ἔτι καὶ μικρὸν μέρος τῆς ἐκ λεπτῶν πλακῶν στρώσεως τοῦ ἐσωτέρου χώρου.
Ἡ διεύθυνσις τοῦ κτίσματος τούτου σχεδὸν πρὸς ἀρκτον.

»Πλησιέστατα εἰς τὰ δύο ταῦτα κτίσματα καὶ σύρριζα πρὸς τῆ πέτρα τῆς
Ἀκροπόλεως ἀνεφάνη ἀξιοπερίεργον κτίσμα, κατὰ γίον μόνον ἐν σχήματι
παραλληλογράμμου, ἐκτάσεως ἀδήλου τὰ νῦν, ἔχον τοὺς ἔσω τοίχους πολυ-
γωνίους εἰς βῆθος τριῶν περίπου μέτρων· ἐξέχουσα δὲ αὐτοῦ μόνον τὸ πρὸς
ἀνατολὰς μέρος ἄτε εὐρεθὲν ἀστέγαστον, τὸ δὲ ἄλλο αὐτοῦ μέρος καὶ τι
πλέον τοῦ παρκειμένου χώρου περιέχεται καὶ καλύπτεται ὑπὸ ἀσβεστοκτί-
στων τοίχων καὶ στεγάσματος ἀψιδωτοῦ, μεσαιωνικῆς, ὡς εἰκάζεται, κατα-
σκευῆς, καὶ ἀποτελεῖται οὕτω δεξαμενὴ, ἔχουσα ἐν τῷ βῆθει ἄφθονον πόσι-
μον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον συνάγεται ἐκεῖ εἰσρέον ἐκ τρυπῶν τινων πεποιημένων
ἐν τῷ προσαρκτικῷ τοίχῳ καὶ οὐσῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητᾶ ἐν συγκοινωνίᾳ
μετὰ φλεβῶν τινων τῆς πέτρας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἴσως ὅμως μέρος τοῦ ὕδα-
τος καὶ ἐκ τοῦ κάτω ἐδάφους ἀναβλύζει. Λέγομεν δὲ ταῦτα οὕτω ἀμφιβό-

¹ Ὡς τῆς στοᾶς τοῦ Εὐμένους λείψανα τινὲς μὲν τῶν τοπογράφων ἐκλαμβάνουσι τὰς ὑπο-
λειπομένας 27 ἐκ Πειραϊκοῦ λίθου καμάρας, ὑπερθεῖν τῶν ὁμοίων ὁ τοίχος τοῦ Σερπεντζέ,
ὁ νῦν κατεδαφίζόμενος, ἄλλοι δὲ τὸν ἐξ ὁμοίων λίθων κανονικὸν ἐκείνον τοίχον, ὅστις ὡς
σύγχρονος τῷ κρηπιδώματι τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω ἐν σελίδι 703,
ὅπερ ἀποπύατον διὰ πολλοὺς λόγους· ἔτι δὲ ἄλλοι ἀναζητοῦσι τὴν στοᾶν κατωτέρω
πολύ, περίπου ἐπὶ τῆς νῦν δενδροφύτου λεωφόρου καὶ δὲν λέγουσιν μὲν ἀκριβῶς ποῦ, ἴσως
ὅμως ἐνοοῦσι τὴν θέσιν τὴν παρὰ τὸ ἐκκλησιδίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἀφ' ὅπου γραμμῆ
τις θεμελιῶν λίθου Πειραϊκοῦ ἀρχομένη χωρεῖ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ ποσόν. Ταύτην ἡ Ἐταιρία
ἡμῶν ἐπιχειρήσασα ποτε νὰ ἐρευνησῆ διεκόψε τὸ ἔργον τῆς ἀθελήτως.

λως, διότι τὰ κατὰ τὴν δεξαμενὴν ταύτην δὲν ἠρευνήθησαν ἀκόμη ἀρκούν-
τως διὰ σκαφῶν καὶ καθαιρέσεων, καὶ τοῦτο ἐκ φόβου, μήπως στειρεύσῃ τὸ
τόσον χρήσιμον εἰς πάντας ὕδωρ. Ἐλάνθανε δὲ τοῦτο αἰῶνας ὄλους τοὺς ἐν
Ἀθήναις, διότι βουνὸς γῆς ὑψωμένος ἐνταῦθα ἐκάλυπτε τὸν ἄνωθεν τῆς δε-
ξαμενῆς κτιστὸν φρεατσοειδῆ λαμῶν καὶ τὸ μαρμαρίνον στόμιον, ὃ εὐρέθη τρία
περίπου μέτρα ὑψηλότερον τῆς νῦν κερκμοστρώτου στέγης τῆς δεξαμενῆς. Ὅτι
τὸ ὕδωρ τοῦτο εἶναι τὸ τῆς παρὰ Ξενοφῶντι (ἐν Ἀπομνημον. Γ. 13, 3) καὶ
παρὰ Πausανίᾳ (Α' 21, 4) ἱστορουμένης κρήνης τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἄλ-
λως ἐφάνητο πιθανόν, ἀμα προήλθε εἰς φῶς, κατέστη δὲ καὶ πιθανώτερον καὶ
σχεδὸν βέβαιον, ὅτε, προχωρησάσης τῆς σκαφῆς, ἄλλο μὲν καθ' ὅλην τὴν
περιφέρειαν ταύτην ὕδωρ δὲν ἐφάνη, ἀκριβῶς δὲ πρὸς νότον τῆς δεξαμενῆς
ἐν ἀποστάσει ἀπ' αὐτῆς μέτρων 22 1/2 παρετηρήθη στήλη λιθινὴ ἐντετει-
χισμένη ὀρθῆ ἐν τινι βραχεῖᾳ (μέτρων 3,60) γραμμῆ τοίχου, πάντως τοῦ ἀρ-
χαίου περιβόλου τοῦ Ἀσκληπιείου, ἔχουσα γράμματα προσηκείδια τὸ ὄρος
κρήνης¹. Ἐβλεπον δὲ ἐξ ἀρχῆς καὶ βλέπουσιν ἀκόμη πρὸς τὸν νότον τὰ
γράμματα, ὥστε νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ εὐκόλα ὁ παρῶν τὴν ὁδὸν τὴν μεταξὺ
τούτου καὶ τῶν γνωστῶν καμαρῶν τοῦ Σερπεντζέ. Εὐχῆς δὲ ἔργον εἶναι νὰ
ἐξετασθῇ παρ' ἐπιστημόνων καὶ ἡ ἄλλη ποιότης καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδα-
τος τούτου, ἵνα φανῆ ἂν ὄντως εἶναι θερμότερον τοῦ συνήθους, ὡς λέγεται
παρὰ Ξενοφῶντι τὸ ἐν Ἀσκληπιοῦ, ἐνῶ ὁ Pausanias σιγᾷ. Ἐγὼ, καθὼς καὶ
πάντες οἱ σκαφεῖς καὶ οἱ καρβόγαγεῖς τῆς ἀνασκαφῆς, ἔπιον πολλὰς ἐξ
αὐτοῦ καὶ δὲν μ' ἐφάνη οὔτε θερμὸν οὔτε ἄλλως ἀηδὲς πιεῖν, ἀλλὰ εἰς τὴν
ἀκριβῆ αὐτοῦ διάγνωσιν χρήζομεν βεβαίως ἄλλων πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι
ὁποῖος ἐγὼ καὶ οἱ σκαφεῖς, οἵτινες παντάπασιν δὲν ἀνήκομεν εἰς τοὺς κατὰ
τὸν Ξενοφῶντιον Σωκράτην δυσαρέστους ἐκείνους, τοὺς δυσαρεστοτέρους καὶ
αὐτῶν τῶν ἐν Ἀσκληπιοῦ ἀβρώστων καὶ διὰ τοῦτο μὴ εὐχαριστημένους· νὰ
πίνωσι τὸ τυχὸν ὕδωρ.

»Ἀπομένει νὰ εἰπωμέν τινα περὶ λειψάνων τινῶν κτισμάτων, ἀφανστερόων
μὲν εἰς τὴν ὄψιν, σπουδαιωτάτων δὲ ἄλλως, λέγω τὰ λείψανα καὶ ἔχνη πε-
ριβόλων τὰ φανέντα καθ' ὅλον τὸ ἐπίπεδον καὶ εὐρύχωρον τοῦτο μέρος. Ὅ-
περὶ αὐτῶν λόγος δὲν εἶναι τόσον εὐκόλος. Προσπαθῶ δὲ κατὰ τὸ δυνατὸν
ἐμοὶ νὰ μὴ εἶπω λίαν ἡμαρτημένα. Ἡ δυσκολία προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ
διαγνωσθεῖσαι ὡς ἀρχαῖαι περιβόλων γραμμῆ παντοῦ εὐρέθησαν διακεκομ-
μέναι καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸ πολύμηνον διάστημα τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεφαί-
νοντο κατωτάτω καὶ ἄλλαι διάφοροι γραμμῆ τοίχων, τῶν μὲν ἀσβεστοκτί-
στων, τῶν δὲ ἀλλοίων, ἐκ μεγάλων μὲν ὀπωσοῦν λίθων, χαλαρῶς δὲ καὶ ἀ-

¹ Ἴδε τὰ περὶ τῆς στήλης ταύτης ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 331. Ὑστερον εὐρέθη καὶ
ἄλλη ἐπιγραφή, τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εἰς πλείονα τεμάχια τετρασμένη καὶ κολοβή, ἀ-
ναφέρουσα τὴν κρήνην. Εὐρέθη δὲ εἰς τρία διάφορα μέρη ἐσκορπισμένη. Ἴδε καὶ τὰ περὶ αὐ-
τῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ Ἀθηναίου, σελ. 527.

κανονίστως συνεστηκότων ἐνίοτε και διεστυαυροῦντο αἱ γραμμαὶ παραδόξως:

»Τινὰς τῶν τοιχῶν τούτων, καθ' ὅσον ἐπρόβαιναν ἡ σκαφή, μετ' ἀκριβῆ προσέζεταν διελύμεν, ἵνα τὰ ἐν αὐτοῖς ἢ ὑπ' αὐτοὺς ἀρχαῖα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη γλυπτὰ και ἐνεπίγραφα μάρμαρα ἐξάγωμεν· ἀλλ' ἐνδεχόμενον νὰ διελύσαμεν κάπου και τινα τοίχον, ὅστις νὰ μὴ ἦτο μὲν τῶν κελῶν ἀρχαίων χρόνων ἢ τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὅτε ἀκόμη ὁ ἀρχαῖος βίος και θρησκεία διεσώζοντο, ἀλλὰ νὰ ἦτο ὁμως ἐκτισμένος ὁπωςδήποτε δι' ἄλλην χρείαν ἐπὶ ἀρχαίας περιβόλου γραμμῆς, και δυνατὸν οὕτω νὰ ἐξέλιπέ τι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔως ἐχρησίμευόν τι, ἀν δὲν ἐξέλειπον ὀλοτελῶς. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι. Τὸ προφανὲς συμφέρον τῆς ἐπιστήμης ἀπῆτει τὴν καθαιρέσιν των, ἐνῶ ἀδελγος ἦτο ἡ ἔως χρησιμότης των. Τὸ δὲ παρὰ τινων ῥηθέν, ὅτι πᾶν τὸ εἰς διάφορα γῆς στρώματα φαινόμενον ἐρείπιον ὀφείλομεν πρὸ τῆς διαλύσεως ὄχι μόνον νὰ σχεδιάζωμεν, ἀλλὰ και νὰ ἀπεικονίζωμεν, ἵνα διασώσωμεν οὕτω ὡς πλεῖστα στοιχεῖα γνώσεως και κρίσεως εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς τοπογράφους, τοῦτο δὴ ἦτο δυσσεκτέλεστον ἢ μάλλον ἀνεκτέλεστον ὡς δαπανητικὸν ἀπέριου χρόνου και χρημάτων. Ἐπρεπεν ἵνα τοιοῦτό τι κατορθωθῆ, ἀνὰ πᾶσαν ὥραν νὰ γίνεται στάσις τῶν ἔργων και ἀποπομπὴ ἐργατῶν, νὰ καθαρίζεται πανταχόθεν ἀπὸ χώματα και ὀγκώδεις λίθους πᾶν οἰονδήποτε ἐμφανιζόμενον κτίσμα και οὕτω νὰ σχεδιάζεται και ἀπεικονίζεται· εἰ δὲ κατὰ προτίμησιν τινὰ μόνον τῶν μεταγενεστέρων κτισμάτων οὕτω πράττοντες ἀπεμερίζομεν εἰς μέλλουσαν ζωὴν ἐν χάρταις και εἰκόσιν, δὲν ἠθέλομεν φανῆ δίκαιοι οὔτε θὰ ἠυχαριστοῦμεν πάντας τοὺς μεθ' ἡμᾶς. Δὲν ἐπράξαμεν λοιπὸν οὕτω· ἀρκείτω δὲ εἰς τοὺς νῦν και τοὺς ὕστερον περιέργους και φιλιόστορα, ὅτι μετὰ μεγάλης εὐλαθείας ἐχωρήσαμεν εἰς τὰς διαλύσεις ἄλλων τε και τῶν εἰρημένων κακοκτίστων γραμμῶν τοίχων ¹.

»Μετὰ δὲ τὰς οὕτω γενομένας διαλύσεις και ἀποκομίσεις ἀχρήστου πολυλοῦ ὑλικοῦ ἐξεκαθαρίσθησαν γραμμαὶ τοίχων περιβόλων πολυγωνίου ἢ ὡς ἔγχευστα πολυγωνίου κατασκευῆς αἱ ἐξῆς:

»Μία γραμμὴ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ περιφεροῦς κρηπιδώματος τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου, παραλλήλως δὲ και ἀρκτικῶς τοῦ προμνημονευθέντος σκέλους και ἐν μικρᾷ ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσει, χωρεῖ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ μέτρα περίπου 15 και ὕστερον χάνεται. Ποῦ δὲ ἡ γραμμὴ αὕτη ἔστρεφε πρὸς ἀρκτον ἵνα περικλειθῆ ὡς δεῖ τὸν χώρον, εἶναι μὲν ὄχι σαφὲς φαίνεται πως ὁμως ὅτι ἐγένετο τοῦτο ὄχι

¹ Τὰ ἀνωτέρω ἐγράψαν ἐπίτηδες οὕτω σαφῶς και ἔκτενῶς. Ἡθελήσαμεν νὰ φανερώσωμεν τὴν μέθοδον ἀνασκαφῶν, ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ἐταιρία ὄχι πρῶτην ταύτην φοράν, ἀλλὰ και ἐν τῇ Ἀττάλου Στοᾷ και ἐν τῇ Διονυσιακῇ θεάτρῳ και κατὰ τὸ Δίπυλον και κατὰ τὸν ἄγ. Δημήτριον Κατηφόρῃ, χωρὶς ποτε, καθ' ὅσον ἠξεύρομεν, νὰ ἐπικριθῆ παρὰ τῶν ἐπαύοντων. Ὅθεν και δὲν φοβούμεθα μὴ εἰς τινὰς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ζῶντας δεθῆ ἀφορμὴ παρενοήσεως, ὅτι δὲθεν ὁμολογοῦμεν παραπτώματα γενόμενα, και σκέψεως ἔπειτα, ὅτι δικαιοῦνται αὐτοὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς ἐν tabula παρὰ τῆς Ἐταιρίας rasa, νὰ ἐνσχεδιάσωσιν ἐξ εἰκασίας ὅ τι θέλουσιν.

πολὺ πέρα τῆς θέσεως, ἐνθα νοητῶς ἀγομένη γραμμὴ ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ἀρκου τῆς δωρικῆς στοᾶς πρὸς νότον ἤθελε συμπέσει μετ' ἀπ' ἀνατολῶν ἐρχομένην· ἐκεῖ δὲ που και σώζονται ὄντως τινὲς μεγάλοι πολυγωνιοὶ λίθοι ἔχοντες ἐπὶ βραχὺ διεύθυνσιν πρὸς ἀρκτον, μακρότερον δὲ πρὸς δυσμὰς, χωρὶς ὁμως νὰ ἀποτελῆται ἐκεῖ βέβαιος ἐξ αὐτῶν γωνίας σχηματισμός, διότι φαίνονται ὡς μετακεινημένοι ἔκπαλκι. Ἄλλὰ ταῦτα λέγω μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, προσθέτων ἄμα δύο τινὰ, πρῶτον ὅτι ἐκεῖ που πλησιέστατα τοίχον ἀσβεστόκτιστον ἀπ' ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν φερόμενον διελύσαμεν οὕτως ὁμως, ὥστε ἡ διεύθυνσίς του νὰ διακρίνηται ἱκανῶς, και δεύτερον, ὅτι κατὰ τὴν διάλυσιν ταύτην εὑρομεν στήλην λίθου πεντελητίου εἰς τρία τεμάχια τεθραυσμένην και ὡς γόμον ἐκτισμένην λέγουσαν· Ἡ ὀ (ε) τ ο τ (ε) μ ἐ ν ο (υ) ς. Αὕτη ἡ γραμμὴ ἐκεῖ, ἐνθα εἶπομεν αὕτην ἀρχομένην, ἔχει τοὺς ἀνωτέρω αὐτῆς δόμους συγκειμένους ἐκ λίθων τετραγώνων, ὧν ἡ ἔξω ἐπιφάνεια εἶναι ἐξεργασμένη, βεβαίως χάριν κόσμου, κατὰ τινα ἰδιαιτέρον τρόπον· πολλὰ μικρὰ ἐξέχοντα ῥαβδία κατὰ διάθεσιν πρὸς ἄλληλα διαγώνιον πληροῦσι τὴν ἐπιφάνειαν και παρέχουσιν ἔμφασιν ὅσον ψακθοειδοῦς πλέγματος ἢ ὑφάσματος ¹. Οὕτως ἐξεργασμένοι λίθοι εὑρέθησαν και ἀνωτέρω τῆς γραμμῆς ταύτης πρὸς δυσμὰς σποράδην κατακείμενοι.

»Ἄλλη γραμμὴ νοτίως τῆς Ἴωνικῆς στοᾶς, καθόλου μὲν διευθυνομένη πρὸς δυσμὰς, μετὰ ἀποκλίσεως δὲ πρὸς ἀρκτον, σώζεται ἐπὶ μέτρα 25 περίπου. Ἄν εἶναι αὕτη ἐξακολούθησις τῆς πρώτης λοξοτέρῃ ἢ ἐκτίσθῃ ἐξ ὑπαρχῆς ἵνα ἀποτελῆ τὸ νότιον τέμαχος ἰδίου περιβόλου τῶν περὶ τὴν Ἴωνικὴν στοᾶν κτισμάτων, ἀδυνατῶ νὰ εἶπω. Ἐκλείπει δὲ και αὕτη πρὸς δυσμὰς ἀφανῶς ἀνευ ὀρισμένου τέλους ἢ γωνίας. Εἶτα μετὰ διάλειμμα μέτρων τινῶν ἔρχεται οὐχὶ ἐν ὅλῳς ἀκριβεῖ και τῇ αὐτῇ εὐθυγραμμίᾳ.

»Τρίτη τις γραμμὴ βραχεῖα, ἐκείνη, περὶ ἧς εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἔχει τὸν ὅσον τῆς κρήνης.

»Τετάρτη δὲ γραμμὴ, ἣτις και πλέον τῶν ἄλλων σαφῆς και ἐκ μεγάλων πολυγωνίων λίθων καλῶς ἠρμοσμένων σώζεται, μετ' ὀλίγον πρὸς ἀνατολάς, ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς πέτρας τῆς Ἀκροπόλεως ὀλίγα βήματα δυτικώτερον τῆς δεξιμένης τῆς ἐχούσης τὸ πόσιμον ὕδωρ και διευθυνομένη πρὸς νότον ἐπὶ μέτρα περίπου 17, στρέφει ὕστερον κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς δύσιν και μετ' ὀλίγον εὐθὺς ἐκλείπει. Αὕτη ἡ γωνία περιβόλου εἶναι ἡ μόνη βεβαίως σωζομένη ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων· λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι παρατηρήθη ἐν τῇ γωνιαίῳ λίθῳ ἡ ἰδιόχουσα ἐκείνη λάξευσις, ἣτις ἐν πολλαῖς ἄλλαις Ἑλληνικῶν φρουριῶν γωνίαις παρατηρεῖται, ἔχουσα σχῆμα τοιοῦτο·

¹ Ἄνω ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τῶν παρίνων ἀρχαίων τοίχων τῶν ὀπίσω και πρὸς νότον τῶν Προπυλαίων ἔχει τὴν ἐπιφάνειαν κατὰ τινα ὅμοιον ὄχι δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον.

ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀρχεται ὑψούμενον ὀλίγον τὸ ἔδαφος καὶ φαίνεται ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη περιβόλου εἶναι ἢ διάμεσος τοῦ χώρου τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς ποτε κειμένου ἱεροῦ τῆς Θέμιδος καὶ πεποιημένη ἰδίως δι' ἐκεῖνο τὸ ἱερόν, τοῦ ὁποίου ὅμως οὐδὲν ἔχνος ἐφάνη σωζόμενον, εἰ καὶ ἱκανῶς ἐχώρησε πρὸς δυσμὰς ἢ σκαφή καὶ ἐγύμνωσε πάνυ σαφῶς τὸ ἀρχαῖον φυσικὸν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδῶ εἶναι, πλὴν μικρᾶς ἀνωφερείας, σχεδὸν ἐπίπεδον καὶ ἔχει ἱκανὴν εὐρυχωρίαν, διότι ἡ πέτρα τῆς Ἀκροπόλεως ἐντεῦθεν ὑποχωρεῖ πολὺ ὀπίσω. — Πρὸς νότον καὶ δυσμὰς τοῦ χώρου τούτου διεκρίθησαν ἔτι δύο γραμμὰι διακεκομμέναι, ἔχουσαι καθόλου διεύθυνσιν πρὸς δυσμὰς, ἡ πέμπτη καὶ ἕκτη, ἐβδόμη δὲ τις ἐφάνη ἀπὸ νότου διευθυνομένη πρὸς ἀρκτον μέχρι τινός, ἵνα ἀποτερματίση που περιβόλον τινα. — Ἡδὴ δ' ἐκεῖ τὸ ἔδαφος ἀρχεται ὑψούμενον ἐπαισιθητῶς χωρὶς νὰ εἶναι κυρίως εἰπεῖν πετρῶδες. Κατωτέρω δὲ πρὸς νότον καὶ δυσμὰς γίνεται πολὺ ἀνώμαλον, ἔχον πολλοὺς λάκκους ἐσκαμμένους ἐν τῇ κιμωλίᾳ πρὸς διαφόρους χρήσεις τῶν παλαιῶν ἢ τῶν μεσαιωνικῶν κατοίκων, ἡμῖν ἀγνώστους. Παραλείπω δὲ τὰ ὅτι καὶ πίθους κεραμέους καὶ κτιστοὺς εὐρομεν εἰς διάφορα μέρη καὶ δεξαμενὴν μίαν μεγίστην κενὴν καὶ τινὰς ὑδάτων ἀγωγούς κεραμέους, ἐρειπιαμένους τὸ πλεῖστον καὶ ξηρούς. Τὸ δὲ περιεργότερον ἴσως τῶν ῥητέων εἶναι, ὅτι εὐρέθη εἰς τὰ κατωφερῆ ταῦτα νοτιώτερα μέρη καὶ οὐ μακρὰν τῶν παλαιῶν θεμελίων, τῶν ἔσωθεν τῶν καμαρῶν, κοίλωμά τι ἐν τῷ φυσικῷ ἐδάφει στρογγύλον καὶ ἐν αὐτῷ ἀγγεῖον πῆλινον εἰς πολλὰ τεμάχια τεθραυσμένον, κατασκευῆς δὲ, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, λίαν ἀρχαίης, περιέχον ἐντὶς ὅστ' ἀνθρώπου ὀλίγα καὶ πάνυ σαθρά. Εὐρέθησαν μὲν καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα σπαράξθην καὶ ἄλλοι νεκροὶ τεθαμμένοι, ἀλλὰ εἰς ὑψηλότερα ὀπισθοῦν ἐδάφη, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς κτιστοὺς, προφανῶς ὑστερωτέρων ἤτοι χριστιανικῶν χρόνων τάφους. Αὕτη δὲ ἡ ταφή ἢ ἐν χαμηλοτάτῳ τόπῳ καὶ ἐν ἀγγεῖῳ ἀρχαίῳ ἐφάνη ἡμῖν πολὺ ἀξιοσημεῖωτον πρᾶγμα.

»Περαιτέρω δὲ ἔτι χωρήσαντες πρὸς δυσμὰς καὶ δὴ εἰς τὰ κατώτερα μέρη, ὅχι δὲ εἰς τὰ ἀνώτερα, ἐφθάσαμεν τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὠδείου τοῦ Ἡρώδου καὶ εἶδομεν, ὅτι ἀπὸ μιᾶς τῶν ἐν τῷ ἀνατολικῷ αὐτοῦ πτερώματι ἀνοικτῆς καμάρας, (εἰς ἣν ποτε ἀνέβαινον, ὡς πιθανολογεῖται, οἱ ἄνθρωποι κάτωθεν ἐκ τῶν παρὰ τὴν πάροδον δωματίων διὰ διπλῆς κλίμακος) ἀρχεται κλίμαξ τις μαρμαρίνη πλατεῖα, ἀνάγουσα πρὸς τὰ ἄνω, ἔξωθεν τοῦ παχέως παρίνου τοίχου τοῦ ὠδείου, ἣτοι περιθέουσα αὐτόν, οὗ ἐφάνθησαν καὶ γενναῖαι ἀντηρίδες τέσσαρες. Αὕτη ἡ κλίμαξ μετὰ τρεῖς βαθμίδας ἐκλείπει, τὴν διαδέχεται δὲ στενὴ τις καὶ ἀθλία, ἐκ παντοίων λίθων συνεστηκυῖα, προφανῶς μεταγενεστέρη, ὡς καὶ τὸ παρ' αὐτὴν δεξιόθεν παραξένον κτίσμα ἀγνώστου χρήσεως ἐκλείπει ὑστερον καὶ αὕτη καὶ φαίνονται τινες ἐν τῇ κιμωλίᾳ κοῖται κεναὶ τῶν πρὶν ποτε οὐσῶν εὐρείων βαθμίδων, ἕως οὗ πάλιν αὗται ἀναφαίνονται τρεῖς τέσσαρες ἐν πάσῃ τῇ αὐτῶν εὐρύτητι, ἵνα ἐπὶ τέ-

λους ὀλοτελῶς ἐκλίπασιν ἐκεῖ, ὅπου ἤδη τῆς πέτρας ἢ προσανάβασις γίνεται ἀποτομωτέρα. Φαίνεται δὲ, ὅτι δὲν ἦτο ἢ διεύθυνσις τῆς κλίμακος ταύτης ὀρθία πρὸς τὴν νῦν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλ' ὅτι περιέθεε τὸν ἄνω κύκλον τοῦ ὠδείου μέχρι τοῦ κατακορύφου σημείου καὶ ὑστερον ἐχώρει πρὸς δύσιν τόσον ὅσον ἐχειρίζετο, ἵνα μετ' εὐμαρείας γένη ἢ καμπὴ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ¹. Ποῖον δὲ χρόνον εἶναι αὕτη ἢ ἔξωθεν τοῦ ὠδείου κλίμαξ; Εἰς πολλοὺς φαίνεται σύγχρονος τῇ αὐτοῦ κατασκευῇ, εἰκάζεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν ταῖς ἀνωτέρω μέρεσι σωζομένου κρηπιδώματος αὐτῆς, ὅπερ σύγκειται ἐκ μικρῶν δι' ἀμμοκονίας στερεῶς ἠνωμένων λίθων, ὅπως καὶ ὁ γόμος ὁ ἔσω τῶν παχέων παρίνων τοίχων αὐτοῦ τοῦ ὠδείου· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ τινὰ τὰ ἐναντιούμενα πρὸς ταύτην τὴν ἐκδοχὴν, τὰ ὅποια παραλείπω νῦν ν' ἀναφέρω καὶ ἐξετάσω, σπεύδων πρὸς τὸ τέλος τοῦ περι ταύτης τῆς ἀνασκαφῆς λόγου, ἀφοῦ ἤδη καὶ μακρότερα τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεώς μου εἶπα ².

Καθ' ἃ ἠκούσατε πλὴν τῶν τοῦ Ἀσκληπιείου ἐρειπίων, ἐφ' ὅσον ἐπροχώρησαν τὰ ἔργα τῆς Ἑταιρίας κατὰ τοὺς ὀκτὼ μῆνας, οὐδὲν τῶν ἄλλων ἱερῶν τῶν ζητουμένων ὑπεφάνη. Ἡ καταστροφή κατὰ τοὺς τόπους τούτους τούτους ὑπῆρξε μεγάλη, καὶ οὐδὲ ἀναθήματα ἢ ἐπιγραφαί, δυνάμεναι νὰ ἀναχθῶσι μετὰ τινος πιθανότητος εἰς τὴν λατρείαν τῆς πλησιέστατα τῷ Ἀσκληπιῷ λατρευομένης ποτὲ Θέμιδος, εὐρέθησαν. Δύο τρεῖς δὲ περιστρωαὶ (ἢ μία ἀνάγλυπτος, αἱ ἄλλαι αὐτοτελεῖς) εὐρεθεῖσαι ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων καὶ εἰς διαφόρους θέσεις μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας, δὲν ἠξέυρω κατὰ πόσον δύνανται νὰ σχετισθῶσι πρὸς τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερόν, τὸ περικαιτέρω τοῦ τῆς Θέμιδος. Μία δὲ στήλη ἔχουσα γλυφὴν τοῦ Θησέως κα φήμισμα εἰς τιμὴν ἀνδρὸς Τροϊζηνίου πολιτογραφηθέντος ἐν Ἀθήναις καὶ γενομένου ἱερέως, τοῦ Ἰππολύτου ἴσως, εὐκόλως μὲν σχετίζεται εἴτε πρὸς τὸ ῥηθὲν τῆς Ἀφροδίτης ἱερόν, εἴτε πρὸς τὸ πρὸ αὐτοῦ κειμένον ποτε Ἰππολύτου μνημα, εὐρέθη δὲ ὅμως ὅχι ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἠθέλομεν, ἀλλὰ πλησίον εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ³. Ὁ ἄσκαπτος δὲ εἰσέτι πρὸς δυσμὰς τόπος οὔτε πολὺς εἶναι καὶ ἀνωφερέστερος ὢν δὲν παρέχει ἐλπίδας εὐρέσεως ὀγκωδῶν ὀπισθοῦν κτισμάτων ⁴. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἢ Ἑταιρία δύναται νὰ συγχαρῆ

¹ Ταῦτα ἐγράψαν οὕτω ἀφοῦ μετὰ τὸν Ἰανουάριον ἐξητάθησαν δι' ἀνασκαφῆς πλείοτερον τὰ ὑπερθεῖν καὶ κατακορύφως τοῦ ὠδείου μέρη.

² Ἐν τι ἄς προστεθῇ ἀκόμη, ὅτι καὶ πολλὸς ὄγκος χωμάτων ἀπὸ τοῦ δυτικωτάτου καὶ ἀνωτάτου μέρους τοῦ κοίλου τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου ἀπεκομίσθη κατὰ ταύτην τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ὁ ἐκεῖ ποτε ὄγκωματος μέχρις ἄνω τοίχου διελύθη, ἵνα ἐξαχθῶσιν τὰ ὑπ' αὐτὸν ἐντεταχισμένα πάρινα ἐδάτια τοῦ θεάτρου. Εὐρομεν δὲ πλείονα αὐτοῦ ἀρχαῖα ἢ ὅσα ἠλπίζομεν. Ὀλίγιστα δὲ σχετικῶς εὐρομεν εἰς τὰ χώματα τὰ ὅποια κατεβίβασαμεν ἀπὸ τοῦ ὑπερθεῖν τοῦ θεάτρου τόπου καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῶν δύο ὀρθῶν στηλῶν μέχρι τῆς νοτιανατολικῆς τοῦ Κιμωνείου τοίχου γωνίας.

³ Ἴδε τὰ περὶ τῆς στήλης ταύτης ἐν Ἀθηναίου τόμ. ε' σελ. 522 κ. εἶς.

⁴ Περιέργον εἶναι καὶ τὸδε, ὅτι ἡ πέτρα τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τοῦτο τὸ νότιον μέρος ἐφ' ὅσον ἤδη ἐγυμνώθη τῶν χωμάτων (καὶ ἐγυμνώθη κατὰ τὸ πλεῖστον) δὲν παρουσιάζει οὐ-

ἐαυτῇ ὅτι εὐτυχεστάτην καὶ καρποφορωτάτην ἐποίησεν ἐν τοῖς τόποις τοῦ τοῖς ἀνασκαφῆν. Τὰ δαπανηθέντα χρήματα, δραχμαὶ 48'859, εἶναι οὐδὲν ἀπέναντι τῶν πολυπληθεστάτων καὶ πολυτίμων κινητῶν ἀρχαίων ὅσα εὐρομεν καὶ ἀπέναντι τῆς ἀναδείξεως τῆς ἀρχικῆς φυσιογνωμίας τῶν τῆς Ἀκροπόλεως πετρῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτάς ἐκτεταμένων ἐν ἐπιπέδῳ κτισμάτων. Ἐκεῖ ὅπου οἱ πρὸ ἡμῶν τοπογράφοι ἐφαντάζοντο (καὶ τὸ ἔγραψαν) πετρώδεις ἐξοχὰς μετὰ ἰχνῶν διαφόρων καίσκων, ἀνεφάνη ἐξαισία εὐρυχωρία, κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐπιμηκεστάτων οἰκοδομῶν, αἵτινες ἐξέχουσι τοῦ ἐδάφους ὄχι μετρίως, ὀρώμεναι δὲ ἀφ' ὑψηλοῦ, ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ δηλ. ἄκρου τοῦ θεάτρου, φαίνονται κάτω ὡς πόλεως ἕλης τμήμα νέον, παραδόξως διασωθὲν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος· ζῶν τέλος ὄχι ἄχαρις διὰ τὸ ἀναβλύζον ἐκεῖ ὕδωρ ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρξῃ, ὅπου πρῶην ἐρημία νεκρά, ξηροὶ δὲ καὶ ἀτερπεῖς χώματος καὶ λίθων βουνοὶ κατεπλάκοναν τὴν ψυχὴν τοῦ σπανίου διαβάτου.

» Ἄδυνατοῦντες δὲ νὰ διαλάβωμεν νῦν περὶ τῆς πολλῆς σημασίας τῶν εὐρεθέντων κινητῶν ἀρχαίων ¹ ἀναγινώσκωμεν ἔδε κατάλογον αὐτῶν περιληπτικόν».

Παραλείπομεν τὸν κατάλογον περιλαμβόνον τὰ εὐρεθέντα ἀπὸ τῆς 19 Ἀπριλίου 1876 μέχρι μόνον τοῦ Ἰανουαρίου 1877, διότι μέλλομεν νὰ καταχωρίσωμεν ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει πλήρη τὸν κατάλογον τῶν μέχρι σήμερον εὐρεθέντων.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Αἱ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ἐξακολουθήσασαι καὶ τὸν λήξαντα μῆνα προήγαγον σπουδαίως ἀνακαλύψεις. Μνημονεύομεν δ' ἐκ τούτων σήμερον μόνον τὴν ἐκσκαφὴν ὀλοκλήρου τῆς Εὐμενείου στοᾶς τῆς ἐνούσης τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου καὶ τὸ ἐπὶ Πηγίλλῃ Ὠδεῖον, ἧς τὴν ὑπαρξίν μνημονεύει μόνος τῶν ἀρχαίων ὁ Βιτρούδιος, καὶ κεφαλῆς μαρμαρίνης καλῶς διατηρουμένης, ἧτις φαίνεται ὅτι παριστᾷ τὸν Σωκράτη. Περὶ πάντων τούτων θὰ δημοσιεύσωμεν μακροτέρως ἐκθέσεις προσεχῶς.

— Ἐπερατώθη ἤδη ἡ κατασκευὴ τῶν ἀναγκαίων θηκῶν πρὸς ἔνθεσιν τῶν

δὲνα σηκῶν λαξευτῶν δι' ἀναθήματα ἢ ἐπιγραφὴν τινα ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο, ὅποια ἔχει ἢ πρὸς ἄρκτον ὀρώσα πλεοῦσά ὄχι ὀλίγα. Μόνον κοιλώματά τινα μικρὰ στρογγύλα ἢ τετράγωνα φαίνονται που ἐδῶ κ' ἐκεῖ, πεποιημένα πιθανῶς δι' ἔνθεσιν δοκῶν τῶν πρὸς τῇ πέτρᾳ ποτὲ ὄντων κτισμάτων. Ὄνόματα δὲ τινα κύρια ἀνθρώπων τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὅποια εἶναι λελαξευμένα εἰς τὰς ἀνωμάλους ἐξεχούσας πέτρας τὰς κτὰ τὴν ἀνατολικὴν ἔξοδον τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, αὐτὰ καὶ πρὸ τριακονταετίας ὅλης, ὡς καλῶς γινώσκω, ἦδη ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς περιέρχους τῶν Ἀθηνῶν κατοίκους. Ἴδε μνείαν αὐτῶν παρὰ Ἄθ. Ῥουσοπούλου ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. Ἀθηνῶν τῆς 6' περιόδου, τοῦ ἔτους 1862, σελ. 294.

¹ Ἡ πεποιθῆσις ἡμῶν εἶναι ὅτι τὰ εὐρεθέντα μάλιστα αἱ ἐπιγραφαὶ θέλουσιν ἐν πολλοῖς ἀνακαινίσῃ τὴν ὅλην Ἀττικὴν ἀρχαιολογίαν.

ἐν Μυκῆναις ἀνευρεθειῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐκτεθήσονται δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ νέου Πολυτεχνείου μετὰ καὶ τῶν ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Σπάτα εὐρεθειῶν. Λίαν δὲ προσεχῶς θὰ ὀρισθῶσιν αἱ ἡμέραι καὶ ὄροι καθ' ἃς θὰ δύναται τις νὰ ἐπισκέπτηται αὐτάς.

— Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἄρχονται ἐν Ὀλυμπίᾳ τρίτον ἤδη ἔτος αἱ ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἐπιχειρηθεῖσαι ἀνασκαφαί. Καὶ παρὰ μὲν τῆς Γερμανίας ἐστάλησαν πλὴν τοῦ διδάκτορος Βαίλ πρὸς ἐφορεῖαν τῶν ἀνασκαφῶν, ὁ διδάκτωρ Γεώργιος Τρεῦ ὑφηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καὶ ὑποδιευθυντῆς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ αὐτοῦ μουσείου, πρὸς δὲ οἱ ἀρχιτέκτονες Γουλιέλμος Dörpfeld καὶ Ριχάρδος Bohn.

— Πρὸ τινῶν μόλις ἡμερῶν γενομένης σκαφῆς πρὸς διόρθωσιν ὑπονόμου ἐν τῇ ὁδῷ Ἀριστείδου (ἀρ. 6) ἀκριβῶς πρὸ τοῦ καταστήματος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀνευρέθησαν λείψανα ἀρχαίων τειχῶν εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων. Κτιζομένης δ' ἄλλοτε τῆς οἰκίας ἐν ἣ τὸ τοῦ Συλλόγου κατάστημα, εἶχον ἀνευρεθῆ λείψανα πολλὰ τῶν τειχῶν τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ὅστις ἐφαίνετο διευθυνώμενος πρὸς τὴν ὁδὸν Σοφοκλέους ἔνθα πρὸ τινος ἀνευρέθησαν λείψανα τειχῶν καὶ πύλης, κτιζομένης τῆς οἰκίας Πετρᾶκη (ἴδε σελ. 475).

— Ἐν τῇ ἐπὶ τῆς λεωφόρου Πανεπιστημίου καὶ τῆς ὁδοῦ Λυκαβήττου κτιζομένης οἰκίας τοῦ κ. Μιχαὴλ Μελαῦ ἀνευρέθη κατὰ τὴν σκαφὴν τῶν θεμελιῶν ὡσεὶ ἑκατοστὸς τάφων, τῶν μὲν πλείστων κενῶν, τῶν δὲ λοιπῶν περιεχόντων ἀγγεῖα ἀνάξια λόγου. Πλὴν δὲ τούτων ἀνευρέθησαν καὶ λείψανά τινα ἐγγλύφων μαρμάρων καὶ στήλη ἐπιτυμβία ῥυθμὸν ἔχουσα ἠρώου καὶ φέρουσα ἐπιγραφὴν **ΟΝΑΤΩΡΙΔΑΣ ΒΟΙΩΤΙΟΣ**. Κοσμεῖ δ' αὐτὴν ἀνάγλυφον παριστᾷ ἐφῆβον φέροντα χιτῶνα ποδήρη καὶ τὴν μὲν ἀριστερὰν χεῖρα ἔχοντα κεκλυμένην, προφαίνοντα δὲ τὴν δεξιάν, δι' ἧς κρατεῖ ὄλπην(;) ἦτοι τὴν ἐν παλαιστραῖς χρῆσιμον φιαλίδαν τὴν ἐλαίου πλήρη. Προσσάινει δὲ αὐτὸν πρὸς τὰ δεξιὰ κυνάριον, κατὰ παράστασιν οὐκ ἀσυνήθη ἐπὶ στηλῶν ἐπιτυμβίων. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου εἶνε ἀτεχνος ἢ μᾶλλον ἐγένετο ἐν σπουδῇ· τοῦτο δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ κάτω. Ἡ δὲ κεφαλὴ εἶνε ἱκνῶς καλῆ. Σπουδαῖον δὲ καθίσταται τὸ ἄλλως κοινὸν τοῦτο ἔργον τῆς ἀρχαίας τέχνης διὰ τὴν διάσωσιν κυανοῦ χρώματος δι' οὗ ἦτο βεβαμμένος ὅλον τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἦτο ἐκτύπως ἐπιγεγλυμμένος ὁ ἐφῆβος. Καὶ ἐπὶ τοῦ κυματίου δὲ καὶ τοῦ τυμπάνου τοῦ ἐπιστέφοντος τὸ ἠρώον σώζονται ἔχνη βαφῆς ἐναλλάξ ἐρυθρᾶς καὶ κυανῆς.

— Κατ' Αὐγούστον μῆνα σκαφῆς γινομένης ἐν Πειραιεῖ ἐν τινὶ οἰκίᾳ τοῦ κ. Μελετοπούλου μετὰ τοῦ Τελωνείου καὶ τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος, κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ἐμπορίου, εὐρέθη στήλη λίθου πεντελησίου περιέχουσα ψήφισμα λόγου ἄξιον ἐπὶ ἄρχοντος Θεμιστοκλέους. Διὰ τούτου δ' ἡ βουλὴ στεφανοῖ τοὺς παῖδας Λεύκωνος, τοῦ ἀρχοντος τοῦ Κιμμερίου Βοσπό-

ρου, Σπάρτοκον, Παιρισάδην και Ἀπολλώνιον. Ὑπὲρ δὲ τὸ ψήφισμα εἶνε γε γλυμμένοι ἐν ἐκτύπῳ τρεῖς ἄνδρες, ὧν τὰ πρόσωπα ἀποκεκρουσμένα, οἱ μὲν δύο καθήμενοι, ὁ δὲ τρίτος ἰστάμενος. Εἶνε δ' οὗτοι ἢ οἱ τρεῖς παῖδες τοῦ Λεύκωνος οἱ ἐν ἀρχῇ τοῦ ψηφίσματος ἀναγεγραμμένοι, ἢ μάλλον κατὰ τὴν τοῦ κ. Κουμανούδη εἰκασίαν ὁ Σάτυρος και Λεύκων, δηλαδὴ ὁ πατήρ και ὁ πάππος τῶν ἀναγεγραμμένων, μνημονεύμενοι και ἐν τῇ δε τῇ στήλῃ, ὁ δ' ἰστάμενος εἶνε ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων δεξιούμενος τοὺς εὐρους αὐτῶ ἀρχοντας τοῦ Βοσπόρου. Εἶνε δ' ἔκ τε τοῦ Δημοσθένους και ἐξ ἄλλων ψηφισμάτων γνωστὸς ὁ οἶκος οὗτος διὰ τὴν ἐπ' αἰῶνας ὄλους πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εὖνοιαν αὐτοῦ, μάλιστα ἐκδηλουμένην διὰ τῆς ἀνευ τελῶν ἐξαγωγῆς τοῦ σίτου ἐκ τῶν μετὰ τὸν Πόντον λιμένων, τοῦθ' ὅπερ σπουδαιότατον διὰ πόλιν, ἥτις πλείστῳ τῶν πάντων ἀνθρώπων ἐπεισάκτω σίτῳ ἐχρηῖτο κατὰ Δημοσθένην. Τὸ περὶ οὗτοῦ λόγος ψήφισμα ἐδημοσίευσεν μετ' ἀξίων λόγου σημειώσεων ὁ δεινὸς στηλοκόπας καθηγητῆς κ. Κουμανούδης ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ Ἀθηναίου.

— Ἐν τῇ Ὥρᾳ τῆς 24 Σεπτεμβρίου ὁ ἐν Κερκύρᾳ καθηγητῆς κ. Ἰωάννης Ῥωμανὸς δημοσιεύει ἐπιγραφὴν γεγλυμμένην ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου εὐρεθείσης ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τῆς ἐσχατιᾶς τῆς λίμνης Χαλικιοπούλου, τοῦ ἀρχαίου δηλαδὴ Ὑλλαϊκοῦ λιμένος, ἀνασκαπτομένου ἀγροῦ ἀνήκοντος τῷ κ. Νικηφόρῳ Κονοφᾷ. Ἡ στήλη αὕτη ἔχει σχῆμα ἡρώδου, ἔχει δ' ἐπὶ τῆς βάσεως δύο παραστάδας ἢ κιονίσκους, ἐπιστύλιον ἐνεπίγραφον, γεῖσον και ἀετωμάτιον, κενὸν δὲ τὸ μεταξὺ τῶν δύο παραστάδων περιεχόμενον διάστημα, ἔθια συνήθως ἔκειτο ἀνάγλυπτος παράστασις. Τῆς στήλης τὸ δεξιὸν μέρος ἔπαθε μεγάλην ἀποτριβὴν. Ἐῖς δ' ἀριστερᾶς παραστάδος, τῆς ἀκεραίας περιωθεισης, τὸ ἐπιστύλιον κοσμεῖται δι' ἀναγλύπτου ταινίας, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκονται τὰ γράμματα **ΦΙΛΙΣΤ** . . . ἔχοντα μέγεθος διπλάσιον τῶν ἐπὶ τῇ βάσει γραμμάτων. Τὸ ὄλον ὕψος τῆς στήλης εἶνε 0,87 τὸ πλάτος 0,42 και τὸ πῆχος 0,16. Σχῆμα τῶν ἐπὶ τῆς βάσεως γραμμάτων τὸ τῶν μακεδονικῶν χρόνων, τοῦ Ο ὄντος σταθερῶς μικροτέρου τῶν λοιπῶν γραμμάτων. Ἡ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐν μέτρῳ ἡρωφειετικῶ και ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ ἔχει ὧδε, τοῦ καθηγητοῦ κ. Ῥωμανοῦ συμπληρώσαντος ἐπιτυχῶς τὰ ποτετριμμένα:

Φιλίστ(ιον χαῖρε).

Δοικὴ μὲν δεκάδης σε τελειοτόκων ἐνιαυτῶν
ἤδη και τριτάτου κύκλος ἐπεῖχεν ἔτεος
μισογόμεναν φθιμένοισι, Φιλίστιον, ἀνίκα π[ένθος],
ματρὶ πολυθρήνῳ κάλλιπες Ἀρπαλία,
δῶμα δ' Ἀριστάνδροιο λελονχότος ἄκριτον αἶ[σαν]
και τέκνα κρυερᾶ θῆκας ἐν ὄρφανίᾳ.
Ἄγῆνος κλυτὸν αἶμά σε δ' ὕστατον ὕπνον ἐλό[ντος]
πικρὸς ὅδε ζοφερᾶ τύμβος ἔδε[κτο κόνει].

Συνδυάζων δὲ ὁ κ. Ῥωμανὸς τὴν παρὰ τὴν κλιτὸν τοῦ γηλόφου Κατακαλοῦ εὐρεσιν ταύτης τῆς στήλης πρὸς τὴν εὐρεσιν και ἄλλων ἄλλοσε τάφων ἐν τῇ γειτονίᾳ μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκίου, ἐκφέρει τὴν εἰκασίαν ὅτι αὐτῶν ἀρχαίων Κερκυραίων ἢ νεκρόπολις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ λιμένος τοῦ Ἀλκίου, παρ' ᾧ ἀνερέθη τὸ Μενεκράτειον σῆμα, τὸ τοῦ Ἀρνιαδά, ἢ στήλη τοῦ Ξενόρου (σελ. 65) και ἄλλων ἐπιστήμων προσώπων οἱ τάφοι, και ἐκτεινομένη παρὰ τὴν θάλασσαν κατὰ τοὺς ἐγγυὲς λόφους, διῆκε μέχρι τοῦ ἐτέρου τῆς πόλεως λιμένος τοῦ Ὑλλαϊκοῦ, και ἀκριβῶς μέχρι τοῦ νῦν λοφίσκου Κατακαλοῦ.

— Ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τοῦ σπουδαίου νομισματικοῦ περιοδικῶ τῶν Παρισίων *Mélanges de Numismatique*, δημοσιεύεται μελέτη τοῦ ἡμετέρου κ. Π. Λάμπρου περὶ τῶν νομισμάτων τῶν μεγάλων μαγίστρων τῆς Ῥόδου τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ. Διὰ τῆς μελέτης ταύτης ἐκδίδονται τὸ πρῶτον εἰς φῶς 89 ἀνέκδοτα νομίσματα τῶν ἵπποτῶν τούτων, ἅπαντα κεχαραγμένα ἐν ἐπτὰ πίναξι. Μέγας πλοῦτος διὰ τῶν νομισμάτων τούτων προστίθεται εἰς τὴν νομισματολογίαν τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου.

— Ἐν τῷ αὐτῷ φυλλαδίῳ ὁ κ. Π. Λάμπρος δημοσιεύει ἀνέκδοτον και μοναδικὸν μέχρι τῆς σήμερον νόμισμα τοῦ Δαμαλαῖ κοπέν ὑπὸ τοῦ κυρίου τῆς Χίου Μαρτίνου Ζαχαρία, ἵνα κυκλοφορῇ εἰς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις του. Τοῦτο δὲ διότι ἡ Ζακαλίνη, τελευταία βαρωνίς τῆς οἰκογενείας τῶν Δελαρῶς κυρίων τῆς Βελιγιστῆς και τοῦ Δαμαλαῖ, ἐνυμφεύθη τὸν Μαρτίνον Ζαχαρίαν και μετεβίβασεν αὐτῷ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς μωραϊτικῆς βαρονίας δικαιώματα τῆς.

— Ἐκ Πετροπόλεως γράφουσιν εἰς τὴν *Μεταρρύθμισιν* Κωνσταντινουπόλεως ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Ζηλανδίᾳ ἐν μικρᾷ τινι κωμοπόλει Σταριγεδίγη κειμένη ἐν μέσῳ βάλτων, ἐγένετο κατ' αὐτὰς πλείστου λόγου ἀξία ἀρχαιολογικὴ ἀνακάλυψις. Ἀνασκαπτομένου γεωλόφου τινὸς εὐρέθη ἐννέα πόδας ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς τάφος ἔχων δεκαεννέα ποδῶν μῆκος και περιέχων σκελετὸν γυναικὸς ἐχούσης τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς. Παρ' αὐτῇ δ' εὐρέθησαν ἀγέαια ἐν οἷς και περιεργότατον κύπελλον ὑάλινον κυανοῦν, φέρον ἐπικεκολλημένα τεμάχια ἀργύρου, ἐφ' ὧν ἀναγινώσκειται ἐλληνικοῖς γράμμασι γεγραμμένη ἢ λέξις **ΥΓΕΙΑΙΝΕ**. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ σκελετοῦ εὐρέθη ψέλλιον ἐκ χρυσῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Πρόβου (276 μ. Χ.), ἐπὶ δὲ τοῦ λαίμου χρυσοῦν περιδέρειον, και ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καρφίς πρὸς στήριξιν, φαίνεται, τῶν ἐνδυμάτων. Πλὴν δὲ τούτων εὐρέθησαν πλησίον τῆς γυναικὸς σκελετοὶ ζῶων και ἀνθρώπων, ὧς φαίνεται, δούλων ἐνταφιασθέντων μετὰ τῆς κυρίας των. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ἀνευρίσκειται ἀρχαίως πρὸς βορρᾶν τῆς Σκανδιναβίας φέρουσα ἐπιγραφὴν ἐλληνικὴν.

Τῆ 18 λήγοντος μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἡμέρα Κυριακῆ ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου.

Ὁ Σύλλογος μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαμειφθείσης κατὰ τὸ θέρος ἀλληλογραφίας ἐψηφίσατο συλλυπητήρια πρὸς τὴν χήραν τοῦ ἀειμνήστου ναυάρχου Κωνσταντίνου Κανάρη ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐφορεῖα εἶχεν ἐναποθέσει στέφανον δάφνης μετὰ κυανολεύκων ταινιῶν καὶ τῆς ἐπιγραφῆς *Κωνσταντίνω Κανάρη ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός*. Εἰς δεῖγμα δὲ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου ἀνδρὸς ἀπεφασίσθη νὰ δημοσιευθῆ ἐν τῷ παρόντι τεύχει ὁ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀντιπρυτάνεως κ. Ἐμμανουὴλ Κοκκίνου ἐκφωνηθεὶς λόγος ἀναθεωρηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ.

Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βαταυικοῦ Λουγδούου ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σύλλογον, μεθ' οὗ διατελεῖ εἰς σχέσεις, διὰ τοῦ ἐν Πειραιεὶ γενικοῦ προξενείου τῶν Κάτω Χωρῶν τὸ ἐπὶ τῆ τριακοσιτηρίδι ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ κοπὲν μετὰλλιον μετὰ φιλοφρονεστάτης ἐπιστολῆς.

Ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ κριτικῷ περιοδικῷ τῆς Λειψίας *Litterarisches Centralblatt*, ὃ ἐν Ἀμβούργῳ καθηγητῆς Γουλιέλμος Βάγνερ ἐδημοσίευσεν τῆ 22 Σεπτεμβρίου εὐμενῆ ὑπὲρ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου κρίσιν. Τὸ τεῦχος δὲ τοῦτο ἀπέστειλεν αὐτὸς ὁ λόγιος καθηγητῆς πρὸς τὸ προεδρεῖον μετὰ γραμματίου, ἐν ᾧ λέγει ὅτι «χάριτας πολλὰς ὁμολογεῖ διὰ τὴν μεγάλην τέρψιν ἣν προξενεῖ ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ».

Ἡ ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένη *Revue Archeologique* μετὰ πολλῆς τῆς εὐμενείας ἀναλύει τὰ περιεχόμενα ἐκάστου ἐκδιδομένου τεύχους τοῦ *Παρνασσῶ*.

Ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς ἐν Νεαπόλει ἐκδιδομένης ἰταλικῆς ἐφημερίδος *Esco* ἐδημοσιεύθη εἰς συνεχῆ φύλλα μικρὰ περὶ τοῦ Συλλόγου μελέτη καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Φραβασίλη, μέλους τακτικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Ἀξίαν λόγου συλλογὴν βιβλίων ἐκ τόμων τεσσαράκοντα ἀπέστειλεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου ὃ ἐν Λονδίῳ ἐπιτετραμμένος τὰ τῆς Ἑλλάδος κ. Ἰω. Γεννάδιος, μέλος ἀντεπιστέλλον. Ὡσαύτως δὲ ἰκανὸν ἀριθμὸν ἀντιτύπων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντων βιβλίων πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις σχολὴν τῶν ἀπόρων παιδῶν ὃ ἐν Κερκύρᾳ ἐλλόγιμος ἱερεὺς κ. Ἀρσένιος Πανδῆς, μέλος ἐπίτιμον.

Ἀπελθόντος εἰς Παρισίους τοῦ κ' εἰδικοῦ γραμματέως κ. Κ. Γ. Ξένου ἐξελέχθη ὁ κ. Ἀναστάσιος Σουλτάνης καὶ κατὰ τὸ ληξάν ἤδη ἔτος τοιοῦτος. Εἰς τὴν κενὴν δὲ θέσιν τοῦ β' εἰδικοῦ γραμματέως ἐξελέχθη ὁ κ. Ἀλέξανδρος, Τομπάζης. Κοσμητῶρ καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐξελέχθη ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Δραγούμης.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ. — Ἡ ἀνεγερσις σχολείων εἰς χωρία πενιχρά, καὶ ἀπέχοντα τῶν μεγάλων διανοητικῶν κέντρων, εἶνε εὐεργέτημα, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ παρέρχωνται ἀπαρατήρητον οἱ ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων. Μικρὸν καὶ ἄγνωστον εἶνε τὸ χωρίον *Λειβάδια* τῆς Χίου· ἀλλ' ὑπῆρχον ἐκεῖ εὐφυεῖς ἑλληνοπαῖδες διψῶντες τῆς στοιχειώδους παιδείας καὶ μένοντες ἀγράμματοι, διότι ἡ κοινότης δὲν εἶχε τὰ μέσα πρὸς διατήρησιν Σχολῆς καὶ διδασκάλου. Σπεύσαντες ἀρωγοὶ τέσσαρες φιλόμουσοι Χῖοι, οἱ ἀδελφοὶ Βοῦροι, ὧν ὁ εἷς, ὁ Ἰωάννης Βοῦρος, κατέστησε τὸ ὄνομα γνωστὸν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀπολαύων γενικῆς ὑπολήψεως διὰ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ ἰατρικὴν παιδείαν, ἐδωρήσαντο δύο μεγάλα κτήματα ἐκεῖ κείμενα, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅπως οἰκοδομηθῆ Σχολεῖον καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἐκπαιδεύωνται δωρεὰν ἐν αὐτῷ οἱ παῖδες τῶν χωρικῶν. Τὸ κτίριον ἐπερατώθη πρό τιων μηνῶν εὐπρεπές, διαιρούμενον εἰς τμήμα ἀρρένων καὶ τμήμα θηλέων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμως τὰ εἰσοδήματα δὲν ἐπῆρκον καὶ εἰς τὴν μισθοδοσίαν τοῦ διδασκάλου, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ (διότι ἕκτοτε ὁ θάνατος ἠλάττωσεν αὐτοὺς) συνεπλήρωσαν τὴν δωρεάν, ἀποφασίσαντες νὰ καταβάλλωσιν ἐνιαυσίως, ἐπὶ τρία ἔτη, τριάκοντα ὀθωμανικὰ λίρας· γίνεται δ' ὑπ' αὐτῶν σκέψις περὶ προσθήκης καὶ μαθημάτων ἑλληνικῶν, τοῦλάχιστον μιᾶς τάξεως. Οὕτω κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προάγεται διηκενῶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ἄροτρον τῆς παιδείας εἰς χώρας διανοητικῶς χέρσου.

* *

ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ. — Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Βύρωνος ὅστις ὡς ἄλλοτε ἐγράψαμεν θὰ ἀνεγερθῆ ἐν Λονδίῳ ἐν συνοικίᾳ *Πικαδίλλυ*, μετὰ τὸν γενόμενον διεθνῆ διαγωνισμόν θὰ ἐκτελεσθῆ ὑπὸ νεαροῦ γλύπτου τοῦ Ἴριχάρδου Βέλτ. Παριστᾶ τὸν ποιητὴν καθήμενον ἐπὶ βράχου, ἐρείδοντα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ ἔχοντα τὴν ἀριστεράν ἐπὶ τοῦ γόνατος ἐφ' οὗ κεῖται βιβλίον ἀνεφγμένον. Πλησίον κάθηται προσβλέπων τὸν Βύρωνα ὁ προσφιλεὶς αὐτοῦ κύων *Roatswain* πρὸς ἃν μεγίστην ἠσθάνετο ἀγάπην καὶ εἰς ἃν θανόντα ἀνήγειρε μνημεῖον ἐπιγράψας τάδε· *Ὁ λίθος οὗτος καλύπτει τὰ λειψάνα φίλου· ἔνα μόνον ἐγγράμισα καὶ οὗτος κεῖται ἐνταῦθα*. Ὡς γνωστὸν ὁ ἀνδριὰς θὰ ἀνεγερθῆ ἐξ ἑλληνικοῦ πεντελησιῶ μαρμαροῦ, ὅπερ ἐδωρήσατο ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις.

— Ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις ἐν ἡλικίᾳ 67 ἐτῶν ὁ διάσημος Γάλλος ἀστρονόμος *Λεβερριέ* διευθυντῆς τοῦ ἀστεροσκοπεῖου τῶν Παρισίων. Συνέγραψε τὸν πίνακα τῶν οὐρανίων κινήσεων καὶ τοὺς πίνακας δι' ὧν ὑπολογίζονται αἱ καθ' ἐκάστην ἐπισυμβάουσαι μεταβολαὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὧν τὴν

φωτογράφησιν αὐτὸς εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Αἱ πολυπληθεῖς αὐτοῦ διατριβαὶ καὶ μελέται εὐρήνται ἐν τοῖς *Χρονικοῖς τοῦ Ἀστεροσκοπείου*.

— Αἱ ἐργασίαι πρὸς διάτρησιν τοῦ ὄρους τοῦ ἀγίου Γοθάρδου, δι' ἧς θὰ ἐπιταχυθῆ ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Γερμανίας, Ἑλβετίας καὶ Ἰταλίας προβαίνει ἀνευδῶτως 2000 ἐργατῶν ἐργαζομένων ἐκατέρωθεν. Τὸ ὄλον μῆκος τῆς ὑπογείου σήραγγος ἔσται 15 χιλιομέτρων, ἥδη δὲ διετρήθησαν 4300 μέτρων ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους ἐν Αἰρόλφ καὶ 4600 ἀπὸ τῆς ἐλβετικῆς ἐν Γόσενεν. Ἡ ὅλη δαπάνη τῆς διατρήσεως θὰ ἀνέλθῃ εἰς 60—65 ἑκατομμύρια φράγκων, ποσὸν μικρὸν σχετικῶς, διότι ἡ διάτρησις τοῦ Κενισίου ὄρους οὐ ἢ ὑπόγειος σήραγγὲ μετρεῖ μόνον 12,333 μέτρα ἐστοίχισεν 75 ἑκατομμύρια φράγκων.

— Κατ' αὐτὰς συνήλθον ἐν Μονάχῳ τὰ μέλη τῆς *Ἐταιρίας τῶν γερμανῶν φυσιοδιφῶν καὶ ἰατρῶν* εἰς κοινὴν συνέλευσιν. Ἡ Ἐταιρία αὕτη συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Oken ἐν Λειψία ἀκριβῶς πρὸ 50 ἐτῶν, περιλαμβάνει πάντας σχεδὸν τοὺς ἐν Γερμανίᾳ φυσιοδίφας καὶ ἰατρούς, τὰ δὲ μέλη ἀνέρχονται εἰς 2000 περίπου. Κατ' ἔτος συνέρχονται εἰς συνέλευσιν οὐχὶ ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε πόλει, ἀλλὰ κατ' ἐναλλαγὴν. Πέρυσιν εἶχεν συνέλθῃ ἐν Ἀμβούργῳ· ἐφέτος δὲ περὶ τὰ 1900 ἐκ τῶν μελῶν ἐν Μονάχῳ, ὅπου σὺνάμα ἐωρτάσθη καὶ ἡ πεντηκονταετηρίς τῆς Ἐταιρίας. Αἱ συνεδριάσεις, ὧν πρόεδρος μὲν ἐπίτιμος ἦτο ὁ διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς πρίγκιψ Θεόδωρος Κάρολος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ βαυαρικοῦ οἴκου, τακτικὸς δὲ ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητὴς κ. Πετεγρόφερ, ἐγένοντο ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Ὁδείου. Τὰ συνελθόντα μέλη εἶχον διαιρεθῆ εἰς 25 τμήματα, κατὰ τοὺς διαφόρους ἐπιστημονικοὺς κλάδους· ἐπὶ δὲ 4 ἡμέρας ἐγένοντο 8 συνεδριάσεις, ἀνὰ δύο καθ' ἐκάστην, ἐν αἷς ἀνεπτύχθησαν καὶ συνεζητήθησαν αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνακαλύψεις καὶ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης. Γενικαὶ δὲ συνεδριάσεις ἐγένοντο τρεῖς, ἐν αἷς ἐπιστημονικωτάτας ὁμιλίας καὶ ἐμβριθεῖς ἐποίησαν ἰδίως ὁ κ. Βίρχοβ καθηγητὴς τῆς παθολογικῆς ἀνατομίας ἐν Βερολίνῳ, καὶ ὁ κ. Χαϊνελ ὁ περιώνυμος ἐν Ἰέννῃ καθηγητὴς τῆς Ζωολογίας καὶ φιλόσοφος.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

1877 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ (Ε. Ν.)

Βαρόμετρον

Θερμόμετρον ἐκ.

Μέση θλιψίς 751,99 χμ.	Μέση θερμοκρασία 25,35	
Μεγίστη » 757,01 (τὴν 29 ^ν)		Μεγίστη » 35,9 (τὴν 5 ^{ην})
Ελαχίστη » 747,98 (τὴν 11 ^{ην})		Ἐλαχίστη » 15,3 (τὴν 29 ^{ην})

Ἡμέραι βροχῆς 6 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 13,83 χμ.) ἀστραπῶν 8.

Ἄνεμοι ἔπνευσαν κατὰ 17 ἡμέρας ΝΑ, 2ΒΑ, 2Β, 7ΒΑ, 1Α, 1Ν.